

הלכות שבועית

סיכום ותשובות למבחני הסמיכה לרבנות

מאב תשע"ד עד ניסן תשפ"ב

מהדורה ב' סיון תשפ"ב

נערך ע"י ירון אליה

להערות yaron.eliya@gmail.com

לעילוי נשמת חביבה בת חנניה

נלב"ע ג' חשון תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן העניינים

חלק ראשון

2	תוכן העניינים
4	רמב"ם הלכות שמיטה ויובל
4	פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות
11	פרק ב - עבודות קרקע הנעשים לתכלית המותרת
14	פרק ג - הלכות תוספת שביעית
17	פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב
25	פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית
30	פרק ו - סחורה בפירות שביעית ודמי שביעית
33	פרק ז - ביעור פירות שביעית
37	פרק ח - החשודים על השביעית וסיוע להם
40	זמן ומקום לדיני שביעית
40	שמיטה בזמן הזה
41	גבולות הארץ לשביעית
43	תוספת שביעית בעבודת הקרקע
45	נטיעה ושתילה בסוף שנה שישית
47	מלאכות
47	המלאכות האסורות מהתורה ומדרבנן
49	מלאכת הזומר
50	מלאכות לאוקומי ולאברויי
53	השקאה בשביעית
54	הדברת מזיקים
55	מלאכה באבנים בשביעית
56	מלאכות נוספות
59	מלאכת נכרי
60	כוונה ושינוי במלאכות בשביעית*
62	עציץ נקוב ושאינו נקוב
67	בית וחממות לעניין שביעית
70	מצעים מנותקים וגידולי מים
71	דין נעבד בשביעית
73	חשוד על השביעית
75	מלאכות בשביעית לצורך השמינית

75	 ספיתחין
75	 פרטי איסור ספיתחין
80	 מקומות בהם הותרו ספיתחין
81	 צמחים שהותרו בספיתחין
84	 ספיתחין שיצאו לשמינית
85	 קדושת שביעית
85	 הזמן הקובע לקדושת שביעית
87	 במה נוהגת קדושת שביעית
89	 מגבלות שימוש בפירות שביעית
95	 קרקע נכרי לקדושת שביעית
96	 הפקר פירות שביעית
99	 פירות שמורים
100	 תרומות ומעשרות בפירות שביעית
102	 ביעור פירות שביעית
104	 פתרונות הלכתיים בשביעית
107	 שמיטת כספים
107	 שו"ע חושן משפט סימן סז
112	 סוגי החובות שנשמטים
119	 פרוזבול

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

א	מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר 'ושבתה הארץ שבת ליי' ונאמר בחריש ובקציר תשבות,	מצות עשה לשבות מעבודות הארץ והאילן שביעית	א
שמיטת קרקע בזמן הזה ענין אות פ, רמב"ן: שביעית בזה"ז מהתורה ואינה תלויה ביובל כרבנן דרבי. בית הלוי ג א: חיובו עתה מכח תקנה שתקנו עולי בבל אע"פ שאין יובל. ואינו נקרא שמיטה דרבנן רק הוא דברי קבלה ויש לו כל חומר איסור תורה. ספר התרומה: מדרבנן כיון שבטלה הקדושה. רמב"ם בכתב יד: קדושה שניה לא בטלה אמנם שביעית מדרבנן, כי לומדים 'כל יושביה' של יובל לשמיטת כספים ואין שמיטה לחצאין וממילא היא בשמיטת קרקע. ע"פ ר"י קורקוס שמיטה ויובל ט' ב'. וכן פסק הרמב"ם בהלכות תרומה א כו. "אין לך תרומה אלא בא"י ובזמן שכל ישראל שם" וכן בשמיטת כספים להלן ט' ב' "אין שמיטת כספים נהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נהג" ר"ה מובא בסה"ת מה ד', ראב"ד מובא ברמב"ן: השמיטות בטלו עם היובלות בטלה גמורה ועוד שהשמיטה צריכה קדוש בית דין ואין לנו. שבת הארץ: נראה שאפילו לדבריהם כבר קבלו אבותינו לחוש ולהנהיג שביעית. האם יש איסור תורה על הבעלים כשגוי עובד בשדהו? תוס' רבנו אלחנן: גם ע"י גוי יש איסור דאורייתא שהבעלים מצווין על שביתת שדהו. וז"ל בתוס' ר"ד ע"ז ט"ו ב' וז"ל המל"ח מצוה ק"ב. וכן העלו בקטף שביעית א יד'. משמע מהרמב"ם: שהציווי הוא על העובד ומהתורה יכול לזרוע ע"י גוי ואין בזה אלא איסור דרבנן. של אמירה לעמ"ם. קונט"א לרא"ה א א.. וראה במנחת שלמה א' נא ג נפק"מ לענין משכיר ביתו בשביעית אם צריך להפקיר או למחות. בקטף שביעית 43 הבינו שדן לקולא, ושם נראה שנשאר בצ"ע.	מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר 'ושבתה הארץ שבת ליי' ונאמר בחריש ובקציר תשבות,	מצות עשה לשבות מעבודות הארץ והאילן שביעית	א
האם מותר לישראל לעבוד בשדה גוי? ויש בזה נפק"מ למקומות שעושים היתר מכירה אך ממשיך הישראל לעבוד בשדה. בבלי סנהדרין כו.: רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדיהו, אמר: איזיל איחזי היכי עבדי עובדא. חזייה לההוא גברא דקא כריב. אמר להן: כהן וחורש? זה כהן הוא שחורש בשביעית, דאמרינן לקמן נחשדו כהנים על השביעית. אמרו לו: יכול לומר: אגיסטון אני בתוכו שכר. וזרקע של נכרי הוא, אי נמי: משום ארמנא שכרו בעל הבית לחרוש. תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, אמר להן: כהן וזמר? אמר לו: יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך. אמר להם: הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. תוספות גיטין סב א: 'אין עודרין עם העכו"ם בשביעית' - והא דקאמר בפרק זה בורר (סנהדרין דף כו.) גבי כהן וחורש	וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה של ושביתה הארץ ועבר על לא תעשה שנאמר 'שָׁדָךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר'.	העושה מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

		יכול לומר לו אגיסטון אני בתוכה לא כמו שפי בקונטרס שכיר לנכרי דהא משמע הכא דאסור ולא מסתבר לחלק בין חנם לבשכר. רש"י סנהדרין כו: מתרוץ ראשון משמע שמותר להיות שכיר בשדה נכרי.
ב	לוקים רק בזריעה, זמירה, קצירה ובצירה.	אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה כשהיא לעבודת הקרקע, אבל קצירה לאכילה מותרת כשאנה דרך בעלות כלהלן ד' א'. או על הבצירה כשהיא לעבודת האילן. להלן ד' כב', ואחד הכרם ואחד שאר האילנות. ויקרא פרק כה ד: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכןרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ. וראה הלכה ד' לענין חרישה באיזה צמחים קיים איסור זמירה מהתורה? תוי"ט שביעית ד': בכל צמח קטף שביעית: גם בצמחים אחרים ובתנאי שגורם להצמחת ענפי פרי חדשים שבת הארץ. וי"א שדווקא מהענף הנגזם וי"א שדווקא באותה שנה מהר"ט"ץ ברמב"ם. הרב קרליץ. ומימלא גיזום עצי סרק הוא מדרבנן. חזו"א: דווקא גפן שדורש מומחיות
ג	שאר התולדות והאבות מדרבנן	וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אבל נתפרשו לענין שבת אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות. ירושלמי ערלה פרק א הלכה ב: רבי יוחנן בשם רבי ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב [דברים יד כב] עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה פני משה: לענין ערלה חייב דלא כתב שדה בערלה אלא הארץ ונטעתם בכל מקום אשר יהיה נטוע בארץ. אבל לענין מעשרות פטור דכתיב ביה היוצא השדה ולא היוצא בתוך הבית. ובשביעית צריכי' דכתיב [ויקרא כה ב] ושבתה הארץ שבת לה' וכתוב [שם ד] שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור ולענין שביעית מספקא לן וצריכי' למיבעי משום דכתב אחד ואמר ושבתה הארץ משמע דבכל מקום שהוא בארץ נוהג בו שביעית וכתוב א' ואמר שדך לא תזרע וגו' דמשמע דוקא אם הוא בשדך ולא בתוך הבית ומסתברא דמספיקא לחומרא. חזו"א כא ב: אסור, זהו ספק שעיקרו מהתורה, ובכל אופן ספק הירושלמי הוא לאיסור תורה ומדרבנן אסור בלאו הכי. פאת השולחן כ נב, גרע"י שביעית והלכותיה כה: מותר, כיון ששביעית בזה"ל דרבנן מדובר בספק דרבנן וניתן להכריע בו לקולא. מצעים מנותקים - עבודה בעציץ שאינו נקוב גרשז"א מנחת שלמה מא' ד', חזו"א ל' ה: אין בענין זה גמי מפורשות אך נראה לאסור. אפשר שלא גזרו בעציץ שאינו נקוב כיון ששמטה אינה שכיחה. אבל ממה שהעמידו הראשונים את היתר טמינת לוף בעציץ שאינו נקוב משמע שזריעה אסורה מנח"ש. וכן משמע מרדב"ז על הרמב"ם א' ו'. חזו"א. אבל עציץ שאינו נקוב וגם בתוך בית המקל יש לו על מה לסמוך כלומר פה"ש בבית בצירוף הספק באינו נקוב. וזהו מצעים מנותקים הנתונים בחממות.
ד	פירות בקרקע מרדות.	חרישה - האם אסורה מהתורה? ר"ש שביעית ב ב: אסורים מהתורה חזו"א שביעית ס' י"ז ברמב"ם: יש בחרישה איסור תורה מהלכה למשה מסיני דאפי' בתוספת שביעית אסור כ"ש בשביעית וכן נטיעה אסור מה"ת בק"ו מזמירה. אלא שאין לוקים עליו כיון שאין עליו לאו. כיצד? החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריק או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן. ודוקא חורש לצורך הקרקע אבל לצורך הבור מותר כלהלן ב, יד.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

		מהר"י קורקוס א ד ברמב"ם: שני מיני חרישות הם החורש לצורך האילנות כדי שיגדלו זו היא החרישה שאסורה מן התורה. אבל החרישה שאינה לצורך האילנות אלא לצורך הקרקע פ"י שלא יפסד ויתקלקל הקרקע אינה אסורה מן התורה והרי היא כחופר בעלמא או מסקל שאינם אסורות מן התורה. נטיעה – האם אסורה מהתורה? ר"ש א, א: נטיעה אסורה מהתורה ק"י מזמירה. וחזו"א יט כ, גרמ"א קט"ז שביעית עמ' 40: אסורה מהתורה. ואפי' זרע דבר שאין רוב בני"א מקיימין אותו אסור מה"ת. ר"ת הובאה בר"ש ב, י: נטיעה אסורה מדרבנן. רמב"ם לכס"מ: דרבנן. מירושלמי פ"ד דשביעית (הלכה ד') 'רשב"ג אומר <u>נוטעין</u> אילן סרק בשביעית'. משמע דרבנן אסרי. מהר"י קורקוס ברמב"ם: מדרבנן, כיון שהוצרך הכתוב לפרט זריעה וזמירה ובצירה וקצירה נראה שאין לך אלא מה שנתפרש בכתוב. א"כ נוטע דלא אתפרש לא ילפינן ליה. וכן פסק הרא"ה אגרות ב ת. נטיעה בגוש אדמה גר"א שפירא, גר"מ אליהו: אסורה מהתורה כדינה בשבת. גר"ש ישראל: אסורה רק מדרבנן שהיא דומה לערלה.
ה	מלאכות במכת מרדות באילן	אין נוטעין* בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבולת מן האילנות מומין שבגזע, ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק שרשים המגולים מכסין אותם באבק ועפר. ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך, ולא יסוך את הפגין של התאנים בשמן או חלב למהר בשולם, ולא ינקוב אותן, ולא יכרוך את הנטיעות, ולא יקטום אותם, ולא יפסג את האילנות כשהאילן הוא רך הרבה ויראים שמא ישבר סומכין אותו. כס"מ. וכן שאר כל עבודת האילן, ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות.
ו	לתכלית של הניית הקרקע אסורה אפילו פעולה בצמחיה.	אין מציתין את האור באישת הקנים מפני שהיא עבודת קרקע. כשכוונתו לפנות מקום לזריעה. אבל להרחקת נחשים מותר. חזו"א, ירושלמי שבת פרק ז הלכה ב: לכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש: החופר, החורץ, הנועץ, המדייר, המעדר, המזבל, המכבד, המרביץ, המפעפע גושים. המברה בחרשים. המצית את האור בחישת קנים ובאגד תמרים וכרבי זעירא. אמת המים שהיא מכשרת צדדיה לזריעה. המסקל. הבונה מדריגות. הממלא את הנקעים שתחת הזיתים. והעושה עוגיות לגפנים. וכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש.

	לתכלית מותרת מותר אם המלאכה אינה כדרכה.	ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול. שאין החול צריך לחרישה. ר"י קורקוס, ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר. למרות שמתכוין לעוקרם אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. גסים שאין דרך לזרוע בו, ושורין את הזרעים במים בשביעית כדי לזרוע במוצאי שביעית שאין זה עבודת קרקע, ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו. אף על פי שירקות רכין אין מקיימין אותן כמו שיתבאר בפרק ד' מפני מראית העין שיבאו לומר שזרעו בשביעית אבל העולים בראש הגג אף על פי שהם רכים מותר לקיימם דליכא למיחש שיאמרו שזרעו בשביעית שאין דרך לזרוע בגג אלא מאליו עולה. +/השגת הראב"ד/ אין מציתין את האור וכו' עד אבל אין משקין אותו. א"א נ"א ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית ומקיימין את העלין שבגג אבל אין משקין אותו. +
ז	אוקומי - מלאכות דרבנן* לצורך חיות האילן מותרות	סוקרין את האילן בסקרא. צובע אילן שמשיר פירותיו כדי שיראו אנשים ויבקשו עליו רחמים, וטוענין אותו באבנים שיכחישו כחו ולא ישיר פירותיו. כיון שהם אוקומי אילנא. ולחז"ל א"גם שלא ישירו הפירות מותר אבל לאברויי שירבו הפירות אסור לכו"ע. ועודרין תחת הגפנים קשקוש מועט, והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את הפצימים שסותם בקעים של אילן או שהשרשים מגולין וצריך לכסותן שלא יבש האילן. מותר.
ח	השקיה לצורך חיות האילן מותרת	משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שאין די לה במי גשמים וצריך להשקותה שצמאה ביותר ההשקיה תולדה של זורע ואסורה מדרבנן והתירו במקום הפסד, וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן ובפרדסים שלם אין כ"ז נוגע למעשה כי הם רצופים יותר מ' לבית סאה ומותר להשקות כל השדה;
	מותרת מותרת מותרת	ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול. שאין החול צריך לחרישה. ר"י קורקוס, ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר. למרות שמתכוין לעוקרם אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. גסים שאין דרך לזרוע בו, ושורין את הזרעים במים בשביעית כדי לזרוע במוצאי שביעית שאין זה עבודת קרקע, ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו. אף על פי שירקות רכין אין מקיימין אותן כמו שיתבאר בפרק ד' מפני מראית העין שיבאו לומר שזרעו בשביעית אבל העולים בראש הגג אף על פי שהם רכים מותר לקיימם דליכא למיחש שיאמרו שזרעו בשביעית שאין דרך לזרוע בגג אלא מאליו עולה. +/השגת הראב"ד/ אין מציתין את האור וכו' עד אבל אין משקין אותו. א"א נ"א ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית ומקיימין את העלין שבגג אבל אין משקין אותו. +

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

		וכן עפר הלבן אילנות הנתונים יותר מעשר לבית סאה שאסור להשקות כולה מרביצין אותו במים בשביעית השקיה מועטת בכל השדה בשביל האילנות שלא יפסדו.	
ט	הכשר בקרקע לקבלת מים מותרת	ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים כתחלה שהם הכשר למים ולא לצורך הקרקע וממלאין את הנקעים שבצד השדה מים כדי שיקחו משם מים להשקיה.	
י	לא גזרו במקום הפסד	ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו. קט"ש ב' ו, ז: והכוונה לנזקים שקשה יהיה לתקן אותם לאחר השמיטה. ואפילו אם הנזק לא ודאי, מותר אם כך מעריך מומחה נאמן.	
יא	התירו בשביעית אנסים	משרבו האנסיין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן התירו לזרוע בשביעי דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד, וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחנם כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה. + /השגת הראב"ד/ משרבו האנסים וכו'. א"א אנו קבלנו האנסים ארנוא שנוטל המלך חומש מפירות הארץ ומי שאינו עובדה גוזלין אותה ממנו והמקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם בהם התירו לעבוד מפני האונס אבל לא במה שהחזיקו. +	לזרוע מפני
יב	הנוטע בשביעית יעקור. ואפילו בשוגג.	הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

		יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי. ואם לא עקר, הפירות מותרים (כדין מעבד לרמב"ם). חז"א.	
יג	עבד בקרקע להכנה לזריעה, אפילו באיסורי דרבנן, קונסים אותו שלא יזרע בה במוצ"ש.	החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית, ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו, ואם מת יזרענה בנו.	(ועד מתי הוא נאסר? אפשר שהוא כמלאכת שבת שבמזיד יהיה אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצאי שביעית באופן שהוא לא נהנה בזה כמובא בשו"ע אור"ח שיח א. ובשוגג יותר גם לו במוצ"ש. אך לא ראיתי מי שפירט בזה כאן)
יד	כשעשה הכנה שאינה בקרקע עצמה לא קנסו.	המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, או שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוצאי שביעית. שאינו אלא הכשר לחרשה אך לא חרש.	
טו	מותר להטמין באדמה לשמירה שלא כדרך זריעה.	הטומן לפת וצנונות וכיוצא בהן בשביעית במטרה לשמור אתם בקרקע אם היו מקצת העלין מגולין ולכן ניכר שמתכוין לשולפן אינו חושש. ואם לאו אסור משום זורע. הטומן את הלוף וכיוצא בהן לא יפחות מארבע קבים על גובה טפח וטפח עפר על גביו שאין דרך לזרוע בצפיפות כזו, וטומנו במקום דריסת האדם כדי שלא יצמח.	
	מותר לעשות מלאכה קלה בקרקע המקובלת למניעת הפסד.	ומותר למרס באורז בשביעית שמשקין עפר האורז ומערבין המים בעפר שכן דרך לעשות באורז ואם לא יעשה כן יפסד האורז אבל לא יכסח עלי האורז שאין בזה פסידא גמורה אלא הרווחה ולא התירו.	
טז	ללקוט אבנים לבנין מותר רק משדה חבריו*	בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו כאשר צריך אותם לבנין או למטרה אחרת, והוא שיטול הגס הגס כדי שלא יתכוין לנקות הארץ, אבל משדה חבריו נוטל בין דק בין גס כיון שברור שלא אכפת לו בתיקון השדה, משרבו עובדי עבירה שמתכוונים לנקות ואומרים הגס הגס אנו נוטלין, אסרו ליטול אדם משדהו אלא מתוך שדה חבריו ואפילו דקין ולא כר"ש והרא"ש והוא שלא ילקט בטובה, שלא יאמר לו ראה כמה טוב עשיתי לך שהרי נקיתי שדך שאז ודאי מכין לתקן השדה.	אבל לר"ש היתה גזירה נוספת בה אסרו גם משדה חבריו והתירו רק מההפקר. ואבני כתף התירו גם משדהו כדלהלן.
יז	כשניכר שמלקט לבהמה או לכירה סמוכים - מותר.	היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניו, שבהמתו מוכחת עליו, וכן אם היתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק שכירתו מוכחת עליו.	
יח	קציצה לעצים בשטחו מותר לשרש עץ אחד או שניים.	הקוצץ אילן או שנים לעצים ה"ז מותר לשרשן דכיון שהוא מקום קטן לא יחשדוהו שעוקרן כדי לזרוע שם, קצץ שלשה או יתר זה בצד זה לא ישרש, שהרי מתקן את הארץ. אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ ואף אם יש תועלת בצמיחת הנשירים ע"ז כיון דעבודתו לשרש ולא לקצוץ מעם הארץ מותר, בד"א מתוך שלו אבל משדה חבריו מותר לשרש אפילו שטח גדול.	
יט	לא יחפה בעפר מיקום הביקוע כיון שמגדל העץ.	המבקיע בזית ליטול עצים להסקה לא יחפה מקום הבקוע בעפר מפני שהיא עבודה שהעפר נעשה טיט והיא	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק א - חיוב השביתה מעבודת הארץ והאילן ופרטי המלאכות

		גדלה מחמתה. ירושלמי. רא"ש. אבל מכסה באבנים או בקש. +/השגת הראב"ד/ המבקע בזיתיו ליטול עצים. וכן הקוצץ קורת שקמה. +	
כ	הקוצץ לעצים קוצץ כדרכו ללא שינוי	המזנב בגפנים שכורת קצת מפני שצריך לעצים ולא מדקדק כמירה, והקוצץ קנים לעצים הי"ז קוצץ כדרכו בקרדום ובמגל ובמגירה ובכל מה שירצה.	
כא	קציצה ראשונה של בתולת שקמה אסורה בשביעית.	אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית בפעם הראשונה כדרך שקוצצין בשאר השנים אלא רק בדרך המובאת בהלכה הבאה. מפני שקציצתה עבודת אילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף, ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.	אין קוצצין בתולת שקמה. שקמה הוא מין תאנה יעריית ובתולת שקמה נקרא ל"ז שלא נקצצה מימיה ובפעם ראשונה כשנקצצה במקום עוביה מוציאה ענפים הרבה במקום החתך ומתגדלת ומתעבה בכך, אבל אח"כ נקראת סדן השקמה וקוצצין אותה כל שנה אבל אז אין קציצתה תועלת לצמיחה. לכן בפעם ראשונה אסור לקוצצה אפי' מכיון רק לעצים ואפי' בשל אחרים אסור דכיון שאין קוצץ סמוך לארץ שזה יותר טוב לעצים נראה כעושה לעבודת האילן ואיסור קציצת בתולת שקמה לכ"ע מדרבנן.
כב	קוצצה לעצים סמוך לקרקע או מעל עשרה.	כיצד קוצצה? מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים, באופן זה לא משביח אותה בקציצה.	
	אילן סדוק מותר לקושרו רק ע"מ שלא יוסיף להסדק.	אילן שנפשח שנסדק ונבקע קושרין אותו בשביעית לא שיעלה שיתחבר מה שנפשח אלא שלא יוסיף להבקע עוד.	

פרק ב - עבודות קרקע הנעשים לתכלית המותרת

א	מותר להוציא זבל לשדה רק בזמן שלא מזבלים את השדות ובכמות שניכר שהיא אשפה.	לא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית מפני שנראה כמזבל שדהו שתהיה יפה לזריעה, ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה מותר, ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ והוא משיקשור המתוק, ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהיה ניכרת שהיא אשפה ואם ירצה להוסיף מוסיף, היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך ולא יעשה בכל בית סאה יתר משלש אשפתות.
ב	מותר לעשות בכל סאה של השדה ג' אשפתות וכן לרכו הג' במקום אחד.	והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה היינו בשדה גדולה עושה בכל בית סאה ממנה ג' אשפתות עושה. והרוצה לעשות זבלו אוצר היינו שיעשה כל הג' אשפתות במקום א' עושה ולא אמר' כיון שעושה ערימה גדולה כ"כ יחשדהו שהולך לזבל מזה כל שדהו.
ג	כשניכר שאינה לצורך הארץ מותר בכל אופן.	היה מעמיד הזבל על הסלע או מצע אחר שאינו ראוי לזריעה או שהעמיק בארץ ג' טפחים והערים הזבל, או שבנה על הארץ גובה ג' והעמיד עליו הזבל אינו צריך שיעור ואפילו פחות מק"ג סאה אפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה בין גדולות בין קטנות מותר, שהרי הדבר ניכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל.
ד	מותר לעשות דיר סאתיים ולהוציא זבל מהדיר לשדה ומותר להעביר את הדיר בסמוך פעם אחת.	מותר אבל אינו מחוייב ולא כר"ש וראב"ד לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוך שדהו כדרך כל מכניסי זבל, והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית ואף על גב דניחא ל' בזיבול ההוא, כיון שעיקרו להעמדת הצאן מותר ודוקא אם אין לו מקום מוח כזה, אבל לא יעשהו יתר על בית סאתיים וכיניס הצאן לתוכו אלא אם עושה רצפה כבסעיף הקודם שניכר שאין מונתו לזיבול, וכשיזבלו את כל הדיר מניח דופן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו במקום הדיר הראשון נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין. +/השגת הראב"ד/ מותר לאדם. א"א עיקם עלינו את הדרך ובלבל לשון משנתנו ונתן את הראשון אחרון כי לשון המשנה המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים ועוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית ונמצא מדייר בית ארבעת סאין וכו' ומוציא מן הסהר לתוך שדהו כדרך המזבלין והקשו בגמרא אנו תנינן שדה שניטיבה או נדיירה וכו' אלמא אסור לדייר והכא את אמרת מותר א"ר יונה מתניתין ברוצה להעמיד צאן בתוך שדהו פירוש לא לזבל אלא להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז עושה מחיצות לסהר וכו' וכשיתמלא זבל מוציאו לשדה כדרך המזבלין פירוש כמו שפירשתי למעלה. +
ה	בשדה של ארבעה סאין משייר מעט מפני מראית העין	היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין, כדי שידעו הכל שהצאן הטילו בה ונדיירה, ולא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.
ו	לא חוצבין אבנים ממחצבה בשדה	לא יפתח אדם מחצב מחצבה לאבני בנין בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמה יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ב - עבודות קרקע הנעשים לתכלית המותרת

	אלא אם כבר חצב ממנה שיעור.	הסלע, ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים ברבוע ג' על ג' אמות על רום ג', כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזו ה"ז מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה.	שלוש על שלוש על רום שלוש שיעורן עשרים ושבעה אבנים: מדוע אסור לעשות מחצבה בשביעית? רמב"ם: שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון ר"ש: מפני שנראה כעודר פסיק רישא דניחא ליה בדרבנן ד"א: ההיתר כשהתחיל קודם שביעית הוא אפי' אם ניחא ל' בתיקון השדה ודעתו לזרעה אחר שביעית. כיון שעיקרו לצורך האבנים התירו במלאכה דרבנן. (ו)ק משמע בהלכה הבאה ברמב"ם. אמנם כשעוסק במלאכה דרבנן עצמה לא יעזור שכוונתו להיתר אם יהיה תועלת אסורה במלאכה ולכן אדם שגזם ליופי במקום שגם יועיל לצמיחה כגון דשא או גדר חיה דלילים, אסור. כיון שעוסק במלאכה של גיזום וכל מה שהיא מדרבנן היא מצד חסרון הכוונה)
ז	מותר לפרק גדר אבנים עד לקרקע אם אבניה גדולות ורבות.	גדר של אבנים שיש בגבהו י' טפחים או יתר ורצה ליטול כל אבניו אם היו בו י' אבנים או יתר כל אחת מהן משוי שנים או גדולות מזו ה"ז נוטל את אותן הגדולות שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל ואפילו כוונתו גם לתקן שדהו כדלהלן ח', היה הגדר פחות מ' טפחים או שהיו פחות מ' אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ.	עבודות עפר לצורך בנין: מותרת ובלבד שהמטרה ניכרת בצורת הפעולה השונה. ודנו הפוסקים האם די בהיכר למומחים או צריך היכר לכל אדם. קט"ש 44. וניכר מלשון הרמב"ם שכשאין מתכוין אין הבעיה במלאכה אלא במראית העין וממילא כשאין בעיה של מראית עין ההיתר גמור כשאין מתכוין. מזגן מטפסף, נטילת ידיים או גרירת מי שטיפה לגינה: כיון שאינו מתכוין ואינו דרך השקאה מותר. דיני שביעית השלם יא ו.
ח	אם לא אכפת לו מתיקון הקרקע או שהתחיל קודם שביעית נוטל הגדר עד הארץ.	בד"א שאסרו בגדר שאבניה מועטות או קטנות לפרק עד הקרקע בשנתכוון לתקן שדהו, (או) [ו]שהתחיל ליטול בשביעית אבל אם לא נתכוון לתקן שדהו או שהתחיל מקודם שביעית נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום וגומם עד לארץ זה קל ממסקל אבנים (כיון שכאן עוסק בפירוק גדר ולא בסיקול), וכן אם היה נוטל משדה חבירו אף על פי שהוא קבלן גומם עד לארץ.	
ט	אבנים גדולות רעועות מותר ליטול אפילו היו רק שתיים.	אבנים שראויות שתזעזע אותן המחרשה או שהיו מכוסות ונתגלו, אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים ה"ז מותר ליטול אותן ולר"ש גם את האחרות, היו קטנות מזה לא ינטלו.	
י	אבנים המונחות בשדה וצריך להם, נוטלן ומותר את הנוגעות בארץ.	המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים ואינו צריך לתיקון הקרקע נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, וכן אם היה לו בשדהו גרגר של צרורות, או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, ואם יש תחתיהן סלע או קש יטול את כולן כיון שאין המקום ראוי לזריעה.	
יא	מותר לבנות גדר על פני הגיא ולקחת מהאבנים הסמוכות בשדה*	לא ימלא אדם גיא עפר או יתקנו בעפר מפני שמתקן את הארץ (ישור הארץ מכשיר לזריעה), אבל עושה הוא חייץ מחיצה וגדר על פני הגיא, וכל אבן אפילו קטנה שיכול לפשוט את ידו וליטלה והוא עומד על שפת הגיא סמוך לחץ הרי זו תנטל שפיר שהוא נוטל לצורך הגדר.	סיבת ההיתר ליטול מהסמוך רמב"ם: מדובר שנוטל מתוך שדהו וכשנוטל מהסמוך ניכר שכוונתו לחייץ ולא לסיקול. ראב"ד: מדובר שנוטל משדה חבירו וכשנוטל מהסמוך לרה"י לא מקפידים בזה ואין פה גזל.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ב - עבודות קרקע הנעשים לתכלית המותרת

		+/השגת הראב"ד/ לא ימלא אדם גיא עפר. א"א המושני לא דברה על זה כלל אבל היא כך אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משיפסקו הגשמים מפני שמתקנין לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שמתקנין למוצאי שביעית ולא יסמוך בעפר (נ"א לא יסבך בעפר) אבל עושה אותה חייץ כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטול הרי זו תינטל, נמצא שעל המדרגה שעל שפת הגיא הוא מדבר כשבונה אותה בשביעית לא יעשנה בעפר מפני שמכשירה לזריעה אבל עושה הוא חייץ פירוש באבנים, וכל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו כשעומד בר"ה וליטול אותה מתוך שדה חבירו תינטל ואין כאן משום גזל ובנין בה אבל מתוך שדהו לא מפני שהוא רוצה בקיומו דמנכש ויהיב עשבה עליהו. +	
יב	אבני המיועדות לבנין נוטל מכל מקום	אבני כתף והם הנטלות ב' ג' על הכתף וכיון שהן גדולות ניכר שמיועדות לבנין מותר להביאן מכל מקום בין משדה חבירו בין משדהו כשאין מתכוין לתיקון השדה, וכן הקבלן מביא מכל מקום ואפילו אבנים גדולות שאינם אבני כתף. ראב"ד בין משדה שקבלה בין משדה שלא קבלה. +/השגת הראב"ד/ אבני כתף והן הנטלות וכו' עד מותר להביאן מ"מ. א"א ירושל' מ"מ אפילו מתוך שלו, והקבלן מביא מ"מ אפילו פחות מאבני כתף פירוש קבלן שקיבל לעשותו חייץ ואין חוששין שהוא מתכוון לחלוק את שדהו. +	
יג	מותר לגדור פרצה בגדר גינה במקום צורך.	פרצה של גינה שנעדה לזריעה שהיא סוגה בעפר אם אינה מכשלת את הרבים אסור לבנותה, ואם היתה מכשלת את הרבים או שלא היתה סוגה בעפר אלא פתוחה לר"ה מותר לבנותה. ולא חוששים שיראה כמי שבא לשמור פירות שביעית. ר"י קורקוס.. +/השגת הראב"ד/ פרצה שהיא סוגה. א"א זו הגירסא משובשת מצאתיה בירושלמי ולא יכולתי לתקנה ואינה על הדרך שכתב הוא ועוד תנן מקרין את הפרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו. +	
יד	אין לבנות גדר למקום שיש לחשוש שיזרע בו, וכשבונה בהיתר רשאי גם לחפור.	אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חבירו שמא יחליט לזרוע שם, אבל בונה גדר בינו ובין ר"ה שאין דרך לזרוע שם. וכן בין חצרות מותר. ואותו שהותר לו לבנות גדר מותר להעמיק עד הסלע ולא חוששין שמא ינצל את החפירה לזריעה ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו כדרך כל מעמידין זבל ואינם רשאי להשתמש בה"ר עברה אפילו לשעה ואפילו ע"מ לתקן בו אח"כ את רה"ר. וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים.	משנה שביעית ג י: הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע. ירושלמי שביעית פרק ג: לא שנו אלא בינו לבין ר"ה הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית.

פרק ג - הלכות תוספת שביעית

א	בזמן המקדש היתה אסורה עבודת הארץ מהתורה* לי יום קודם שביעית. ומדרבנן מפסח לשדה אילן ומעצרת לשדה לבן.	כל עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שביט המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה. וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן כלומר שדה תבואה שאין בה צל עד הפסח. ובזמן שאין מקדש ואפילו יהיו רוב יושביה עליה מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה.	מקור דין תוספת שביעית שְׁשִׁיִּת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בְּחָרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: רמב"ם על משנה שביעית א א: שזה שאסר חריש וקציר אינו מוסב על יום השבת מפני שהם בכלל אמרו 'כל מלאכה', וגם אינו על שנת השמיטה מפני שכבר אסרם בה בפירוש והוא אמרו 'לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה', משנה שביעית א, ד: נאמר 'בְּחָרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת' אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית כלומר תוספת שביעית. ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר לענין שבת שמוחר לקצור את העומר. בבלי מו"ק ד: אלא: הלכתא לרבי ישמעאל תוספת שביעית היא הלכה למשה מסיני, קראי לרבי עקיבא. ממתי חל איסור תורה בתוספת שביעית? תוס' מו"ק ד א: מפסח ועצרת ואין פה גזירה דרבנן. רמב"ם: שלשים יום קודם שביעית מה נאסר בתוספת שביעית מהתורה? רמב"ם: כל עבודות הארץ המתקנות לשביעית. ר"ת הובא בר"ש שביעית א א: דווקא חרישה שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ורבים מהראשונים הסבירו את דעת ר"ת שחרישה היא המלאכה שמתקנת לשביעית וממילא כדעת הרמב"ם.
ב	אי זו היא שדה האילן שחורשין כולה? כל שלשה אילנות גדולים לבית סאה ושהבקר יכול לעבור ביניהם בכליו.	אי זו היא שדה האילן שמוחרת חרישת כולו בין פסח לעצרת ולא רק סמוך לעצים, כל שלשה אילנות לבית סאה שהוא חמישים על חמישים אמה, אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל ואפילו הן של שלשה אנשים רואין אותן כאילו הם תאנים כלומר מעריכים באילן כמה היה מניב אם היתה תאנה בגודלו, אם ראוין לעשות ככר דבילה של ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילם עד לעצרת, והוא שיהיה רחוק בין כל אחד ואחד כדי שיהיה הבקר יכול לעבור בכליו.	כמה צריכים העצים להניב להחשב שדה אילן? ר"ש, רמב"ם לחז"א: כל אילן צריך להניב ככר דבילה של ששים מנה. ראב"ד ד: כל שלשיה ששים מנה. ואם יש ששה עצים ק"כ מנה. רמב"ם לס"מ ד, ר"י קורקוס: כל העצים יחד צריכים להניב ככר דבילה של ששים מנה.
ג	כשהם מעט או יש בהם שלא ראויים להניב אין חורשים להם אלא לצרכם.	היו פחות משלשה לבית סאה, או שהיו שלשה ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יתר והשנים אינן ראויין לעשות, או שנים ראויין לעשות אפילו מאה מנה ואחד אינו עושה אין חורשין להן אלא לצרכם והוא מלוא האורה המלקט וסלו חוצה לו כלומר חורשים תחת גופו בתוספת מקום המלקט וסלו.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ג - הלכות תוספת שביעית

ד	ביותר מג' חורשין להם אפילו יש בהם מי שאינו ראוי לעשות. ע"פ ס"מ ד'. היו מג' ועד תשעה וראויין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן ואף על פי שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות שאז חשוב כמי שאינו וממילא יש ג' שעושים. +/השגת הראב"ד/ חורשין כל בית סאה כו' ואף על פי. א"א נ"ל מן הגמרא כמו שצריכים שלש אילנות שיהיו משולשים לששים מנה כן אמר זעירא ברבי חנינא שיהיו תשעה מתושעים לחשבון ששים מנה כל אחד יהיה ראוי לעשות תשיעית של ששים מנה רב ביבי בשם ר' חנינא דאמר משולשים קאי אשלשה אילנות וזעירא בר' חנינא דאמר מתושעים קאי אתשעה והוא הדין אחמשה וששה ושבעה דבעי מחומשים ומשושים ומשובעים וכן לכולן עד שיהיו עשרה וזה המחבר לא כיון יפה. +	
ה	היו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר בין עושין בין אינם עושין חורשין כל בית סאה בשבילן כיון שהיא כמות חשובה, עשר נטיעות צעירות כדלהלן ז', ולכן לא די' בל' או בט' מפוזרות לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ודבר זה הלכה למשה מסיני.	בעשר אילנות או יותר חורשין כולה אפילו אינן עושין. ונטיעות צעירות עד ר"ה.
ו	היו עשויות שורה אחת [או] מוקפות עטרה אין חורשין להן אלא צרכן שהוא כמלאו אורו וסולו לכל אחד ואחד והדילועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה. +/השגת הראב"ד/ היו עשויות שורה אחת מוקפות, א"א נ"ל מן הגמרא דאם מוקפות עטרה קתני במתניתין. +	היו שורה אחת או מוקפות אין חורשין אלא לצרכן.
ז	אי זו היא נטיעה שהחמרו בה שאין מתירים אלא בעשר לב"ס זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה.	נטיעה' היא כלשון בני אדם*
ח	אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה הרי הוא כאילן, מטפח ולמטה הרי הוא כנטיעה.	אילן שנקצץ למטה מטפח וגדל שוב נחשב נטיעה
ט	וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה למעט נטיעה כדלהלן יא., אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ר"ה, ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכורכין וקוטמין אותן, ועושין להם בתים ומשקין אותם, וסכין את הפגין, ומנקבין אותן, כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ר"ה של שביעית ואפילו בזמן המקדש שהם לצורך פירות שישית או שהם מלאכות דרבנן שיש בהם צורך גדול.	בזמן הזה מותרים בעבודת הארץ עד ראש השנה. וגם בזמן המקדש הותרו מלאכות לפירות שישית או תולדות נצרכות.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ג - הלכות תוספת שביעית

י	סיכה וניקוב אסורים בשביעית ומותרים בשמינית*	גם בזה"ז פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית קודם שהבשילו, ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין בשביעית, ובזמן המקדש אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקן לשביעית.	סיכה בשישית לפירות שיחנטו בשביעית בזה"ז ר"ש: כיון שיחנטו בשביעית חל עליהם כבר בשישית איסור לסוך ולנקב, והדין מתייחס לזמן המקדש. רמב"ם: אפילו לפירות שביעית אין איסור במלאכות אלו בשישית ובשמינית.
יא	גם בזה"ז אין נוטעים מ"ד יום קודם השביעית.	אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות כלומר מ"ד יום והיה עד סוף ט"ו באב, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו כיון שחשבון שנות ערלה יצביע על זמן הנטיעה שהוא שביעית, נמצאת אומר שהנוטע או המבריק או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.	משנה שביעית ב, ו: אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריק או הרכיב יעקור. טעם איסור הנטיעה בבלי גיטין נג: מפני מה אני אומר: בשבת בשוגג - יקיים, במזיד - יעקור, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד - יעקור? מפני שישראל מונין לשביעית לפי שצריך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי כשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית הרואה מונה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית ואף למשרי נטיעה בשביעית, ואין מונין לשבתות. דבר אחר: נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות. רמב"ם: חוששים לטעם מונין ולכן גם בזה"ז נטיעה אסורה מ"ד יום קודם ר"ה. ר"ת ר"ה י, ר"ן: בזה"ז מותר לנטוע עד ט"ו אלול דלא קי"ל כטעם מונין אלא בזמן המקדש. כאשר השתיל מגיע בגוש אדמה - שמספיק למחייתו שבועיים, הוא כבר קלוט וממילא די ב-ל' יום שהוא כ"ט באב. נטיעת אילנות סרק וזרעים בערב שביעית כרם ציון א' ח': אסור כעצי פרי שענין מראית העין הוא מפני צעירותו של האילן בשמיטה ולא מפני המנין. גרמ"א קט"ז ד': מותר לכתחילה עד ט"ו אלול. חזו"א כ"ב ה': מותר. גם לרמב"ם לא שייך כאן טעם מונין כיון שאין ערלה באילנות סרק וזרעים.

פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

א <u>אֶת סְפִיחַ קִצְרֹךְ לֹא תִקְצַר</u> ספרא בהר פרשה א תחילת פרק א: את ספיח קצירך לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית. ויקרא פרק כה, כ: וְכִי תֹאמְרוּ מֶה נֹאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נִאֲסַף אֶת תְּבוּאָתֵינוּ: בספרא בהר פרשה ג פרק ד (ה) וכי תאמרו עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אם אין אנו זורעים מה אנו אוספים? אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית וחכמים אומרים אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים. גדר איסור אכילת ספיחין יראים מצוה קל"ח: מהתורה. למעט כרוב שדומה לאילן שהוא מדרבנן. וכן דעת הגר"א בשמ"א רפ"ט דשביעית. רמב"ם ושאר ראשונים: דרבנן.	כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע הכל מותר לאכלו מן התורה שנאמר וְהִיתָה שְׂבֵת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֻכְלָהּ. ואפילו שדה שנטיבה בשביעית וצמחה, פירותיה מותרין באכילה מהתורה. וזה שנאמר 'אֶת סְפִיחַ קִצְרֹךְ לֹא תִקְצַר' הכוונה בו אחרת והיא שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל ולר"ש השינוי בצורת הבצירה כדלהלן כב'.	מן התורה כל שתוציא הארץ בשנה השביעית מותר באכילה. ואפילו בשדה שנעבדה. אלא שקוצר מעט ואוכל.
ב בכלל איסור הספיחין - תבלין החייב במעשר או שיש בו קדו"ש - עשבי בושם	ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים. ול"ש המרע בשביעית באיסור אסורין באכילה אבל לא בהנאה. ויש אוסרים הנאה של כילוי. ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית.	מדרבנן אסרו כל הספיחין הצומחים בשביעית
ג אינו בכלל איסור הספיחין - פירות האילן. - בננות. כיון שמתחדש מגזעו ולא נזרע מחדש. - כמהין ופטריות. - הגדל בעציץ שאינו נקוב. - עשבים שאין דרך לזרעם. - עלו בשדה שאין דרך לזרעו - תבן	הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות כיון שאין דרך לנטעם כל שנה לא גזרו בהם והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם כגון הפיגס והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן, אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם והמלקטן אפילו לא אכל. רדב"ז. דוקא כשאכל. חז"א. מכין אותו מכת מרדות.	פירות האילן וכן העשבים שאין דרך רוב בני"א לזרעם מותרים באכילה.
	ספיחים העולים בשדה בור שדה שאינה מרעת כלל מפני תנאים קשים שיש בה ובשדה ניר שדה שמנחים אותה בורה בעונה זו שתוסף כח לזרעה בעונה הבאה ובשדה כרם שאין זורעים משום כלאים ובשדה זרע שמרעה כבר מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו, שדה בור אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה, ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה. וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו. +/השגת הראב"ד/ ספיחים העולים וכו' עד לא גזרו עליו. א"א לא גזרו עליו על התבן איסור ספיחים אבל קדושת שביעית	ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע מותרין באכילה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

		ודאי יש בה לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה. וכן דעת הרמב"ם. כס"מ. (והרדב"ז חולק). +	
ה	גזרו לאסור ספיחי שביעית גם כשיצאו למוצאי שביעית	ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית אסורין באכילה למרות שמלקטו בשמינית. שמא ילקוט בשביעית ויטמין למוצאי שביעית ואין תולשין אותן ביד שמא יאכלם אלא חורש כדרכו, ובהמה רועה כדרכה במוצ"ש. שלגבי בהמה גזר ספיחין רק בשביעית.	
ו	ספיחי אסורים שביעית עד חנוכה.	ועד מתי אסורין ספיחי שביעית הנלקטין במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה. ומחנכה ואילך הן מותרין. והזורע ספיחי שביעית אחר שביעית הגידולין מותרין. אבל הנלקט בשביעית אסור לעולם. +/השגת הראב"ד/ ועד מתי אסורין ספיחי שביעית וכו' מר"ה ועד חנוכה. א"א חפשתי זו המימרא ולא מצאתיה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי ואולי הוציאה ממה שאמרו במשנה מאימתי נהנין ושוּרפין בתבן וקש של שביעית משתרד רביעה שניה ולפי שב"ד גוזרין תעניות שניות והן מגיעות עד חנוכה או סמוך לה סמך עליו וקבע זמן חנוכה וכל זה הבל ורעיון רוח וקשה מזה שלא אמרו אלא בתבן וקש שבשדה מפני שאותו שבשדה סרח עם הגשמים והרי הוא כמבוער אבל ספיחים אחרים מניין לו שיהא להם היתר ואולי בשעמדו בקרקע ורבה החדש על העיקר שההיתר מעלה את האיסור ברוב אבל זמן חנוכה מאין לו. +	
ז	בצלים ושאר פירות אסורים עד שיעשו כיוצ"ב, וירק מותר לקחת במוצ"ש מיד.	בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית <u>אם</u> עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין, וכן שאר הפירות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי שביעית עשה הבכיר הותר האפיל ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית <u>מיד</u> . לשון המשנה ו' ד'.	
ח	לוף מותר במוצ"ש משירבה החדש.	מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית משירבה החדש כלומר שיהיה מצוי בשווקים.	
ט	באחד בתשרי ר"ה לשמיטין. ותבואה, קטנית ופירות האילן* מיוחסים לשנה בה	באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות, פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן* והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה הרי אלו מותרין, ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר, ואם	
		משה שביעית ו, ד : מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו. עשה הבכיר הותר האפיל. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד: ספיחין וקדו"ש בירק במוצ"ש ע"פ 'שבת הארץ' ד' ג. ר"ש שביעית ט א: אם התחיל צמיחתו בשביעית יש בו גם ספיחין במוצ"ש. (ואם נגמר גידולו בשביעית יש בו קדושת שביעית) ראב"ד : אין מקור להתיר ספיחי שביעית במוצ"ש. ואולי כשירבה החדש שההיתר מעלה את האיסור. רע"ב שם: אם כבר עשה כיוצ"ב בשמינית אין בו איסור ספיחין. והביאו בשם הגר"א שביק הוא מספר ימים. פיהמ"ש שביעית ו ד: מותרים מיד כרבי במשנה. וכן כתב הרמב"ם בהלכה הבאה וראה שם החילוקים. גידולי ספיחי שביעית משנה תרומות ט' ד': הטבל ומעשר ראשון וספיחי שביעית ותרומת חוצה לארץ והמדומע והבכורים גדוליהן חולין. (שלא כתרומה)	
		מה נאסר עד שיעשה כיוצ"ב ולא הותר מיד? ציץ אליעזר ח"ב ס' סא, כרם ציון פרק יא סע' ט: כל ירק שגידולו איטי כבצל נאסר עד שיעשה, וירק עלים מותר מיד . רש"ס פ"ט ה"א ד"ה עוד: ירקות שמתקיימים ואין זרעם כלה אסורים עד שיעשה. פאה"ש ס' כב ס"ק ט: בצלים ופירות האילן אסורים עד שיעשו, וכל הירקות מותרים מיד . (הכוונה בפירות האילן לזמן שמותר לקחת אותם מכל אדם ללא חשש)	
		האם דווקא לוף? חזו"א סע' טו: דין לוף כדין שאר ירק. ר"י קורקוס : כבר נתבאר שלוף הוא ממיני הבצלים. (ומשמע בדעתו ששאר ירק מותר מיד)	
		*ר"ה לאילן לענין פירות רמב"ם, רש"י : א' תשרי ושונה מלענין מעשר	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

	הגיעו המעשרות.	לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הן כפירות שביעית.	ר"ש, ר"ח: ט"ו בשבט כמו במעשר
			שלב הגידול הקובע לשביעית בפירות האילן רמב"ם: עונת המעשרות (שהיא חנטה לשיטתו למעט בתפוח ואתרוג שהוא שלב התעגלות הפרי, הסמדר) ו"פ החזו"א. ר"ש, תוס': חנטה שהיא נפילת הפרח. וביתים וענבים גם לדעת התוס' הולכין אחר עה"מ דהיינו הבאת שליש.
י	בתבואה וקטנית שייך גם איסור ספיחין ובפירות האילן רק קדושת שביעית.	התבואה חמשת מיני דגן והקטניות גידולים שזרעם נאכל אסורין באכילה משום ספיחים, ופירות האילן אוכלין אותן בקדושת שביעית.	
יא	אורז, דוחן, פרגים, שומשמין ופול המצרי מיוחסים לשנה בה נגמר גידולם.	האורז והדוחן והפרגים והשומשמין ופול המצרי שזרעו לזרע הולכין בהן אחר גמר פרי, אם נגמר פרים קודם ר"ה הרי אלו מותרין בשביעית כפירות ששית, ואם נגמרו אחר ר"ה אף על פי שהשרישו קודם ר"ה הרי אלו אסורים משום ספיחים. הדין בפול המצרי: לחזו"א דעת הרמב"ם בפול המצרי שהולך אחר שליש ולא גמר פרי שכן כתב בפרק א' בהלכות מעשר שני הלכה י'. ולרש"י ותוס' דינו אחר גמר פרי כד' המינים האחרים. אמנם ברדב"ז ובר"י קורקוס כאן משמע שדעת הרמב"ם כשאר ראשונים שפול המצרי אחר גמר מלאכה.	מדוע שונה הדין במיני קטנית אלו? דרך אמונה ע"פ יר' פ"ב דשביעית והר"ש שם מ"ז: אלו הדי' מיני קטניות נשתנו משאר מיני קטניות שהולכין בהם אחר עה"מ אבל באלו הולכין אחר גמר פרי והטעם שמינים אלו אין מביאין שליש בבת אחת כי באותה שדה יש ערוגה שמקדמת ויש ערוגה שמאחרת הכל לפי הזמן המקום וא"י לילך בהן אחר הבאת שליש לכך הוקבע בהן זמן אחר דהיינו גמר פרי והתורה מסרה הדבר לחכמים לקבוע הזמנים בכל אי' וא' ודוקא אלו הדי' מינים אבל שאר מיני זרעונים כגון אפונים גמלוניים דינם כשאר קטניות וירקות:
יב	הירק והאתרוג* אחר לקיטתם. ואתרוג של שישית לשיעור מתעשר כפירות שישית לחומרה.	הירק בשעת לקיטתו, והאתרוג אפילו היה כפול שהוא אחר חנטה קודם ר"ה ונעשה ככר בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית, ואפילו היה ככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית, ומתעשר כפירות ששית להחמיר. סיכום הזמן הקובע לשביעית למעשה בגידולים השונים אילנות – הלכה ט' – לרמב"ם הבאת שליש לתוס' ור"ש נפילת הפרח ולמעשה הורו הרב אויערבך והגרמ"א לחשוש מספק לכל השיטות. אתרוג – הלכה יב' – לרמב"ם לחומרה אחר לקיטה או תחילת גידול ולרוב הראשונים אחר חנטה ולמעשה מחמירים כרמב"ם. קט"ש ו' א. אבל בשאר הדדים נוהגים אחר חנטה ולא מחמירים פעמיים. ירקות וגידולי שדה – אחר לקיטה. לרבות בננות, גרעיני דלעת ואבטיח (כשמגדלים לצורך הפרי) תפוחי אדמה (למרות שבפועל הם זרעים הנאכלים אינם מוגדרים כקטנית כיון שגדלים תחת הקרקע) ושעועית בתרמילים. וכן שיחים שאינם מעוצים או חד שנתיים. למעט אם מקובל להפסיק השקיתם בשישית וכך עשו. תבואה וקטנית – הלכה ט' – שליש גידול אורז דוחן פרג ושומשום – הלכה יא – גמר גידול.	מהו הזמן הקובע לענין מעשרות בירק? רמב"ם, רמב"ן: הלקיטה. ואפילו גמרו בשישית. – ו"פ השו"ע שלא קכ"ו. תוס': גמר גידול. מהו הזמן הקובע לענין ספיחין בירק? רמב"ם: הלקיטה. ובלבד שגדלו קצת בשביעית. ר"ש, רמב"ן, רא"ש: אם נזרעו וצמחו קצת בשישית אין בהם איסור ספיחין. ולענין קדו"ש כלקיטה. אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית רמב"ם: מחמירין כפרי שישית למעשרות כחנטתו ולקדושת שביעית כלקיטתו. ולענין מעשר הולכים אחר לקיטה. רמב"ם מע"ש א ה. ראב"ד, רש"י, תוס': שישית לכל ענין כחנטתו. ואין בו קדושת שביעית. אתרוג שחנט בשביעית ויצא לשמינית רז"ה: חייב במעשר. רמב"ם וכל שאר הראשונים: אחר חנטה לגמרי ולכן פטור ממעשר ויש בו קדו"ש.
יג	כל היבולים של שביעית שיצאו	וכן פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות שלרמב"ם היא באלו 'חנטה',	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

	למוצ"ש ניידונים כדינם.	והפריגין והשומשמיין והאורז והדוחן ופול המצרי שזרעו לזרע אחר גמר הפרי, והירק אחר לקיטתו.	
יד	פול המצרי הולך אחר כוונתו בזריעה אם לזרע אחר גמר פרי ואם לירק אחר לקיטתו.	פול המצרי שזרעו לזרע בששית ונגמר פרי קודם ראש השנה של שביעית, בין ירק שלו בין זרע שלו מותר בשביעית, ואם זרעו לירק ונכנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו אסור כספיחי שביעית מפני חשיבות הירק נגרר אחריו הזרע לאיסור, וכן אם זרעו לזרע ולירק אסור.	
טו	זרע באיסור בשביעית, אם לירק מותר* בשמינית כלקיטתו.	עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים כיון שגמר פרי היה בשביעית, ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר שאמנם היה ח"יב לעקרם אך בדעבד אין הפירות נאסרים, זרעו לזרע ולירק זרעו אסור משום ספיחים וירקו מותר שאין נח ברור לגרור את הירק לאיסור. +/השגת הראב"ד/ עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית וכו' עד וירקו מותר. א"א לא מצינו בזרע בשביעית שום היתר שהרי אמרו הנוטע והמבריק פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית והנוטע בשביעית במזיד יעקור ואין הולכין לא לחנטת פרי ולא לגמרו אלא משהשריש בשביעית יעקור ואין הולכין אחר חנטה אלא בפירות האילן הישן ולא אחר גמר פרי אלא בספיחין שיצאו מאליהן ואי משכחת לה בנזרעו לא משכחת לה אלא בשזרעו עכו"ם אי נמי במקומו שהשביעית מדבריהם דאפשר דלא אמרינן בהו יעקור. +	'נעבד' - ירק שזרע בשביעית באיסור ראב"ד: אסור לעולם וחייב לעקרו אלא אם זרעו גוי או במקום ששביעית מדרבנן. רמב"ם: אם לא עקר בשביעית, מותר בשמינית כלקיטתו. אמנם גם לרמב"ם יש עדיין איסור אכילה בירק זה עד שיעשה כיוצא בו כדלעיל הלכה ד-ה'.
טז	פרי שחנט בשביעית והבשיל בשניה נאכל בקדושי.	בנות שוח תאנה שהבשלתה איטית הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים מזמן החניטה אם באו לעונת המעשרות לרמב"ם היא 'החנטה' קודם ר"ה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה שנייה מן השבוע בתורת פרי בקדושת שביעית.	
יז	בצלים ופול שמנע מהם מים שיעור זמן קודם שביעית הם כפירות שיש.	הבצלים הסריסים שצריכים להרבה מים. ופול המצרי שמנע מהם מים ל' יום קודם ר"ה, ושל בעל שמוספים להם השקיה ידנית לזרז שמנע מהם ג' עונות לפני ר"ה של שביעית. ולכן מתקשים ונחשבים כקטנית שזרעם לזרע אלו מפירות ששית, פחות מיכן הרי הם כספיחי שביעית.	
יח	כל הירקות שהוקשו בשישית מותר לקיימן בשביעית. וירק רך צריך לעקרו* למעט לוף שדרכן לשמר.	הדלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מלאכול אדם וממלא פסק גידולם מותר לקיימן בשביעית שהן מפירות ששית, ואם לאו אסורין כספיחי שביעית, וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואין בהם ספיחין כיון שכבר הוקשו ולא קדו"ש כיון שנפסלו לאכילה. ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחים כיון שממשיכים לגדול בשביעית, והוי כסחורה אם משאיר לזרע ואפי' אין משאיר לזרע יש כאן מראית העין שיאמרו שמניח לזרע. למרות חייב העקירה הכללי אין מחייבין אותו לשרש את הלוף, אלא מניחו בארץ כמות שהוא, אם צמח למוצאי שביעית מותר, ואין מחייבין אותו לשרש את הקנדס אלא גוזז בעלין שהרי צמחו בשביעית ואם צמח למוצאי שביעית מותר כיון שדרכן להניח משנה לשנה אין כאן חשד וגם יש הפסד בעקירתן.	ממתי יש חיוב עקירה לירק? רמב"ם: כל שנכנס לשביעית כשהוא רך וְגַדְל קצת בשביעית בכלל ספיחין וחייב לעקרו מיד. ר"ש: אם התחיל לגדול בשישית אינו ספיחין. אבל כשנגמר גידולו בשביעית חייב לעקרו שלא יראה כמי שמשמר פירות שביעית למסחר.
יט	מינים המשרישים לעומק מותר לעקור בקרדום של מתכת	לוף של ערב שביעית וכן בצלים של ערב שביעית הקיצונים שגידולם בקץ ופואה שנגמרו לפני שביעית ולכן מותרים באכילה מותר לעקור בשביעית בקרדומות של מתכת למרות שבמינים אלו נדרשת	שינוי בעקירת לוף בצלים ופואה

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

		חפירה לעומק, ואין בזה משום עבודת הארץ דמעשיו מוכיחין עליו שאינו מתכוין לעבודת קרקע.	ר"ש: כיון שמינים אלו משרישים לעומק, נדרש שינוי לעקרון בקרדום ולא במרא כדרכן. רמב"ם: אין צורך בשינוי וקרדום הוא דרכן.
כ	בצלי היתר שגדלו מחדש בשביעית מכח הקרקע, העלים אסורים בהיתר.	הבצלים שעקרו בשיטת שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו כל זמן שהעלין שלהן ירוקין הרי אלו מותרין שגדלו מכח הבצל ולא הקרקע, ואם השחירו הרי הן כנטועין בארץ ואותן העלין אסורין משום ספיחין, ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתרן עומדין.	דין הבצלים עצמן שגדלו קצת בשביעית: רש"י: אפילו לא רבו גידוליו כולו נאסר. רשב"א תשובות א רפ"ז: אם רבו גידוליו על עיקרו גם הבצל נאסר. רמב"ם: בהיתרן עומדים. חזו"א: רק לענין לשער כנגדן אבל באכילה אסורים כיון שמעורבים באיסור.
כא	בצלי איסור שגדלו שוב בהיתר ורבו הגידולים על העיקר מותרים.	בצל שעקרו בשביעית וממילא נאסר בספיחין לרמב"ם ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל לספיחין וקדו"ש הואיל ושביעית אסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע ולכן שונה מכלאים, ערלה וטבל שבהם אין גידולי היתר מעלים את האיסור. והרא"ש חילק שאלו נאסרו ממעשה בני אדם. + /השגת הראב"ד/ בצל שעקרו בשביעית וכו' עד והותר הכל. א"א בירושלמי לא עשה ר' אבהו מעשה אלא במרוכנים פירוש מרוכנים הטי נא כדך תרגום ארכיני כען כלומר מעקלין הצואר שלהן שלא יגדלו וכיון שעשה כן גלה דעתו דלא ניחא ליה בגידוליהן ואם גדלו אותן גדולין מותרין ומבטלין את האיסור ואי לא אסורין דמינח ניחא ליה וכנטועין לכתחלה דמו. +	מתי מתירין רבו גידוליו על עיקרו? ראב"ד, מאירי: רק כאשר כיפה העלים למנוע הגדילה (הכוונה שמכסה כל העלים בעפר. חזו"א) ואחרת הוא כמבטל איסור לכתחילה ואסור. רמב"ם, רש"ס: בכל אופן שרבה ההיתר ואפילו נטעו ע"מ שיגדלו.
כב	פירות שביעית לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה.	הפירות שיוציא האילן שחנטו בשביעית לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה שנאמר וְאֶת עֲנָבֵי נֶזֶרְךָ לֹא תִבָּצֵר, ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הנוצרים לוקה*. אבל שליחים של אוצר ב"ד מותר להם לקטוף פירות שביעית בדרך הרגילה. שבת הארץ כב ב.	את ענבי נזירך לא תבצור ספרא בהר פרשה א תחילת פרק א: אֶת עֲנָבֵי נֶזֶרְךָ לֹא תִבָּצֵר, מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר, לא תבצור, לא תבצור כדרך תבוצרים, מיכן אמרו תאינים של שביעית אין קוצים אותה במוקצה, אבל קוצה אתה בחורבה. וכן בירושלמי ח' ו'. גר"א ש"א ו' ב': אין היתר לקצור בכלי בפירות שביעית מחוברים. תלישה במחובר היא רק ביד ומענף תלוש מותר להוריד הפירות בכלי. ר"ת ר"ה ט': מותר רק במופקר ורק שלא בדרך בצירה ואין לבצור כלל בשמור. (כלומר שני תנאים מצטברים להתיר מופקר ובשינוי) רמב"ם ד כב': בין פירות השמורים ובין המופקרים מותרים בקצירה בשינוי (של כמות הקצירה) תנאי אחד קובע השינוי. ר"ש שביעית ח' ו': במשומר מותר בשינוי (בדרך הקצירה) ובמופקר כאורחיה. (כלומר שני תנאים מצטברים לאיסור שמור וכדרכו) חומרת איסור בצירה כדרכו רמב"ם: איסור תורה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

			ר"ש, רמב"ן: מדרבנן, שלא יהא נוהג בעלות. ואיסור נהיגת הבעלות היא מהתורה וענינו ששומר הפירות ומפריש מהן בני אדם. ע"פ שבת הארץ כאן. גדר החיוב שלא לבצור כדרכו ד"א קס"ב. רמב"ם: להגביל עצמו בכמות הבצירה. ר"ש, רע"ב: שינוי בדרך הבצירה לבצור בכלי שאינו מיוחד לכך.
כג	גם בפירות שביעית תלושין יעשה המלאכות בשינוי.	וכיצד עושה תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה כלומר במקום היבש הקבוע אבל מייבשן בחרבה, ולא ידרוך ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, ולא יעשה זיתים בבית הבד, אבל כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקוטב ומכניס לבד קטנה, וכן בשאר הדברים כל שיכול לשנות משנה. ובשדה אחרים או באוצר ב"ד מותר, שאין חשש בעלות. וכן מלאכות שאין שייכות כלל לבצירה כגון טחינה ואפיה ובישול א"צ לשנות.	
כד	מצווה להפקיר מה שתוציא הארץ	מצות עשה להשמיט להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר וְהִשְׁבִּיעִית תְּשִׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו לרמב"ם. אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ גם בקרקע לצורך אכילת הפירות שנאמר ואכלו אביוני עמך לרבות העשירים.. ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר שלא יראה כסחורה, ומלקט זיתים בכמות שנעשה מהם חמש כדי שמן וענבים בכמות שנעשה מהם חמשה עשר כדי יין, ואם הביא יתר מזה מותר.	שמות כג יא: וְהִשְׁבִּיעִית תְּשִׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וְיִתְּרֶם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמֶךָ לְזִיתָדָּ: 'משומר' - דין הפירות כשלא הפקיר שדהו ר"ת: הפירות אסורים באכילה. כדלעיל שאכילה הותרה לר"ת רק במופקר ובשינוי. רמב"ם, רש"י, רמב"ן: הפירות מותרים. האם יש אפקעתה דמלכא בישראל שלא הפקיר? שו"ת מבי"ט חלק א סימן יא דאטו יש' שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה יתחייב במעשר הא רחמנ' אפקרי' לארעי. שו"ת אבקות רוכל סימן כד: דאיכא למימר בהא (ישראל שלא הפקיר) אין הכי נמי שהיא חייבת אף על גב דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' אם תמצ' לומר דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו'. מנחת חינוך מצוה פד: ואני מסופק אי המצוה אקרקפתא דגברא הוא דרחמנא ציוהו להפקיר פירותיו בשביעית ומחויב לקיים להפקיר ואם מפקיר ה"ז הפקר אבל אם אינו מפקיר אינו מופקר ונהי דעובר על עשה מ"מ אינו הפקר רק עובר על גזירת השי"ת א"כ אין אחר רשאי ליטלו והרי הוא גזל ביד אחרים כ"ז שלא הפקיר.
כה	שביעית נוהגת בארץ ישראל בלבד וגם שלא בפני הבית.	אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד מהתורה במקומות שהחזיקו עולי בבל ומדרבנן גם במקומות שהחזיקו עולי מצרים שנאמר כי תבואו אל הארץ וגו', ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית אבל מהתורה רק כשכל יושביה עליה. ר"י קורקוס.	וראה להלן לענין שמיטת כספים י' ט' שכותב בהדיא שהיא מדרבנן.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

כו	גבול עולי בבל אסור בעבודה ובספיחין וגבול עולי מצרים אסור רק בעבודה.	כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית ובסחורה ונוהג קדו"ש בפירות ופטור ממעשרות, הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.	לעניין <u>גבולות עולי בבל</u> ראה בהלכות תרומות פרק א' הלכה ח'. חיוב ביעור וקדו"ש בגבול עולי מצרים רמב"ם לפי המשנה למלך והחזו"א: חייב בביעור. רמב"ן, ר"ן: אין חיוב ביעור בגבול עו"מ. ולדעת הגר"א בש"א לשיטה זו אין נוהג גם קדושת שביעית. והמל"מ מסתפק שבת הארץ ד כו. מקומות מסופקים אם בכלל כיבוש עולי בבל ע"פ קט"ש: - נגב מערב - ממערב לאשקלון ודרום מערב לבאר שבע. (ולפי זה אינו חופף לאשכול הישובים המכונה היום נגב מערב שהוא מזרחית לאשקלון) - עמק בית שאן. - עמק הירדן: איזור צמח, עין גב. מדרום מזרח לכנרת. - צפון רמת הגולן והחרמון - שפלת עכו – אפשר שהוא 'הגליל המערבי' שהוא השטח המישורי בין עכו לראש הנקרא.
כז	בסוריא נוהג איסור עבודה אך לא בעמון ומואב, מצרים ושנער.	סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל לרבות חיוב הפקרה, איסור סחורה והפסד וחיוב ביעור, כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם, אבל עמון ומואב בחלק שלא כבשו ישראל. ומצרים ושנער אף על פי שהם חייבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן כדי שישמכו עניים על מעשר עני שלהם בשביעית. משנה ידיים ד' ג'.	חיוב ביעור בסוריא רמב"ם: חייבים בביעור. ר"ש: בסוריא ניתן לאכול גם אחר זמן הביעור.
כח	בעבר הירדן נוהגת איסור עבודה.	עבר הירדן כולל החלק של עמון ומואב שטיהרו בסיחון וכבשו ישראל שביעית נוהגת בה מדבריהם כיון שעולי בבל לא כבשוה, וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, אך מקצת ערים שכבשוה ע"ב שם גם הספיחין אסורין, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים. + /השגת הראב"ד/ עבר הירדן שביעית נוהגת בה. א"א עבר הירדן מה היה צריך להביאו מק"ו הרי לא החזיקו עולי בבל וכן סוריא. +	
כט	עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין.	עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין מפני שהשדה של עכו"ם וגם לא מעבד בה עבודה ע"י ישראל. כס"מ, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם. ולכן עבודת העכו"ם קלה יותר מהמציאות של עלו מאליהם בשדה ישראל שאסור. <u>האם יש בפירות עכו"ם קדו"ש לרמב"ם?</u> רב"ז: ומדיהיב רבינו טעמא שלא גזרו על הספיחים משמע דפסק כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י... ומיהו כיון שאין קנין לעכו"ם להפקיע קדושת הארץ נהי דפירותיהן וספיחיהם מותרין מ"מ צריך לאכלן בקדושת שביעית. הילכך יש למצוא טעם על מה סמכו שאין מדקדקין בדבר ועושין סחורה בפירות שביעית ונוהגין בה כשאר השנים? וי"ל דסמכו להם על הגאונים דפסקו הלכה כרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן וכיון דעיקרו מדרבנן ואיכא מ"ד יש קנין לעכו"ם להפקיע הארץ מקדושתה סמכו עליו במילתא דרבנן אבל מדברי רבינו נראה דפסק כרבנן דאמרי שביעית	קרקע שבחזקת עכו"ם בארץ ישראל ירושלמי שביעית ט: רבי יהושע בן לוי הוה מפקיד לתלמידים לא תזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא קם עימיה זכור לטוב א"ל איזיל אימא לרבך לית הדא גינתא דסיסרא דיהודאי הות וקטלי ונסביה מיניה אין בעיתא מחמרא על נפשך אשתווי [הגרסא בדמאי ב א: אשתר] לחברך. כסף משנה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כט: לפי האמת גם זה פירותיו מותרים כיון דבחזקת עכו"ם הוא ועכו"ם עבדו ולכן לא יחמיר על עצמו יותר ממה שמחמירים חבריו. פני משה בדמאי שם: ועוד אמור לו בשבילי אם תרצה להחמיר על נפשך תחמיר אבל תתיר לחבירך לפי שאין כאן בית מיוחש שכבר התירו לאלו המקומות.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ד - הלכות ספיחין, שמיטת פירות ומקומות החיוב

		בזמן הזה דאורייתא שהרי כתב סתם מ"ע להשמיט וכו' ולא חילק כאשר עשה פ"א מהל' תרומות לענין תרומות ומעשרות. <u>ס"מ:</u> (תמצית ע"פ 'שבת הארץ' – כיון ששביעית בזה"ז דרבנן ניתן לסמוך על מי שסובר שיש קנין לגוי, לפחות כשהיא תחת ידו, להפקיע מקדושת שביעית (וכן דעת ספר התרומה הלכות א"י עמ' סג)). - דבהדיא כתב רבינו בפ"ט ובפ"ו דשמיטת קרקע בזמן שאין היובל נוהג אינו אלא מדבריהם. ומ"ש (הכפתור ופרח) "לא נפקע אותו איסור בקנינו מטעם שאין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ושביעית" אשתמיטתיה מה שכתב רבינו בפ"א מהלכות תרומות, שמה שאמרו אין קנין לעכו"ם בארץ להפקיע מן המצות היינו לענין שאם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא הרי היא כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם. אבל <u>בעודה ביד עכו"ם מופקעת היא</u>, ומה שפירותיהם חייבים במעשר אינו אלא כשמירחם ישראל דוקא. ומ"ש "ה"נ אינם חייבים בשביעית אבל בפירותיהם נוהג שביעית שהרי ביטול גזירת ספיחים לא ביטל עבודה בשביעית וכמו שכתב הוא ז"ל שהספיחים מותרים ועבודה אסורה" ע"כ. הדבר ברור שאינם ענין זו לזו דהתם בשדה ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ולא עולי בבל והכא בשדה עכו"ם. <u>מב"ט א יא:</u> אין שום חיוב בארץ ישראל במעשרות בשנת השמיטה אפילו מהלקוח מיד גוי קודם מירוח ומירוחו ישראל. מכמה טעמים: - מן התורה אין חיוב כלל בשנת השמיטה במעשרות. וכיון דמדאורייתא אין שום חיוב לישראל בשנת השמיטה גם לגוי אין שום חיוב אפי' מדרבנן. - ואי משום דמירוחו ביד ישראל הא מירוח ישראל פירות קרקעו ממש לא מיחייב דהוי שנת שמיטה כל שכן מירוח פירות הגדלים בקרקע גוי דמהיכא תיתי חיוביהו אין שום חיוב בשנת השמיטה - והרמב"ן ז"ל על ההיא ברייתא שהבאתי לעיל כתב בפרשת בהר סיני פ' רש"י ז"ל עליה ונתן טעם לפי רש"י ז"ל דשמא אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית גזרו עליו כישראל עכ"ל. ..משמע בהדיא דפירות גוי בשביעית שנתמרחו על יד ישראל פטורים ממעשרו כפירות של ישראל ויש להם כל דיני שביעית בביעור כדאמר. שבת הארץ. וכבר הוסכמה הלכה שאין קדו"ש נוהגת כלל בפירות של נכרי וחייבים הם בתרומ'ם כשגמרם ישראל.
ל	מותר לשמור בספֶר פירות שביעית מפני עכום.	עירות ארץ ישראל הסמוכות לספֶר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבוזו פירות שביעית ויפסידו את ישראל כן אסור להאכיל פירות שביעית לגוי.

פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית

א פירות שביעית מותרים באכילה, סיכה, הדלקת הנר והצביעה.	פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' ולסיכה כשעומדין לכן ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו תהיה אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע משום דכתיב 'לכם לאכלה' ודרשין 'לכם' לכל צרכים, אבל דומיא דלאכלה, שהנאתן וביעורן שוה. וצביעה והדלקת הנר הנאתן וביעורן שוה.	ד"א: אין פירות קדושין בקדו"ש אלא המיוחדים למאכל אדם או למאכל בהמה או לצביעת אדם. או לעשות מטאטאות [וכל אלו אסורין בהסקה] אבל המיוחד להסקה או לצביעת בהמה אין קדו"ש חל עליהן ואפי' לקטן לדבר הקדוש, ודבר המיוחד לדבר הקדוש ולדבר שאין קדוש הולכין אחר מחשבת לקיטה כדלקמן ה"א האם יש מצוה באכילת פירות שביעית מגילת אסתר בדעת הרמב"ן: יש מצווה באכילת פירות שביעית. חזו"א: אין מצווה סיכום תנאים לקדו"ש בפירות - מין שקדושת שביעית נוהגת בו. כדלהלן שהיה ראוי למאכל אדם או בהמה או צבע לאדם וכליו ועוד - שלב הגידול הקובע היה בשביעית. - הקרקע שייכת ליהודי. ויש מחמירים בזה כדלעיל ד כט.
ב אכילה ושתייה הותרו רק כשדרכן בכך.	לאכילה ולשתייה כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, כדין תרומה ומעשר שני. אבל דבר שאין דרכו לאכול כגון שמן בפני עצמו אסור לשתות בפ"ע אלא במאכל.	סחיטת פירות שביעית חזו"א: מותר דוקא בפירות העומדין לסחיטה במקום שבו הוא נמצא כגון תפוז. ואין לסחוט מיץ מגזר מרוסק אף שאוכלין את הרסק הנשאר.
ג צריך לאכל הפירות כדרכן תמיד אם חי אם מבושל. ואין אוכלין פרי שכבר נפסד.	ולא ישנה פירות מבריתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי לכן אסור לכוס חיטין, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל מכריח עצמו לאכול תבשיל שנפסד ולר"ש אפילו אם רק עבר עליו לילה והפת שעפשה, כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר.	הפסד פירות שביעית בגרמא: מהרי"ט שו"ת ס' פ"ג: איסור הפסד הוא דוקא בידיים ולא בגרמא.
ד ואין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה	ואין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול שמא תטמא ותלך לשרפה מפני התרומה, ואם בישל מעט ואכלו מיד מותר שהרי לא הניחן כדי לבוא לידי פסול.	
ה פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות אלא לאחר שנפסדו לאכילת אדם, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול.	פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות אלא לאחר שנפסדו לאכילת אדם, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול.	להאכיל לאדם פירות המיוחדים לבהמה יראים מצוה קנ"ח סמ"ג מ"ע קמ"ז: אסור להאכיל לאדם פירות המיוחדים לבהמה. וכל"כ החזו"א יד' י'.
ו מותר לסוך דבר שדרכו לסוך.	לסיכה כיצד, לסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ דהוי הפסד אבל סך הוא את השמן בגופו ולא בכלים, ולא יפסד את השמן לשום בו תבלין מפני שהוא מוציא מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה, ולא יסוך במרחץ שהוא ביזיון קדשים אבל סך הוא מבחוץ ונכנס.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית

ז	מותר לסוך אדם ולא על כלים ישירות.	שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים שהותר רק לסיכת אדם, ואין סכין בו מנעל וסנדל, ואין סכין אותו בידים טמאות מפני שמפסידו מלאכול לטהורים, נפל על בשרו משפשפו בידים טמאות שכבר לא יאכל, ולא יסוך רגלו בתוך המנעל כיון שיוסוך גם המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש המנעל שכבר בטל על גופו, וסך גופו ומתעגל על גבי קטבליא. ספת עור שהשמן מועיל לה.
ח	מותר להדליק נר בשמן שביעית אך לא בדמי שביעית.	להדלקת הנר כיצד, שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו, מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה שלא יבואו להתחלף זה בזה, שאין מדליקין בדמי שביעית בדמים חששו שאם יתירו להדליק יבואו לעשות בו סחורה, ולא יתן השמן לתוך המדורה דהוי כהפסד, שאין ניכר התועלת בזה אלא מדליקו בנר.
ט	מותר לצבוע לאדם בדברים שדרכן לצבוע בהם.	לצביעה כיצד, דברים שדרכן לצבוע בהן אף ע"פ שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם. כגון צביעת גופו ושערו או בגדיו וכלי תשמישו. וצ"ע אם חייב בביעור, אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית אפילו מאכלי בהמה, שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.
י	גידולים המיוחדים לכביסה, קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן.	מיני כבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן שהנאתם וביעורם שווה. ושונה מעצי הסקה שבהם ההיסק הוא הכשר להנאה שבאה אח"כ. ומכבסין בהן שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם, אבל אין מכבסין בפירות שביעית כגון להסיר כתם במיץ לימון ואין עושין מהם מלוגמא שלועסין המאכל ונותנין אותו ע"ג המכה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה לפשתן ולא לכביסה.

הדלקת נרות חנוכה ושבת בשמן שביעית

חזו"א ורומ"פ: חנוכה אסור שאינו להנאה (רידבז) ושבת מותר (תורת הארץ) וכן דעת רוב הפוסקים.

גרמ"א מאמר מרדכי - שביעית מאמרים סימן יד : מותר להדליק נר חנוכה בשמן שביעית כשאין לו שמן אחר, וכמו שנראה בדעת הרמב"ם שמוותר להדליק נ"ח בשמן שריפה וכל שהוא למצוה אין בו האיסור של לאכלה ולא לשריפה. כיון שהרמב"ם הסביר שאין עושים בכור מבהמה של דמי שביעית מחשש סחורה ולא איסור שריפה כגמרא דידך. והוסיף הרב שמואל אליהו "גם בגלל שאפשר ליהנות מאור השמש, וגם בגלל שכל דבר שיש לו בו הנאה כלשהי, אין לו איסור בהדלקתו. ואין לו אדם שלא נהנה בהדלקת נרות חנוכה אע"פ שהוא לא יכול להשתמש שימוש של חול באורם.

האם מותר לצבוע כלי אדם בפירות שביעית?

רש"י ב"ק ק"א: נראה דס"ל דצביעת בגדיו אסור.

מאירי שם: מותר.

כך כתב בד"א ציון הלכה ס"ק (ק"א). אך זה לשונם בכתובים: רש"י: אבל מיני צבעים בשעת רתיחת היורה כלה השרש וקולט הצבע נמצאו הנאתו וביעורן שוה הלכך חיילא עליהו שביעית. מאירי: סטים וקוצה מיני צבעים הם וצובעין בהם עד זמן הביעור ומשם ואילך אסור מפני שיש להם שביעית ולדמיהן שביעית וכן יש להם ביעור ולדמיהן ביעור.

קדושת שביעית במינים המיוחדים לכביסה

בבלי סוכה מ. אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה, רבי יוסי אומר: מוסרין. מאי טעמא דתנא קמא - דאמר קרא לאכלה - ולא למשרה, ולא לכבוסה. מאי טעמא דרבי יוסי - אמר קרא לכם - לכם לכל צרכיכם, ואפילו למשרה ולכבוסה.

רמב"ם: קדושת שביעית חלה עליהם. ופסק רבינו כרבנן דרבינו גרשון וסובר רבינו דע"כ לא אפליגו אלא בפירות וכדדייק לישנא דברייטא ולישנא דקרא דלאכלה אבל במיני כבוסים שאינם פירות אף לרבנן מכבסים בהם. כס"מ. (ונראה שסובר שמתבערים תוך כדי הניקיון שהיא ההנאה ולכן הנאתם וביעורם שווים.)

רש"י: אין קדושיש. כיון שהנאתו אחר ביעורו, שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן ביין שעה אחת נתבער ואבד לו, והנאתו אינה עד שילבש הבגדים. ומפה משמע לכאורה בדעתו שההנאה היא בלבישה אבל זה ק"ק בלשון ואמנם בב"ק קב. כתב שמושעה שמטילין פשתן או בגד ביין נתקלקל ונבער, והנאתו אינו אלא עד שלשה ימים ודי' עד שיהא

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית

			הפשתן שרוי וכן הבגד. ומשמע שהביעור מיידי וההנאה היא בניקיון אלא שהוא לאחר זמן ולכן אין הנאתו וביעורו שוים.
יא	כל שהוא מיוחד למאכל אדם אין עושים מלוגמא.	כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם דכיון שאינו דבר השווה לכל נפש הוי הפסד שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה,	
	כל שמיוחד למאכל בהמה עושים מלוגמא לאדם.	וכל שאינו מיוחד למאכל אדם והוא מאכל בהמה כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה,	
	אינו מיוחד, הולכים אחר מחשבתו בלקיטה לחומרא.	וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסיאה והאזוב והקורנס הרי הוא תלוי במחשבתו בשעת לקיטה. רא"ש. ר"ש, חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים שאין בהם קדו"ש, לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו.	
		קדושת שביעית בעצים בבלי סוכה מ.: דאמר קרא לכם לאכלה לכם דומיא דלאכלה - מי שהנאתו וביעורו שוה כלומר, שהנאתו וביעורו שמתבגר מן העולם באין כאחד, כגון סיכה ושתיה והדלקת הנר, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן משנעשו גחלים אופין בהן. - והאיכא עצים דמשחן עץ שמן, שהעץ עצמו מדליקין בו להאיר כמו באבוקות, דהנאתן וביעורן שוה! - אמר רבא: סתם עצים ולהסקה הן עומדין הלכך, לא נחתא בהו קדושת שביעית מעיקרא ואפילו לקטן להאיר. (ובהמשך הגמ' מובאת מחלוקת תנאים האם עצים דמשחן יש בהם קדושת שביעית או שדינם כסתם עצים.)	
יב	אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי אחרת.	מותר למכור מעט אוכלי אדם ואוכלי בהמה וליקח בהם אוכלי אדם, אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי אחרת, ואין צריך לומר שאין מוכרין אוכלי אדם ליקח בהם אוכלי בהמה, ואם לקח בהן או החליף בהן אוכלי אדם באוכלי בהמה הרי הן כאוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם שהדמים נתפסין תמיד כחומרי הפרי הראשון.	
יג	אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל ואין מאכילין לעכו"ם.	פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ויש שאין אוסרים אלא למכירה ולא לאכילה. חזו"א. ונמצא שאין שולחים אתרוגי שביעית לחו"ל. ואפילו לסוריא. אבל למקומות שכבשו ע"מ מותר, ואין מאכילין אותן לא לעכו"ם. מדרבנן כיון שאין נוהגים בהם קדו"ש והסמיכו בת"כ 'לכם לאכלה' ולא לגוים ולא לשכיר. שהוא גוי, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו, ומאכילין את האכסניא חיל המלך גוים שהטיל המלך עליהם לפרנסם פירות שביעית.	
יד	אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית.	אין ב"ד פוסקין לאשה מזומת מ- פירות שביעית, מפני שזה כמשלם חוב מפירות שביעית ונראה כסחורה, אבל ניוזנת היא משל בעלה. דלא מינכר פרעון בזה.	
טו	אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר אבל אוכלי בשדה אם הבשילו קצת.	אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר שהוא כעין הפסד. ר"ש. שנא' תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה, אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהם כבר נהיו פגין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע, ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות שזה תחילת זמן ההכנסה בכל השנים.	
		אילו פירות בוסר מותר לאכול מעט בשדה? ר"ש, רא"ש: דווקא זיתים וענבים. ושאר פירות לכשיגיעו לעונת המעשרות. רמב"ם: כל הפירות.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית

טז	שלב הבשלה לאכילת שדה.	ומאימתי יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה בשביעית, הפגין של תאנים משיזריחו משיהפכו חלקים ו"מ משיאדמו קצת אוכל בהן פתו בשדה וכן כל כיוצא בהן, הבוסר של ענבים משיוציא מים בסחיטה ואוכלו בשדה וכן כל כיוצא בו, הזיתים משיכנסו סאה של זיתים רביעית שמן פוצע ואוכל בשדה, הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה, הכניס שליש מותר להכניס לביתו שהרי הגיעו לעונת המעשרות.	זמן עונת המעשרות בפירות תאנים: כשפיהם התחתון מאדים וראשן העליון מלבין. ענבים: כשהגרעינים שבתוך הגרגרים נראין בחוץ לרוב צחות הגרגיר כשיכנס לתוכו מים. זיתים: משהגיעו לשליש הבישול בגודלו שהוא מביא אז תשיעית השמן. רא"ש.. ו"מ כשיביא שליש השמן שהוא שלב מאוחר יותר. ראב"ד. ראה רע"ב מעשרות א ג. ופני משה שם.
יז	לקוץ עץ פרי לעצים, מותר כשאינו מפסיד פירות.	מותר לקוץ אילנות מאכל לעצים בשביעית, קודם שיהיה בהן פרי, אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד וגם גזל הפירות מאחרים. פיהמ"ש, ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות מותר לקוץ אותו שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו מהעצים.	ויקרא פרק כה, ו: וְהִיְתָה שְׁפַת הָאֶרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה – ולא להפסד.
יח	השלב בפרי שאין לקוץ לעצים בשביעית.	ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, החרובין משישלשלו יעשו הענפים כבדים, והגפנים משיגרעו שיעשו גרעינים, והזיתים משינצו, ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר, ואין קוצצין את עץ התמר כאשר הפירות במצב סמדר ונקרא הכפניות בשביעית מפני שהוא הפסד פרי, ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיציץ מותר לקוץ אותן כפניות.	
יט	אין שורפין תבן וקש אבל מסיקין בגפת וזגין.	אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, אבל מסיקין בגפת ובזגין של שביעית שאינם ראויין לאכילה..	חלקי התבואה: תבן וקש תבן: החלק העליון של הגבעול הנקצר עם השיבולת. קש: החלק התחתון של הגבעול הנשאר בשדה לאחר הקצירה. כן כתב בד"א ע"פ ר"י בתוס' שבת לו: אמנם בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) פרשת שמות ה' ז' כתב עה"פ 'לא תאספון לתת תבן לעם' הם ילכו וקוששו להם תבן. יקבצו הקש ויעשו ממנו תבן ומרחו אותו במוריגון: - ומשמע שהתבן הוא קש מעובד. וכן משמע מהפסוק וַיִּפֹּץ הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם לְקַשֵּׁשׁ קֶשֶׁל לַתֵּבָן. ולרש"י בשבת ל"ו: , ק"מ: . מה שנשאר בשדה נקרא גבבא, והנקצר נקרא קש ולאחר שהקש נקצץ נקרא תבן.
כ	מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לאדם רגיל לרחוץ בה בשכר*.	מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר בדיעבד לרחוץ בה אפילו בשכר שכבר כלתה התשמיש של שביעית והרחצה היא דבר חדש. אמנם צריך לאכול כנגדן כדלקמן ו' כלומר קנסוהו שיקנה בדמיון פירות שאין פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית, ואם אדם חשוב הוא, אסור. שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהיה ריחה נודף, ונמצאו מפסידין פירות שביעית. +/השגת הראב"ד/ מרחץ שהוסקה בקש של שביעית וכו' עד מותר לרחוץ בה. א"א המשנה לא אמרה אלא מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא לא ירחוץ ופירשו בגמרא אם אדם חשוב הוא לא ירחוץ ונ"ל דמותר לרחוץ דקתני ברישא בחנם קאמר אבל בשכר לא דהוי כסחורה ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ דחנם ידידיה	רחיצה בשכר במרחץ שהוסק בקש שביעית ראב"ד: מותר רק בחינם, ובשכר אסור שהוא כסחורה. רמב"ם: מותר אפילו בשכר.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ה - אופן השימוש בפירות שביעית

		כשכר דמי ואם כדבריו אדם חשוב לא ירחוץ בשום מרחץ בשביעית ומאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית. +	
כא	קלפין שמותרים לזרים בתרומה אין בהם קדושת שביעית.	הקליפין והגרעינין שמותריין בתרומה לזרים כגון קליפי אגוזים ורימונים שאינם אוכל אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן כעצים אא"כ ראויין לצביעה. והקור דבר רך הנספך על הדקל בכל שנה וראוי למאכל עד שמתקשה קדושת שביעית חלה עליו.	
כב	תבלין שניתן לתבשיל בקדושתו עד שבטל טעמו.	הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל, אם בטל טעמן הרי אלו מותרין לכל דבר, ואם נשאר בהן טעם עדיין הם בקדושת שביעית.	
כג	אין נותנים תבן וקש של שביעית לכר וטיט ואם הסיקו בהם תנור יוצן.	אין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט שלא ניתנו אלא לאכילה ולצביעה והדלקה, ואם נתן ה"ז כמבוער ואין מחייבים להוציאן, תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית יוצן אבל אם עבר ואפה בו מותר לאכול הפת, ומשתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית שכבר נסרח ונתקלקל מה שבשדה ואין ראוי שוב לבהמה. +/השגת הראב"ד/ ואם נתן הרי הוא כמבוער. א"א והוא שישן עליו והכי איתא בירושלמי. +	חובת הוצאה לתבן וקש שניתנו בטיט ובכר רמב"ם: אין צריך להוציא אפילו לא גבלו ולא ישן עליו. ר"ש, ראב"ד: אין בטל בטיט אא"כ כבר גבלו ואין בטל בכר אא"כ כבר ישן עליו דאז כבר אין דרך להוציאו משם.

פרק ו - סחורה בפירות שביעית ודמי שביעית

א	אין עושין סחורה בפירות שביעית אלא בפירות שביעית אלא במעט, ואז הדמים והפרי בקדושה.	אין עושין סחורה בפירות שביעית דדרש' לאכלה ולא לסחורה. והוא איסור תורה. רש"י. תוס'. רמבן. , ואם רצה למכור מעט מזון ג' סעודות. כ"מ מפירות שביעית מוכר, ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית ויש לקח בהן מאכל ויאכל בקדושת שביעית, ואותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדושתו כשהיה. וכן התייר למכור הנותר כדלהלן ב'. שכר בעד הטורח: ואף שהמוכר אומר שאין חושב השכר רק בעד הטורח לא מהני דכל שלא שכרו אדם הטורח שלו ול"ש דמים בעד הטורח והי' סחורה ממש אף שיאמר שלוקח בעד הטורח דכל סחורה יש להבעלים הטורח ג"כ וזו שיווי הסחורה ואין מותר רק ליתנו במתנה. (ואפשר שמכאן הוצרך לכך שאדם חותם על מינוי שליחות על מנת לקנות פירות אוצר בית דין שהוא כעין ששוכר אותם לטורח עבורו)	ויקרא פרק כה, ו: וְהִיְתָה שְׂפַת הָאָרֶץ לְכֶסֶם לְאֶכְלָה – ולא לסחורה. האם גם הקונה עובר משום סחורה? ספר המקנה קידושין נב: אין הבדל בין המוכר ללוקח. חזו"א: בכל אופן עובר או משום סחורה או משום לפני עיוור. ע"פ דרך אמונה - ציון ההלכה ס"ק (יב) נוב"י קמא אבה"ע"ז עז: אין איסור על הלוקח.
ב	לא יהיה לוקח ירקות שדה ע"מ למכור ואם לקח לאכול והותיר או שאחר לקח ממנו מותר למכור.	לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר, ולא יצבע לאחרים מקליפי שביעית שלו בשכר, מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעית. לקח ירקות לאכול והותיר מותר למכור המותר, והדמים שביעית. וכן אם לקט ירקות לעצמו ולקח מהן אפילו בנו או בן בתו ומכר ה"ז מותר שהוא לא לקטן. ר"ש ז' ג' והדמים דמי שביעית.	גדר איסור סחורה בפירות שביעית – ע"פ שבת הארץ ה' יג' משנה שביעית ז ג: ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למכור: רמב"ם: אחר יכול למכור כשהמלקט ליקט לעצמו בלבד. תוס' סוכה לט: איסור סחורה הוא רק על המלקט אבל אחר שקיבל ממנו מותר לו למכור 'דלא חשיב סחורה כיון דהוא לא ליקט' ובלבד 'שלא יהא מוכר בהווא אתרא כל שעה' ר"ן ע"ז פרק ה': אם מוכר בשביל טובת הנאה מועטת, (כלומר שאין לוקח המחיר בשלמותו אלא פחות משוויו. שבת הארץ) אין זה דרך סחורה ומותר.
ג	אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין.	כשמוכרין פירות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה באומדן הודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר. +/השגת הראב"ד/ כשמוכרין פירות שביעית וכו' עד ואוגד דברים שדרכן ליאגד. א"א לשון המשנה ובי"ה אומרים את שדרכו ליאגד לבית אוגדין אותו לשוק ופירושו הואיל שדרכו לאגדו אפי' לאכלו בביתו כדי שידע בכמה אגודות הוא מסתפק בשבוע ג"כ כשימכור אותן בשוק אוגד אותו שאין אגודתו דרך סחורה אלא א"כ דרכו של ירק זה ליאגד אבל בין אגד לאגד לא שמענו הפרש. +	
ד	מותר לאגוד לשוק כדרך שאוגדין לבית.	ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום, ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותן. ולאב"ד לעיל ג' מה שנאגד לבית נאגד כך גם לשוק, והוא אותו אגד.	אגידה לשוק של דברים הנאגדים לבית רמב"ם: אוגד אותם באומדן כמו לבית ולא במדויק כמו לשוק. ראב"ד, ר"ש: כיון שנאגד גם לבית אוגד כדרכו ואין הבדל בין צורת האגידה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ו - סחורה בפירות שביעית ודמי שביעית

ה	גם פירות חו"ל נמכרים רק באומדן אלא אם ניכר שהם מחו"ל.	פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין, אלא כפירות הארץ אכסרה שמא יחליפו, ואם היו ניכרין שהם מחו"ל מותר.
ו	המוכר פירות שביעית האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו הוא כמו שהיה.	חומר בשביעית מבהקדש של בדק הבית, שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו, והשביעית אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית יתפשו הדמים ויעשו כפירות שביעית, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר שנים, שנאמר בה תְּהִיָּה בהוייתה תהא לעולם, ולפי שנקראת קדש תופשת דמיה, נמצאת אומר האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו הוא כמו שהיה. וסתם מטבעות אין חוששין להם שמא הן דמי שביעית שהולכין אחר הרוב.
ז	לקח בדמי פירות שביעית או בדמי דמיהן, הפירות הראשונות והלקח האחרון חייבים בביעור ואסורים בהפסד.	כיצד לקח בפירות שביעית או בדמיהן בשר נעשה הבשר כאותן הפירות ואוכלו כפירות שביעית, וצריך לבער אותן בשעת ביעור השביעית, לקח באותו בשר או בדמיו דגים יצא הבשר ונתפשו הדגים, לקח בדגים או בדמיהן שמן יצאו דגים ונתפש שמן, לקח בשמן או בדמיו דבש יצא שמן ונתפש דבש, וצריך לבער הפירות הראשונות עם הדבש האחרון בזמן הביעור של הראשונות, כדרך שמבערין פירות שביעית, ואין עושין משניהם מלוגמא ולא מפסדין אותן כשאר פירות שביעית. אבל דבר שאינו מאכל כגון כלי וכיו"ב אסור לקנות מדמי שביעית. ירושלמי פאה ז'.
ח	אין חילול מועיל בפרי ראשון אלא משני והלאה.	אין שביעית מתחללת לתפוס דמים בקדושה אלא על דרך מקח ולא דרך חילול, בד"א בפרי ראשון אבל בפרי שני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול.
ט	מחללים פרי על בהמה ועוף שחוטים ולא על חיים.	וכשמחללין פרי הנלקח שנית אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים, שמא יניחם ויגדל מהם עדרים, ואצ"ל שביעית עצמה כשמחליפה דרך מקח, אבל מחללין אותן הפירות על השחוטים.
י	שביעית ודמיה אין פורעים מהם את החוב. ואין לוקחין בהם אלא אוכלין, ואם לקח באיסור יאכל כנגדן.	דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב. ול"ש פירות עצמן, ול"ז הוי כסחורה שאסור בפירות שביעית ואין עושין בהן שושבינות. מתנה לחתן שהוא כשתלום חוב כיון שנגבה בבית דין, ואין משלמין מהן תגמולין. השבת חסד לחבירו כנגד חסדו, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת. כיון שפסקו נעשית כחוב. וכן לעני שמבקש בבית באופן שחייב לתת. רידב"ז, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים. שאינם חובה על הנותן, וצריך להודיע. שהן בקדושת שביעית, וכן אין לוקחין מהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. שמותר ליקח מדמי שביעית רק אוכלין. ובקידושי אשה נחלקו הפוסקים אם מותר לכתחילה. תוס' ע"ז סב. ואם לקח יאכל כנגדן כדרך שעושה במעשר שני משום קנס ויקנה בדמיהן פירות שאינן פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית, ואין מביאין מהן קיני זבים וזבות ויולדות. שהם חובה והוי כסחורה וחטאות ואשמות. שמהם נשרפים והוי גם הפסד, ואם הביא יאכל כנגדן, ואין סכים כלים ועורות בשמן של שביעית משום הפסד ואם סך יאכל כנגדן.
יא	אין נותנים מהם שכר לאומנין. אך מתנת חנם מותר.	אין נותנין מהן לא לבלל ולא לספר ולא לספן ולא לשאר האומנין שאין נותנין פירות שביעית אלא לאכילה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ו - סחורה בפירות שביעית ודמי שביעית

		אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקותו מים. ולא כרש"ס שאין לקחת מים ומלח מפירות שביעית. ומותר ליתן מפירות שביעית או מדמיהן לאומנין מתנת חנם.	
יב	האומר הא לך איסר ולקוט לי ירק שוכרו מותר ואינו כדמי שביעית לפי שירקות שדה מצויים והיו כנותן לו מתנה. פיה"מ. דהוי כמשלם לו שכר רגליו שהולך להביאם ולא שכר הפירות. ר"ש, אלא מוציאו בכל מה שירצה, ולא קנסו הפועל להיות שוכרו כדמי שביעית כחמרים להלן, ואם אמר לו לקט לי בו היום ירק, ה"ז כדמי שביעית ואינו מוציאו אלא באכילה ושתיה כפירות שביעית.	האומר הא לך איסר ולקוט לי ירק שוכרו מותר בכל, ואם אמר לקוט לי בו ה"ז כדמי שביעית להוציאו באכילה ושתיה.	
יג	החמרים שמוכרים פירות על חמוריהם העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו מהשדה לביתו יותר מדאי או שהביאו פירות שביעית לאחר הביעור. רמב"ן. הרי שוכרן כדמי שביעית ואף שהמוכר אומר שאין חושב השכר רק בעד הטורח לא מהני דכל שלא שוכרו אדם הטורח שלו, ודבר זה קנס להם, ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל, מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו.	חמר העושה בפירות מלאכה האסורה קנסוהו ששכרו כדמי שביעית.	
יד	הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה שאין בהם ספיחין גם לרמב"ם אביא לך בו, ה"ז מותר. ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית, ואם לקח ממנו סתם אז דעתם למעות ולכן לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מהן.	בשעת לקיחת ככר מנחתום יכול להתחייב לשלם בפירות שביעית והככר כפירות.	
טו	אוכלין פירות שביעית בטובה ולא אמר' דע"ז מחזי דמן השמור הוא מלקט ורחמנא אפקרינהו ושללא בטובה ולא אמר' שמא ע"ז יתרגל לבא בשדה חברו שלא מדעתו בשאר שני שבוע, בטובה כיצד שיתן לו פירות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיכניסו לגינתו לאכול כמי שעשה לו טובה שמותר לו להחזיק טובה לבעלים בדברים כאילו עשה לו טובה אף על גב שהתורה הפקירותו, ומי שנתנו לו פירות שביעית מחוברין במתנה או שנפלו לו בירושה הרי זה אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה אף על פי שע"ז הוא מחזיק טובה להנותן.	אוכלין פירות שביעית בטובה ושללא בטובה.	להחזיר טובה על קבלת פירות שביעית? רמב"ן, ראב"ד: מותר להחזיר טובה בדברים בלבד אך לא בממון. רמב"ם: מותר להחזיר טובה גם בממון.

פרק ז - ביעור פירות שביעית

א	פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כ"ז שאותו המין מצוי בשדה מהן אלא כ"ז שאותו המין מצוי בשדה. ואז חייב לבער.	פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כ"ז שאותו המין מצוי בשדה <i>מתבואת השנה השביעית שנאמר וְלִבְהֶמְתֶּךָ שִׁבְיִיתָ וְלַחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל</i> , כ"ז שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וזהו ביעור של פירות שביעית.	האם ביעור פירות שביעית מהתורה? רמב"ם ורוב הראשונים : חובת ביעור מהתורה. רמב"ן : ביעור מדרבנן. קרא אסמכתא בלבד.
ב	היו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים בשדה.	כיצד הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה וכן אם נשרו אל בין העשבים או במאורות החיות, כלו התאנים מן השדה אסור לאכול מאותן שבבית אלא מבער אותן.	ביעור בפירות גוי רש"י ספ"ט משביעית: חייבים בביעור. ר"ש הזקן : הגדל ביד גוי פטור מביעור מובא בתשובת המביט בשות אבקת רוכל.
ג	קודם הביעור יכול לחלק מזון ג' סעודות לכל אחד. והשאר מאבד*	היו לו פירות מרובין מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים, ואם לא מצא אוֹכְלִין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן לכל דבר שמאבד. +השגת הראב"ד/ ואסור לאכול לאחר הביעור. א"א בחיי ראשי לא האיר ולא הצהיר מהו הביעור האוסר על כל אדם ואולי הוא סובר כי החילוק של ג' סעודות הוא גמר הביעור ואינו כן אלא בשיכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבביתיהם ומביאין אותם לאוצר ליד ב"ד והם מחלקים לכל אדם שלש סעודות כדי לשבת וכן בכל יום ויום עד שיכלו ואם אין שם אוצר ולא ב"ד מחלקין מוציאין לשוק ומפקירן ואף הוא יכול לחזור ליכרות בהן ככל אדם ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו אותם הפירות מכל הארץ ביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל הגליל ואחר שיכלו מכל הארץ אז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר אבל לביעור הראשון כיון שיש לו היתר אכילת ג' סעודות אוסר במשהו וחייב לבער ביעורו מן הבית זה דעת ר"ש והוא שאמר כל הירק אחד לביעור שכל המינים שנכבשו בחבית כיון שכלה אחד מהם בשדה יבער את כולם מפני שהוא אוסר במשהו לזה הביעור אבל ר"א ורבי יהושע סברי הכל בנותן טעם ומר סבר הראשון נותן טעם באחרון ומר סבר האחרון נותן טעם בראשון ור"ג סבר אין הולכים בזה אחר נותן טעם שאין כאן איסור אכילת אלא מצות ביעור בלבד הילכך דיו שיבער אותו המין בלבד וזהו עיקר של דברים הללו. +	כיצד מבערים פירות שביעית? רמב"ם : שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן. ראב"ד : משיכלו פירות העיר מוסר לב"ד או מפקיר, ומשיכלו פירות הארץ מבער בשריפה. תוס' סמ"ג, רמב"ן, ר"ש : כשכלה בשדה מוציא לשוק ומפקיר בפני ג'. ויכול לזכות בהם בעצמו. וכן כתב הראב"ד והוסיף שיש ביעור שני כשכלה מכל חבל הארץ מבער לגמרי לשריפה.
ד	כלה הפרי לחיה מן השדה, חייב לבער אפילו מצויין בחצרות.	היו לו צמוקין של שביעית, וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהן הפקר אף על פי שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאין מצויין לחיה, אבל אם יש ענבים קשים ביותר שאינן נגמרין אלא בסוף השנה הרי זה אוכל מן הצמוקין בשבילן וכן כל כיוצא בזה.	
ה	היו לו פירות מתנובה ראשונה של העץ אוכל גם אם נמצאים בשדה פירות מתנובה שניה של אותו מין.	אילן שעושה פירות שתי פעמים בשנה והיו לו מפירותיו הראשונות ה"ז אוכל מהן כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה, שהרי מאותו המין בשדה, אבל פירות הסתיו סתוניות שהן זן שאינו גדל בקיץ כלל רק בסתיו אין אוכלים בשבילן את ענבי הקיץ, מפני שדומין לפירות של שנה אחרת.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ז - ביעור פירות שביעית

ו	אין חייב לבער טעם שביעית שנבלע* במאכל ולא מה שהתחיל באכילתו.	הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית אבל הטעם הבלוע במינים האחרים א"צ לבער, ואם התחיל לאכול בה הרי הכל כמבוער שאי אפשר להשהותו הרבה. וכן תבשל שהחל באכילתו. רא"ש שביעית ה' ו'. וכשם שמבער אוכלי אדם כך מבער אוכלי בהמה מן הבית ואינו מאכילן לבהמה אם כלה אותו המין מן השדה.	(ראה הלכות כא' כב' שם מוכח שכאשר מתכוין לתת טעם, גם מקבל הטעם חייב בביעור כמות הטעם. ואפשר שבכבשים אין כוונה שיעבירו טעם מירק לירק אלא רק שיוחמצו מהחומץ ולכן אינם חייבים בביעור. אמנם ראיתי ששאלה זו שאל בהו"ע עשיר מסכת שביעית פרק ט משנה ה' וענה שבא ללמד שאין היין מתבער כחרובין אלא כיין של שביעית וזוהי זה כתב ברשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף קב עמוד א': וצ"ל שהרמב"ם מחלק בין פירות שביעית שנתערבו טעמיהם זה בזה שהטעם אינו אוסר (הל"ו) לבין תערובת פירות שביעית ביין חולין שהטעם אוסר (הלכ"ב). והביאור שטעם אוסר בשביעית כמו באיסורים אחרים, ולכן יין החולין נאסר מחמת טעם פירות שביעית, אבל לענין קביעת זמן הביעור, הקובע הוא גוף הפרי עצמו ולא טעמו)
ז	בזמן שמבערין את הפירות וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד הרי שמכר רמונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן חייב לבערן דזמן ביעור הדמים כזמן ביעור הפירות שנלקחו עמו.	בזמן שמבערין את הפירות וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד הרי שמכר רמונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן חייב לבערן דזמן ביעור הדמים כזמן ביעור הפירות שנלקחו עמו.	
ח	קונה בדמים מאכלות ומחלקן מזון ג' סעודות לכל אחד או משליך* הדמים לים המלח.	כיצד עושה? קונה בהן מאכלות ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליכם לים המלח את המעות אם לא מצא אוכלין. ולרוב הראשונים פשוט מפקיר ויכול לזכות בהם חזרה.	
ט	שלש ארצות לביעור. יהודה וגליל ועבר הירדן.	שלש ארצות לביעור כיון שדרך החיה להלוך בתוך אותו חבל הארץ לביעור, ארץ יהודה כולה ההר והשפלה והעמק ארץ אחת, עבר הירדן כולו שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים ארץ אחת, והגליל כולו העליון והתחתון ותחום טבריא ארץ אחת עבר הירדן ולוד ארץ אחת? צ"ע דלוד ובית חורון בא"י הוא וצ"ל דתרי הוו. וי"א דכונת רבנו לעה"י המערבי שיש שם חלק ארץ שמקרא כן. ודעת הגר"א דארץ בנימין נקראת כאן עה"י. ד"א כאן,	כמה ארצות לשביעית? תוס', רשב"א, ר"ן ורא"ש: תשע ארצות שההר והשפלה הם ארצות נפרדות שאין החיה עוברת ביניהם וכן בכולם. רמב"ם, רש"י: שלש ארצות שההר השפלה והעמק הם ארץ אחת לשביעית.
י	היו לו פירות בארץ יהודה, אוכל מהן כל זמן שיש מאותו פירות. המין בכל ארץ יהודה כולה, וכן אם היו לו פירות גליל וכן בעבר הירדן.	היו לו פירות בארץ יהודה, אוכל מהן כל זמן שיש מאותו פירות. המין בכל ארץ יהודה כולה, וכן אם היו לו פירות גליל וכן בעבר הירדן.	
יא	לחרובין ולזיתים ולתמרים כל השלש חשובות כאחת.	ושלש ארצות אלו כולן חשובות כארץ אחת לחרובין ולזיתים ולתמרים כיון שדרך החיות שמוכנות לאכול מאלו גם משל ארץ אחת, ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוהר, ואימתי הוא כלה, עד הפורים של שמינית, ואוכלין בזיתים ובשמן עד העצרת, ובענבים ובין עד הפסח של מוצאי שביעית, ובגרוגרות עד החנוכה. ואף על גב דבתנאים וענבים יש ג' ארצות הכא במאחרות קאמר דעד הזמן הזה. גם אפשר דכשאנו יודע סתמא יכול לסמוך על זמנים אלו בכל הארצות.	
יב	המוליך פירות שביעית, נותנין עליו חומרי מקום שיצא* משם וחומרי מקום שהלך לשם.	המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער, לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם אך רשאי להחזיר למקום הראשון ולאכול, ופירות הארץ שיצאו לחוצה לארץ מתבערים כפי המקום שגדלו במקומן ולא יעבירו ממקום למקום שכל העברה כהוצאה לחול האסורה.	ביעור למוליך פירות שביעית רמב"ם: מבער כחומרת שני המקומות. רש"י: אזלינן כמקום שהן עתה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ז - ביעור פירות שביעית

יג	כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין יש לו ולדמיו שביעית ואם אינו מתקיים בארץ חייב גם בביעור.	כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין אם אינו מתקיים בארץ יש לו ולדמיו שביעית וחייב בביעור הוא ודמיו, כגון עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה נענה והעולשין מאוכל אדם, וכגון החוחים והדרדרין מאוכל הבהמה, וכגון אסטס וקוצה ממין הצובעין, ואם היה מתקיים בארץ כגון הפואה והרכפה ממין הצובעין אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה. +/השגת הראב"ד/ שהרי מתקיים בארץ וכו'. א"א זו דברי ר"מ אף על פי שאינם כלים לדמיהם יש ביעור בסוף השנה שמחמיר בדמים יותר מהן אבל חכמים אומרים להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן ומ"ש לא כרבי מאיר ולא כחכמים. + כס"מ: לראב"ד היתה גרסה אחרת ברמב"ם, אבל לפי גרסתנו הרמב"ם כחכמים.	משנה שביעית ז, א: כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור ואיזה זה עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב ומאכל בהמה החוחים והדרדרים וממין הצובעים ספיחי איסטס וקוצה יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביעור ולדמיהן ביעור:
יד	מה שאינו מיוחד למאכל או לצבע אך אינו לעצים יש בו קדו"ש ואין* בו ביעור	וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה אלא ע"י הדחק. חז"ל ואינו ממין הצובעים, הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמיו שביעית אבל אין להם ביעור אף על פי שאינו מתקיים בארץ, אלא נהנין בו או בדמיו עד ראש השנה חז"ל: כוונתו אפילו אחרי כגון עיקרי הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והערקבנין. +/השגת הראב"ד/ וכל שאינו מיוחד וכו' עד הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמיו שביעית. א"א אי אפשר לזה בלא שיבוש שאם אינו ממאכל אדם ולא ממאכל בהמה ולא ממין הצבעים ואינו לעצים הרי הוא תלוי במחשבה חשב עליו נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חומרי אדם שיש להם שביעית חומרי בהמה שאסור לשלקן והם הסיאה והאזוב והקורנית ולא נתפרש באלו אם יש להם ביעור אם לא וכללו של דבר כל שאינו מתקיים בארץ יש לו ביעור ולדמיו ביעור ויש מין המתקיים בארץ שנחלקו עליו (ר"י) ר"מ וחכמים שר"מ אומר יש לדמיהם ביעור בסוף שנה שמחמירין בדמיהן יותר מהן והטעם מפני שפעמים שאינם מתקיימין והולכין בדמים להחמיר. +	מתי מחשבה קובע לקדושת שביעית רמב"ם – מחשבה קובעת רק במה שמויחד לעצים. מה שאינו לעצים יש בו קדו"ש אפילו שאינו מיוחד למאכל. ראב"ד – מחשבה קובעת גם בדבר שלא מיוחד לעצים אם גם לא מיוחד למאכל. ביעור בדבר שלא מיוחד למאכל ראב"ד, ר"ש, רא"ש, ור"ה: כל שאין מתקיים יש לו ביעור אפילו נאכל רק ע"י הדחק. ומסווג לפי מחשבתו. רמב"ם: יש לו שביעית ואין לו ביעור.
טו	דוגמאות לגידולים	קליפי רמון. ראויין לצביעה. והנץ שלו. ראוי לבהמה. קליפי אגוזים. הקליפה החיצונית שראויה לצביעה. והגרעינין. הרכים שניתן למוצצם בפירות שונים. יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם. הטעם בגרעינין לפי שאין עיקר מאכל ולכן אין להם ביעור והטעם בקליפין הראויין לצביעה אפשר שאין כלין לעולם, לולבי זרדים שפעמים כובשין אותן כשהן ירוקין ונאכלין. פיה"מ. והחרובים ר"ל לולבי החרובים והוא ראש הענף הפורח יש להם ולדמיהם שביעית וביעור, לולבי האלה והבוטנה והאטדין יש להן ולדמיהן שביעית אבל אין להם ביעור מפני שמתקשין ונעשין ענפים, אבל לעלים שלהן יש ביעור מפני שמושרים מהאילן (וכלים בשדה).	
טז	העלים יש להם ביעור אם וכאשר הם נושרים וכלים.	איזו היא שעת ביעור העלין? בעת שיבולו ונושרין מאילנותיהן, עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להם ביעור לפי שאינן נובלות וכלות.	
יז	עשבי אדם מלקט עד שיבש המתוק ועשבי בהמה עד רביעה שניה.	ועד מתי יהיה אדם רשאי ללקט עשבים לחין בשביעית לאכילת אדם עד שייבש המתוק נתנו חז"ל סימן שכשייבש מין זה אז הזמן שכלו העשבים הלחים. פיה"מ. עד שייבש לחלוות הקרקע הממתק את הפירות. ר"ש. רא"ש, ויגבב עשבים יבשים לאכילת בהמה עד שתירד רביעה שנייה הגשם השני במוצאי שביעית שאז מתקלקלים גם היבשים מחמת הגשמים.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ז - ביעור פירות שביעית

יח	נכנסים לאסוף פירות שביעית עד רביעה שנייה.	ועד מתי יהיו העניים מותרין להכנס בפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פירות שביעית, עד שתירד רביעה שנייה. דמסתמא כבר כלו פירות שביעית. ר"י קורקוס. ומאז הדריכה מקלקלת את הזריעה החדשה. חז"א.	אבל לשאר ראשונים עניין כניסה עד רביעה שנייה נאמר לעניין לקט שכחה פאה ולא לעניין שביעית.
יט	הוורד והכופר והלוטם יש להם שביעית וביעור. באילן מאכל לשרף היוצא מהם אין שביעית, אלא כשיוצא מהפרי עצמו.	הוורד והכופר והלוטם מיני בושם יש להן ולדמיהן שביעית כאשר גם העלים ראויין לאכילה אך אין זה עיקר שימושם. הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית דבטל אגב העץ, ועצים אין בהן קדו"ש, והיוצא מן הפגים כמו חלב ששותת ויוצא מעוקצי הפגים קודם ביטולם יש לו ולדמיו שביעית.	משנה שביעית ז, ו: הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית וה"ה דיש להן ביעור ולדמיהן ביעור ואף על פי שלא זכר במשנה. ר' שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי רע"ב. ות"ק סבר דקטפו זהו פרי. והלכה כר"ש. צמחים המיועדים לריח ירושלמי שביעית פרק ז הלכה א: בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית? נשמיענא מן הדא הפרח לבן והאורז אין עליהן קדושת שביעית. חברייא אמרי דר"ש היא דר"ש אמר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. רבי שמואל בשם רבי אבהו תפתר דברי הכל היא בהדא נסורתא לא בפרח עצמו אלא במה שנושר מהפרח, ובזה כולם מודים שאין בו קדושת שביעית. (ונמצא שלגבי הפרח עצמו נשארה הגמ' בספק) שבט הלוי ב רב, גרמ"א: יש להחמיר מספק. ציץ אליעזר ו' לג': יש מקום לומר דמכיון דבבבלי לא הוזכרה בעיא זאת של הירושלמי, וכן ברמב"ם לא הוזכר לחוש לה, ש"מ דלא חיישינן לה וס"ל בפשיטות דלא נהגי בה קדושת שביעית מה"יט דלא הוי שוה לכל נפש ואינו סוג מאכל מעיקרו.
כ	באילן סרק אף היוצא מן העלין ומן העיקרים כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית.	בד"א באילן מאכל, אבל באילן סרק כיון שאין לו פירות אמר' דקטפו זהו פרי ולכן אף היוצא מן העלין ומן העיקרים כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית.	
כא	ורד ישן בשמן חדש נותן טעם וחייב לבער השמן.	הכובש ורד שביעית בשמן של ששית ילקט את הוורד והשמן מותר מפני שלא יכנס כל הוורדים וטעמם בשמן. פיה"מ, כבשו בשמן של מוצאי שביעית יכנס בו כח הורד וטעמו מיד. שם. חייב לבער השמן שהרי הוורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור. .	פירוש: כי הורד הישן נותן כח וטעם יותר מהר מן החדש והשמן החדש נוח לקלוט טעם יותר מהישן. כס"מ.
כב	בחרובין יש נתינת טעם גם ביין חדש וגם ביין ולכן חייב תמיד לבער היין.	חרובין של שביעית שכבשן אפילו ביין ששית או ביין מוצאי שביעית חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו, זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם.	פירות שביעית שנתערבו בשוק בפירות ששית או של מוצאי שביעית יבש ביבש הולכין אחר הרוב. מ"מ בשם התוספתא.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ח – החשודים על השביעית וסיוע להם

פרק ח – החשודים על השביעית וסיוע להם

א	אסור לחזר ידי ישראל עובדי שביעית.	כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית כך אסור לחזק ידי ישראל אפילו במילים אם ידוע שעובדין אותה, או למכור להן כלי עבודה, לפי שאסור לחזק ידי עובדי עבירה. משום לפני עיוור. רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ה משנה ו: אמר ה' 'ולפני עור לא תתן מכשול', הכוונה בזה, שמי שעושה אותו התאוה והדעות הרעות, אל תעזרהו על עורונו ותוסיף להתעותו. ולפיכך אסור לסייע לעבריינים בעשיית העבירות, ולא לגרום למה שיביאם לכך, אלא נעשה בהיפך.	האם סתם ע"ה חשוד על השביעית? רמב"ם פיה"מ: חשוד לענין למסור לו דמי שביעית, אמנם לסייע אסור רק הוא רק כשידוע שאכן עושה באיסור. ר"ת, רמב"ן: סתם ע"ה אינו חשוד על השביעית.
ב	כל כלי שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית אסור למכרו לחשוד.	ואלו כלים שאין האומן וכו' שאר אדם רשאי למוכרן בשביעית למי שחשוד על השביעית, מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר, זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית אסור למכרו לחשוד, ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מותרת מותר למוכרו לחשוד.	
ג	מותר למכור כלים שאפשר שישתמש בהם בהיתר. כגון מגל, שיכול לקצור קצת.	כיצד מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה, שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט ה"ז מותר, ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור.	
ד	למי שאינו חשוד מוכר אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת לאיסורי שביעית.	ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד ואפילו היה עם הארץ אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה לאחר שביעית אע"ג דלא שכיח הכי.	
ה	היוצר מוכר לחשוד חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שזו הכמות שמותר להביא מן ההפקר לרמב"ם, ומותר למכור לעכו"ם יתר מזה ואינו חושש שמא ימכור לישראל, ומוכר כדים רבים לישראל בחייל ואינו חושש שמא יביאם לארץ.		
ו	דוגמאות שאפשר לתלות שהחשוד צריך להיתר.	ומוכר לחשוד פרה חורשת בשביעית שהרי אפשר לשוחטה. ואף על פי שזו תליה רחוקה קצת התירו כאן משום פרנסתו. רמב"ן, ומוכר לו שדהו שהרי אפשר שיובירה, אבל לא ימכור לו שדה האילן. שו"ת יעבדה ד' שלא יפסידו הפירות אלא אם כן פסק עמו על מנת שאין לו באילן, ומשאילו סאה למדוד בה אעפ"י שהוא יודע שיש לו גורן שהרי אפשר שימדוד בה בתוך ביתו, ופורט לו מעות אף ע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורים. כשיודע שמתכוין להשתמש באיסור.	
ז	מפני דרכי שלום תולים להיתר גם בתליה רחוקה.	וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית מפני דרכי שלום. גיטין סא. נפה. שאני אומר לספור בה מעות היא לוקחת וכבר. שאני אומר לכבד בה את החול רחים. דשמה לטחון בהם סמנין ותנור. שמא לייבש בו אונין של פשתן, אבל לא תבור ולא תטחון עמה. באיסור. שאסור לסייע ידי עובדי עבירה.	
ח	מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית בדברים בלבד.	מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית. ואפילו בא"י, כיון שאין הגוי מצווה. בדברים בלבד, כגון שראהו חורש או זורע בשדה הגוי אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצווין על שביתת הארץ. אבל לא יסעדנו ביד, ומותר לרדות עמחן הכוורת. ובשאר מחלוקת ר' קורקוס ורדב"ז. וחוכרין מהן נירין לפי שאינן בני חיוב כדי	חיזוק בדברים: כגון לומר לו ה' עמכם או יישר כחך או יוסיף ה' כח או תחזקנה ידיך וכו' שמוותר לומר להם שלום עליך ואפי' בימי אידיהם מפני דרכי שלום. ודוקא אם עובד בשדה שלו אבל אם עובד בשדה של ישראל אסור לומר לו דאמירה לגוי אסור בכל האיסורים.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ח – החשודים על השביעית וסיוע להם

		לקנוס אותן וישראל שהכין בשביעית קרקע לזריעה במוצ"ש קנסו אותו שלא יזרע לעיל א' ג.	
ט	מותר לסייע לחשוד בסוריא בתלוש אבל לא במחובר	מותר לעשות כלומר לסייע לחשוד בסוריא בתלוש שאיסורו מדרבנן אבל לא במחובר שאיסורו מהתורה, כיצד דשין וזורין ודורכין ומעמרין למרות שמדרבנן צריך להעשות בשינוי כדלעיל ד' כג', אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין וכן כל כיוצא באלו שחייב השינוי באלו מהתורה.	
י	אסור ליקח מעם הארץ* פירות שביעית שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה.	כשם שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמרן כך אסור ליקח מעם הארץ וכ"ש ליתן לו פירות עצמן, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ ואפילו אינו חשוד, ואפילו כל שהוא, שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית כיון שאינו בקי.	
יא	הלוקח מע"ה צריך להבליע דמי אתרוג בדמי לולב.	הלוקח לולב כלומר ד' מינים מעם הארץ בשביעית נותן לו אתרוג מתנה, ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב שימכר לו הלולב ביוקר עד שיתן לו האתרוג במתנה. (רש"י. בכורות לא:). והלולב דיו כרוב עצים לרמב"ם ואין בו קדו"ש. ו"א שיש בו וכאן הוא של שישית.	
יב	פירות שחזקתן מההפקר מותר לקחת מע"ה מעט כשיעור ג' סעודות כדי חי המוכר.	במה דברים אמורים בזמן שהיה מוכר פירות שכמותן בשמור כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן אסור לקנות ממנו למרות שאין בהם חשש ספיחין אבל היה העם הארץ מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגם והירבוזין (ו)השוטים והחלגלוגות והכסבר של הרים וכיוצא בהן ה"ז מותר ליקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר.	
יג	דבר שאינו חייב במעשרות נלקח בשביעית מכל אדם.	וכל דבר שאינו חייב במעשרות כגון שום בעל בכי ובצל של רכפה וגריסין הקלקיות ועדשים המצריות וכן זרעוני גינה שאין נאכלות כגון זרע לפת וצנון וכיוצא בהן הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית ואפילו ע"ה אבל לא מהחשוד כדלהלן.	
יד	אבל החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל.	בד"א בעם הארץ סתם, אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית, או לשמור פירותיו ולמכור מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל אפילו שחזקתן מן ההפקר ואפילו שאינו חייב במעשרות, ואין לוקחין ממנו פשתן אפי' סרוק, אבל לוקחין ממנו טווי ושזור כיון שאפשר שלא יקחו ממנו לא יטרח טרחה גדולה ויסתכן.	
טו	החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית.	החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות במע"ש למכור אותו כחולין. אבל פירותיו כדמא. רש"י. , והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית, שאע"פ שזה וזה מה"ת, מעשר טעון הבאת מקום מה שאין כן בשביעית, ושביעית אין לה פדיון משא"כ במעשר.	
טז	החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית.	החשוד על הטהרות למכור פירות טמאים בחזקת טהורים אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית, שהאוכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים, והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה. כלומר שמיטה שעיקרה מהתורה ואפילו שהיום היא דרבנן.	

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל - פרק ח – החשודים על השביעית וסיוע להם

יז	כל החשוד על דבר אף על פי שאינו נאמן על של עצמו נאמן הוא על של אחרים חזקה אין אדם חוטא לאחרים, לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו.	כל החשוד על דבר אף על פי שאינו נאמן על של עצמו נאמן הוא על של אחרים.
יח	+ /השגת הראב"ד/ לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו. א"א כבר כתבתי למעלה בפ"ב מה' מעשר שאין לסמוך על זה. +	תרומה שנפלה לפירות שביעית לא תמכר לכהן כשאר מדומע.
יט	הצבענין והפטמין לוקחין מורסן מכל מקום אפילו מע"ה. אבל לא מחשוד. ואינן חוששין שמא מספיחי שביעית הוא. הכוונה דמי שביעית כיון שבמורסן אין ספיחין.	הצבענין והפטמין לוקחין מורסן מכל מקום, אפילו מע"ה.
כ	גבאי קופה בשביעית לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלין שביעית . לדלג עליהן כדי שלא יקחו ויאכלו לעניים פ"ש, ואם נתנו להן פת מותרת ואין חוששין לה שמא מספיחי שביעית הוא, שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית אבל במקום שידוע שחשוד לאכול ספיחין כ"ש שחשוד להאכל לעניים ואסור, ומותר ללות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית. ולא נתפסים בקדו"ש כיון שלא היו בעולם או כיון שנעשה קנין בפירות שביעית קודם שנתנה תמורה.	גבאי קופה בשביעית לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלין שביעית, ואם נתנו להן פת מותרת

זמן ומקום לדיני שביעית

שמיטה בזמן הזה

האם בזמן הזה שמיטה מהתורה או מדרבנן ובמה הדבר תלוי*

מהו גדר שמיטה בזמן הזה?

בזמן הזה לא נוהג יובל כיון שאין כל יושביה עליה (ערכין לב ב) ואין בית דין שימנה ויקדש את השנה והחודש (ר"ה מובא בספר התרומה מה ד).

לגבי הקשר בין יובל לשמיטה: בירושלמי (גיטין ד ג): רבי אומר... פסקו היובלות נוהגת שמיטה מדבריהן. אמנם בספרא (בהר ב) כתוב: שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל.

- רש"י (גיטין לו א' בזמן הזה) הסביר שיש מחלוקת בין הירושלמי לספרא.
- אמנם תוספות בערכין (לב, ב) הסביר בספרא שהכוונה שאם לא קיימו את היובל בזמן שהוא מחוייב אין זה מבטל את השמיטה, אבל כשלא מחוייב, כמו ימינו, שמיטין מדבריהם כרבי.

שיטות הראשונים בשביעית בזמן הזה:

עיטור^א (פרחובל): מהתורה. שכן יש להוכיח:

- מקושיית הגמ' (גיטין נג ב) על רבי מאיר מדוע מחמיר בשוגג בשביעית שיעקור ובשבת מקל למרות ששניהם מהתורה.
- משאלת הגמ' (מועד קטן ג ב) האם יש מלקות על תוספת שביעית.
- חכמים שהם רבים חולקים על רבי בירושלמי הסובר ששביעית מדרבנן והלכה כרבי מחברו אבל לא מחבריו.

ספר התרומה^ב (ארץ ישראל): מדרבנן. כיון שבטלה קדושת הארץ למצוות התלויות בה כתורות ומעשרות.

רז"ה^ג (הובא בספר התרומה מה ד) בטלו השמיטות ואינן נוהגות כלל. שכמו שבטלו היובלות לגמרי כך גם השמיטין. ואפילו לדברי חכמים שאין שמיטה תלויה ביובל, שמיטה צריכה מנין בית דין ואין היום.

אמנם הרמב"ן כתב עליו שאפילו לרבי גם כשיובל בטל מתקיימת שמיטה מדרבנן ק"ו לחכמים שחולקים עליו. וכיון שהלל תיקן לוח, אין הקדושה תלויה כבר בבית דין שיקדש.

בדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים שכן כתב (ד, כה) שנוהגת 'שלא בפני הבית' ועוד כתב (י, ט) 'ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו' ולכאורה משמע מדבריו ששביעית בארץ נוהגת מהתורה והשמטת כספים מדבריהם. ולכן כתב בכס"מ (ט א) בדעת הרמב"ם ששמיטה מהתורה.

אמנם וכן מהר"י קורקוס (ט) כתב שמצא בספר כתיבת יד נוסח אחר לרמב"ם 'ונוהגת שביתה בארץ **מדבריהם** וכן השמטת כספים בכל מקום מדבריהם' וכן כתב בבית יוסף (יו"ד שלא) בדעתו ונמצא ששמיטה לרמב"ם מדרבנן.

ועוד שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (א, א) 'המלך המשיח עתיד... וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה' ומוכח ששמיטה מהתורה חוזרת רק בימי המשיח (הובא בספר מאמר בשם ר"י פורת יוסף, הרב יהודה צדקה)

וכ"כ **טור** (יו"ד שלא): ובשביעית היא שמיטה ואסור בחרישה ובזריעה ובכל עבודת קרקע ובא"י האידנא מדרבנן.

אמנם ערוך השולחן (שמיטה טו ט): פסק כרבי רק בשמיטת כספים (שכן רק לענין פרחובל כתבה הגמ' את שיטת רבי) אבל עבודת הקרקע מדאורייתא. (וראה בית יוסף שלא יט שדין שמיטת הקרקע כדן שמיטת כספים)

אמנם להלכה הסכימו הפוסקים ששמיטה בזמן הזה דרבנן וכ"כ **בחזו"א** (ג ח) וכ"כ **הרא"ה** (אגרת תקנה), וכ"כ הגרע"י (יב"א יז ב) והגרמ"א (מאמר שביעית, ב)

גבולות הארץ לשביעית

האם נוהג דיני שביעית במקומות הבאים: מקום שכבשו עולי מצרים, סוריא, עבר הירדן?

במשנה (א, ו) 'שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד':

בגדר 'נאכל' רבים מהראשונים מסבירים לענין איסור אכילתם לאחר זמן הביעור (ר"ש, רא"ש, ברטנורא בפירוש שני, רמב"ן ויקרא כה, ז) ויש שהסבירו לענין חיוב אכילתם בקדושת שביעית¹ (שמות אליהו) ויש שכתבו לענין דין 'נעבד' (ברטנורא בפ' ראשון).

אבל הרמב"ם מסביר² שהנידון הוא גזירת ספיחין. וכן כתב בהלכות (ד, כו) 'כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית'.

ובמשנה למלך (ד, כז. הובא באול"צ, ו, ב) כתב שגם הר"ש מודה לרמב"ם לענין ספיחין: 'ואף אליבא דהר"ש שכתבנו לעיל דאית ליה דמאי דתנן 'נאכל' הוא לאחר הביעור, מ"מ נ"ל דמודה לרבינו דספיחים אינם אסורים בכבוש מצרים כיון דאין איסורם כי אם מדרבנן משום עוברי עבירה וכמו שכתב רבינו בכבוש מצרים שהזריעה אינה אסורה כי אם מדרבנן³, לא גזרו בספיחים.

הסכמת האחרונים שאין איסור ספיחין בגבול עולי מצרים וכ"כ בפאת השולחן (כג, ט) והחזו"א (סדר השמיטה ד)

מיקום הגבולות של עולי מצרים

ציוד המערבי של הגבול הדרומי עולי מצרים הוגדר בתורה 'נחלה מצרים' בפירוש מיקום זה נחלקו הראשונים:

- תרגום יונתן: נילוס
- רדב"ז, רס"ג, כפתור ופרח: ואדי אל עריש
- חוג הארץ (ר' שלמה העלמא): נחל הבשור

ציוד המזרחי של הגבול הדרומי של עולי מצרים הוגדר בתורה 'מנגב למעלה עקריבים'

- תבואת הארץ: בקצה ים המלח (עין תמר, קו רוחב 31) (ול"פ בדרך אמונה תרומות א ז)
- אדמת קודש: 55 ק"מ דרומה מים המלח (עין יהב, קו רוחב 30.6). (וכן נוהג בד"ץ העדה החרדית, באהלה של תורה ג א ה)
- רמב"ם⁵ (קידוש החודש יח טז): 75 ק"מ דרומה מים המלח (קו רוחב 30 וול"פ בילקו"י שביעית ע')
- רמב"ם (קידוש החודש יא, יז): 160 ק"מ דרומה מים המלח. (עקבה, קו רוחב 29.5 וול"פ הרב טיקוצ'ניסקי בעיר הקודש והמקדש (ג רסד) וול"פ הרב עוזיאל שכין שהיה שם ישוב יהודי בימי שלמה המלך התקדשה העיר וסביבותיה. הובא בצ"א ג כג)

¹ ובמשנה למלך (ד, כו) כתב שכל מי שיש בו קדושת שביעית חייב בביעור וממילא כשהר"ש התיר אכילה לאחר זמן ביעור כאומר שאין בו קדושת שביעית. וכ"כ בחזו"א (כ, כא). אמנם הגרשז"א (מעדני ארץ סימן ח, מנחת שלמה ג קנח, ד) סובר שדוקא מביעור הוא פטור אבל קדושת שביעית יש בו.

²² ובפירוש המשנה יש גרסאות שבהם מסביר הרמב"ם שהוא דין נעבד אמנם בגרסת כתב יד נמצא 'אסור לאכול הספיחין הצומחים בה' ובשו"ת הרמב"ם קכח כתב שבתחילה סבר כר"ץ גיאת ובהמשך 'כשהטבנו לעיין ולדקדק' העמיד בדין ספיחין.

³ וכ"כ בכס"מ שהזריעה בעולי מצרים דרבנן.

⁴ , אמנם סייג שהגדרת הגבולות לא ברורה לנו וקל להכשל.

⁵ אמנם בפרק יא הלכה יז כתב הרמב"ם 29 מעלות כגבול הדרומי. וראה להלן דעת הרב טיקוצ'ניסקי שדעתו הוא כממוצע 29.5 מעלות וכ"כ בספר טובה הארץ של הרב חיים ישראל שטיינר והסכים איתו הרב נבנצל ולפי זה הגבול עובר בעקבה.

השפעת הכיבוש שלנו בדור הזה על קדושת הארץ

- חזו"א (עלה א"א) : אין קידוש ארץ ישראל עד שיקדשוהו ב"ד.
- מקדש דוד (תרומות ז) : לתוס' כיבוש אינו מועיל ללא קידוש אבל למהרי"ט גבולות ההבטחה לא צריכים קידוש ודי בכיבוש. ושאר מקומות צריכות קידוש.
- ציץ אליעזר (י, א) : אין צורך בסנהדרין במלחמת מגן. ובשם הגאון מקרלין כתב שלאחר שמתיישבים עליה בתור מושלי הארץ מתקדשת גם שלא ע"פ סנהדרין.

סוריא ועבר הירדן

סוריא

כתב הרמב"ם (ד, כ) : סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל, כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם.

וכתב שם בדרך אמונה :

ויש בהפירות קדושת שביעית. וחייבין להפקיר. ואסורין בסחורה והפסד. וחייבין בביעור. ואסורין באכילה אחר הביעור. ואסור לקצור בלא שינוי. וכן אסור לקצור ולבצור לעבודת הקרקע.

ודוקא במחובר אבל בתלוש דהיינו דישה וזריה ועימור ודריכה מותר לעשות שם בלא שינוי וכן מותר לעשות בתלוש בסוריא אצל החשוד אבל לא במחובר כדלקמן פ"ח ה"ט

וכן איסור ספיחין הקילו בסוריא כדבסמוך הכ"ח

וכ"ז בפירות שגדלין ביד ישראל אבל הגדלין ביד גוי בסוריא הרי הן כפירות חולין לכל דבר ואם קנה פירות בסוריא וידוע שגדלו ביד ישראל יש בהן קדו"ש כנ"ל אבל אם אינו ידוע אם מישראל אם מגוי הולכין אחר הרוב גוים ששם ואין בהן קדו"ש בין פרי העץ ובין פרי האדמה ומותרין בסחורה ואין בהן ביעור וגם אם ישראל אריס לגוי בסוריא אין בו קדו"ש כיון שהשדה הוא של גוי אבל אם הוא אריס לעולם אסור והקונה עציץ נקוב בסוריא דינו כמו לענין מעשר ונתבאר בפ"א מתרומות בד"א ס"ק קס"ב :

(ר) כדי שלא יניחו א"י. מתוך שקשה עליהן שמירת שביעית וילכו וישתקעו שם ואין ראוי לדור שם כיון שמה"ת אינה כא"י אלא כחו"ל וגם עפרה טמא כחו"ל כמש"כ רבנו בפ"א מטו"מ ה"ו ומ"מ בתלוש התירו כנ"ל שחששו שאל"כ ילכו להשתקע בחו"ל ממש :

עבר הירדן

ממשיך הרמב"ם : אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אף על פי שהם חייבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן.

ושם בהלכה כח : עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם,

ובדרך אמונה שם :

(רד) עבר הירדן. מן התורה עבר הירדן כא"י לכל דבר ובזמן בית ראשון נהג בו שביעית מה"ת ומש"כ רבנו כאן 'מדבריהם' משום שלא כבשוהו עולי בבל ולכן הספיחין מותרין כנ"ל במקומות שלא כבשוהו עולי בבל וכן סוריא לא כבשוהו עולי בבל :

(רה) מדבריהם. משום שלא כבשוהו עו"ב וכנ"ל ומקצת ערים שכבשוהו עו"ב שם באמת הספיחין אסורין :

ולגבי החילוק בין 'עמון ומואב' שאין שביעית נוהגת בהם ל'עבר הירדן' שנוהגת מדבריהם

- לרש"י (חגיגה ג, ב' נמנ') רמב"ם (פיה"מ ידים ג, ד) הכוונה שלא נוהגת אפילו באותו חלק שכבש משה מסיוחן שדינו פחות מדין שאר מקומות של עולי מצרים שנוהגת בהם עבודה. ולשיטה זו 'עבר הירדן' שיש בה ספיחים מדבריהם (להלן) היא בגבול עולי בנימין בעבר הירדן המערבי.

- אמנם לרוב הראשונים, ר"ת (ספר הישר חידושים תלז, תרלז) סמ"ג עשין קמא רמב"ן (ב"ב נו ע"א ד"ה שער) מהר"י קרקוס (כאן כח) ועוד כל שנכבש על ידי משה דינו כגבול עולי מצרים לכל ענין.

ולגבי ספיחין כתב הרמב"ם (שם) וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים.

ובדרך אמונה שם:

(רו) מותרין באכילה. ולכן בסוריא ועה"י דין פרי אדמה הגדלין בהן כדין פרי העץ ומותרין באכילה עד הביעור אבל חייבין בביעור ואסורין בסחורה והפסד וכן דין פרי העץ שבסוריא ועה"י אלא שבסוריא אם גדלין אצל גוי אין בהן קדו"ש וכנ"ל הכ"ז ובעה"י אף על פי שגדלו אצל גוי יש בהן קדו"ש ואסורין בסחורה והפסד וחייבין בביעור וכן אסור בעה"י אפי' מלאכות תלוש בלי שינוי ולא כמו בסוריא ויש מקילין בזה:

תוספת שביעית בעבודת הקרקע

מניין למדים דין תוספת שביעית

שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בְּחִרְיֶשׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת:

במשנה שביעית (ט, א): נאמר 'בְּחִרְיֶשׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת' אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר לענין שבת שמותר לקצור את העומר.

והסביר הרמב"ם על משנה א' שם: מה שאסר חריש וקציר אינו מוסב על יום השבת מפני שהם בכלל אמרו 'כל מלאכה', וגם אינו על שנת השמטה מפני שכבר אסרם בה בפירוש והוא אמרו 'לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה'. כלומר מוכרח שהוא דין חדש והוא תוספת שביעית.

בגמ' מו"ק (ד, א) מובא שר' ישמעאל לא בא לחלוק על עיקר דין תוספת שביעית אלא רק על מקור הלימוד שלדעתו היא הלכה למשה מסיני. ומסכמת: 'אלא: הלכתא לרבי ישמעאל, קראי לרבי עקיבא'.

נמצא שלר' עקיבא תוספת שביעית נלמדת מהפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' ולר' ישמעאל היא הלכה למשה מסיני.

עד מתי מותר לחרוש בשדה לבן או אילן בערב שביעית

איסור חרישה קיים כבר מפסח עבור שדה תבואה ומהעצרת לשדה אילן.

נחלקו הראשונים ממתי חל האיסור מדין תורה.

- לדעת התוס' (מ"ק ד א): נאסר מהתורה מפסח לשדה לבן (שדה תבואה) ומעצרת לשדה אילן ואין פה גזירה דרבנן.

- אבל לרמב"ם מדין תורה נאסרו שלשים יום קודם שביעית כל העבודות המתקנות לשביעית, וחכמים אסרו חרישה בשדה לבן מפסח ובשדה אילן מעצרת.

כמו כן נחלקו מה נאסר בתוספת שביעית מהתורה? לר"ת (תוס' ר"ב ט ב' מותר, ר"ש שביעית א א): דווקא חרישה נאסרה מהתורה שנאמר בחריש ובקציר תשבות ומטעם זה לא החמירו מדרבנן להקדים האיסור מפסח ועצרת כפי שהחמירו בחרישה. והרמב"ם (א, א) כתב שנאסרו 'כל עבודות הארץ המתקנות לשביעית'. ומשמע שנאסרו כל העבודות ולא רק חרישה (דרך אמונה שם) ואמנם רבים הסבירו שחרישה היא המלאכה שמתקנת לשביעית וממילא דעת ר"ת היא כדעת הרמב"ם.

אמנם כל זה בזמן שבית המקדש היה קיים. והיום מותרת החרישה עד ר"ה של שביעית.

האם יש חילוק לענין חרישה בין אילן יחיד לשדה אילן. ומה נקרא שדה אילן.

. עד מתי מותר לחרוש בערב שביעית בשדה אילן? שדה לבן? עשר נטיעות המפוזרות בבית סאה? ומניין למדים זאת?

מגבלות חרישה קיימות בין באילן יחיד ובין בשדה אילן.

אמנם מפסח ועד העצרת שנאסר שדה הלבן והותר שדה האילן, יש לדון באיזה היקף מסביב לאילן התירו חרישה. ולמעשה לאילן יחיד מתירים חרישה בשטח הנדרש ללוקט התאנים וסלו (מלוא האורה וסלו שהוא כשתי אמות על שתי אמות) אך למה שמוגדר 'שדה אילן' מותרת חרישת כל השדה.

גדר שדה אילן שהותר בחרישת כולו בין פסח לעצרת הוא אחד מהשדות הבאים:

- שלשה עצים בשטח של בית סאה שראויים ע"פ גודלם להניב 60 מנה, התנובה הנחשבת היא של תאנה מקבילה בגודלה.
 - יותר מג' עצים ועד י' לבית סאה ואפילו יש בהם כאלו שלא ראויים להניב.
 - יותר מי' עצים חורשים כולה אפילו כשלא מניבים.
- לגבי אופן המדידה של 60 מנה שצריכים להניב העצים נחלקו הראשונים:
- ר"ש, רמב"ם לחזו"א: כל אילן צריך להניב ככר דבילה של שישים מנה.
 - ראב"ד ד': כל שלישיה שישים מנה. ואם יש ששה עצים ק"כ מנה.
 - רמב"ם לכס"מ ד, ר"י קורקוס: כל העצים יחד צריכים להניב ככר דבילה של שישים מנה.

האם יש חילוק לענין חרישה בין אילן מאכל לאילן סרק.

אין חילוק בזה, וכל העצים מדמים אותם לתאנה בגודל מקביל וכ"כ במשנה שביעית א ג: אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין אותן כאילו הם תאנים. אם ראויים לעשות ככר דבלה של שישים מנה באיטלקי חורשים כל בית סאה בשבילן פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן:

האם נטיעות דינם כשדה אילן

נטיעות צעירות קלות משדה אילן בכך שאם יש עשר כמותם בשדה, אפילו שלא ראויות להניב, חורשים כל בית סאה בשבילם. ועוד שהיתר זה ממשיך עד ר"ה ולא רק עד עצרת מהלכה למשה מסיני. וכן במשנה שביעית א ו וברמבם שמיטה ג ה.

גדר נטיעות לר"ש הוא עד שנה מנטיעתם ולרמב"ם כל שאנשים מכנים אותם כך. וכן אילן שנקצץ פחות מטפח דינו כנטיעה להקל. ולרשב"א דווקא שנקצץ עד הארץ וכתב הכס"מ שאמנם בערלה הרמב"ם כתב שרק קציצה עד הארץ מחייבת בערלה מחדש אבל אינו דומה שכאן שיערו חכמים שגם בקציצה של טפח החרישה הכרחית למניעת קלקול העץ.

האם בזמן הזה מותר לעבוד באדמה בסוף השנה השישית

בגמ' מועד קטן ג: ואמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום. ולמסקנת הגמ' לאחר החורבן המשיכו לשמור ימים אלו מתקנת חכמים אך הותירו מקום לחכמים לבטלם, ואכן בא רשב"ג ובטלם.

וכן כתב הרמב"ם בשמיטה ג' הלכה א': 'ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה'.

וכתב בדרך אמונה שהיתר זה תקף אפילו יהיו כל יושביה עליה. כיון שאין בית מקדש.

נטיעה ושתילה בסוף שנה שישית

עד מתי מותר ליטע אילנות בערב שביעית, ומדוע?

לגבי נטיעות כתוב בגמ' ראש השנה (ט, ב) תנו רבנן: אחד הנוטע, אחד המבריק, ואחד המרכיב, ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה - עלתה לו שנה, ומותר לקיימן בשביעית. פחות משלשים יום לפני ראש השנה - לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית.

ועוד שם (א, י): דתנן: אין נוטעין ואין מבריקין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם נטע והבריק והרכיב - יעקור, (דברי רבי אליעזר). רבי יהודה אומר: כל הרכבה שאינה קולטת בשלשה ימים - שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: שתי שבתות.

ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לדברי האומר שלשים - צריך שלשים ושלשים, לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום.

בהסבר מקורות אלו נחלקו הראשונים.

לרש"י (ד"ה שלשים ושלשים) הבריתא בדף ט' מדברת על איסור נטיעה של שלשים יום והמשנה מביאה מחלוקת בזמן הקליטה של הנטיעות, כאשר למעשה מוסיף רבה בר אבוא שאסור לטעת גם באופן שהשתיל יקלט בזמן איסור הנטיעה של ל' יום.

אמנם רבינו תם (שם תוס' שלשים ושלשים) חולק על רש"י ואומר 'שבשלשון המשנה אין משמע כן פי' דלא איירי בתוספת שביעית כלל אלא בקליטה' ממילא מסיק שכל עניינו של רבה בר אבוא הוא רק לעניין ערלה, שהנוטע באופן שהשתיל יקלט קודם 30 יום לפני ראש השנה עולה לו שנה. אבל לעניין נטיעה קודם שביעית אין חיוב עקירה אלא אם נקלט בשביעית עצמה. ונמצא שלמעשה אסור לטעת אם יקלט בשמיטה. (להלכה נפסק בשו"ע בהלכות ערלה שזמן הקליטה לאילן הוא י"ד יום)

הריטב"א (שם ט ב) הסביר את שיטת ר"ת שכיון שלשיטתו אין איסור נטיעה כלל בתוספת שביעית (כדלעיל) ממילא מוכח שאין גם איסור קליטה בשביעית עצמה. ודברי המשנה באיסור נטיעה קודם שביעית אינו דין בתוספת שביעית אלא מתוך חשש מראית עין שכיון שהנוטע בזמן זה ימנה שנה ראשונה לערלה בשנת השמיטה ויראה כאילו נטע בשביעית.

הרמב"ם בפירושו המשנה (ב, א) הסביר שבמשנה 'אין נוטעין...' מגולמים שני מחלוקות. הראשונה מה שנחלקו רבי מאיר ורבי אליעזר (מובא גם בגמ' ר"ה י ב) בדין מספר הימים בשנה שחשובים כשנה שלרבי מאיר יום אחד וכן דעת ת"ק במשנה ולר' אליעזר ל' יום וכן דעת שאר התנאים במשנה. ועוד נחלקו בזמן הקליטה כפי שמפורט במשנה. והגם שלפי זה לת"ק היה צריך להיות ל"א יום שהם ל' ימי הקליטה ועוד יום שיחשב כשנה, אלא שיום השלשים עולה גם למנין שנה וגם למנין ימי הקליטה.

עד מתי מותר ליטע אילנות בערב שביעית בזמן הזה ומדוע

במשנה שביעית ב, ו 'אין נוטעין ואין מבריקין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריק או הרכיב יעקור'

ובגמ' גיטין נג ב דנו בטעם האיסור והביאו שני טעמים: מפני מה אני אומר: בשבת בשוגג - יקיים, במזיד - יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד - יעקר? מפני שישראל מונין לשביעית, ואין מונין לשבתות. דבר אחר: נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות.

טעם הראשון הוא טעם מונין כלומר כיון שאם אדם יטע לאחר מועד זה תחשב הנטיעה לענין ערלה כאילו נטעה לאחר ראש השנה ותצא ממנין זה מראית עין של נטיעה בשביעית.

לדעת ר"ת והר"ן החשש לטעם זה היה רק בזמן המקדש וממילא היום אין איסור נטיעה קיים אלא מט"ו אלול.

אבל הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה יא כתב: אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריקין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו.

נמצא שלרמב"ם יש איסור דרבנן בנטיעה מ"ד יום קודם שנת השמיטה. וכן נוקטים למעשה.

האם יש בערב שביעית איסור נטיעה באילנות סרק

בגמ' בגיטין (ג. ג.) מובאות שתי סיבות מדוע לדעת רבי מאיר בשמיטה יש לעקור אפילו כשנטע בשוגג בעוד לענין שבת הוא סובר שאין איסור מעשה שבת אם חילל בשוגג:

- א. כיון שישראל מונין לשמיטין – כלומר כיון שאדם שנטע בשביעית, אם לא יעקור העץ יוכלו תמיד לדעת מתי ניטע מצד מנין שנות ערלה שלו.
- ב. ישראל חשודין על השביעית – ויש לחשוש שיעשו מלאכות בשביעית במזיד ויאמרו שוגג הייתי, מה שאין כן בשבת.

הנפק"מ בין התרוצים שטעם 'מונין' שייך רק באילנות מאכל שבהם יש דין ערלה ולא באילנות סרק. וכן שלטעם זה שייך איסור נטיעה גם בימינו כבר מלאחר ט"ו באב ואפילו שאין תוספת שביעית. משא"כ לטעם החשד, האיסור שייך רק בשמיטה עצמה או באופן שנקלט בה, ממילא הוא מתחיל בט"ו באלול.

הרמב"ם (א. ג.) כתב: אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו.

מהר"י קורקוס (ג. ג.) הסביר את חשש מראית עין 'שהרואה הנטיעה הקטנה בשביעית יטעה לומר שבשביעית נטעו כי אין הכל מבחינים בין נטיעה של חדש לנטיעה של חדשיים' - ובהסבר זה אין לחלק בין עצי פרי לסרק וכלם בכלל האיסור (נ"כ במאמ"ר שביעית לגרמ"א מאמר א.).

הרמב"ן הסביר את דברי הרמב"ם שחשש מראית עין הוא מדין מנין שנות ערלה. ונמצא לשיטתו שעצי סרק אינם בכלל האיסור (נ"כ פנ"י ר"ה ט, ב ונ"כ החזו"א יז, כג בהסבר הרמב"ם ובאול"צ שביעית שו"ת א, א).

האם יש בערב שביעית איסור שתילה לשיחים קטנים ופרחים וממתי

מינים אלו ודאי לא נכללים בדברי הבריתא לעיל על איסור נטיעה קודם שביעית כיון שאין אילנות אולם יש נפק"מ לגביהם האם יש איסור לשתול אותם באופן שיקלטו בשביעית.

לדעת הריטב"א לעיל בהסבר רבנו תם אפילו בזמן ביהמ"ק לא היה איסור קליטה בשביעית וממילא פשוט להיתר.

אמנם לדעת רש"י ותוס' היה איסור קליטה לפחות בשביעית עצמה, ולכאורה יש לאסור.

טעם נוסף להחמיר הובא במנחת חינוך (שכ) לפיו חיוב מצות עשה של 'שבתה הארץ' כולל גם פעילות שנעשית בקרקע ישראל ואפילו ללא מעשה אדם (לענין זה תהיה נפק"מ גם להשכרת בית עם גינה לנכרי) ממילא יש לחשוש שקליטת השיחים בשביעית היא כמין נטיעה הנעשית בה.

להלכה הגרשז"א^א (מחת שלמה א מח) כתב שכיון שדברי הרמב"ם לאסור נטיעה בזה"ז קודם שביעית הם דעת יחיד (שלדעת ר"ת והר"ן בימינו לא חוששין לטעם מנין שנות ערלה) ונמצא שלשאר ראשונים אפילו עצי פרי מותר ליטוע, אפשר שאין להוסיף ולהחמיר לאסור גם בעצי סרק. אמנם אין להקל ולטעת באופן שיקלט בשביעית. אולם החזו"ן איש"י^ב (כב ה) כתב שבזמן הזה נוטעים אילן סרק עד ערב ראש השנה כיון שאין דין תוספת שביעית. וכ"כ הרב שאול ישראל (חוות בנימין א ט) מטעם ששמיטה בזמן הזה דרבנן ואין לחשוש בקליטה בה.

האם יש בערב שביעית איסור שתילה לירקות ותבואה וממתי

בירקות יש לכאורה טעם נוסף לאסור זריעה קודם השביעית, שהרי אם יזרע באופן שלא יספיק לנבוט קודם שנת השמיטה יכנסו באיסור ספיחין אפילו לשיטות המקלות בגדר ספיחין, ואפשר שגם יהיה חייב לעקור ולכן אין לזרען באופן זה (נ"כ בילקו"י שביעית ב ו) אולם מהדין נראה להקל שאין לחוש לאסור את עצם השתילה, כי גזירה לגזירה - לא גזרינן (מאמ"ר שביעית א, ח).

האם מותר בזמן תוספת שביעית להוציא עציץ עם האדמה והשורש שלו ולנטעו באדמה?

ראה לעיל חילוקי דינים בתלות בסוג השתיל האם שייך בו איסור שתילה בסוף שנה שישית. אמנם באופן זה ששותלים עם גוש אדמה לא שייך החשש של ימי הקליטה.

ולכן לגבי עצי פרי יהיה אסור מר"ח אלול.

ולגבי אילנות סרק למהר"י קורקוס הדין כעצי פרי ולרמב"ן בהסבר הרמב"ם מותר עד ראש השנה. פרחים בגוש אדמה מותר כיון שאין בעיית קליטה. וכן ירקות גם למחמירים כיון שמדובר בשתיל שכבר נבט.

מלאכות

המלאכות האסורות מהתורה ומדרבנן

מהם המלאכות האסורות מהתורה בשביעית ומה דין התולדות שלהם?*

כתוב בתורה 'ויקרא פרק כה ד': 'ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שָׁדֶךְ לֹא תַזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר: אֵת סְפִיחַ קִצְיֶיךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֵנְבֵי נִזְיֶיךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ'.

ולמדו חז"ל שארבע מלאכות אלו אסורים מהתורה.

במשנה (מועד קטן א א'): משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא יצא בתחלה.

שואלת הגמ' במועד קטן (ב, ב): מדוע הותרה השקיה הרי זריעה וחרישה נאסרו בשביעית והיא תולדה שלהם? מתרץ אביי^א שהיתר ההשקיה מדובר בשביעית בזה"ז שהיא דרבנן כרבי ולכן הותרה השקיה. ומשמע שעיקר מלאכת ההשקיה לשיטתו היא דאוריתא. אבל רבא^ב אמר שדווקא על זמירה ובצירה חייבים מהתורה למרות שהן תולדות כיון שפורטו בפסוק. אבל על כל שאר התולדות החיוב מדרבנן.

וכן שם (א, ג) בהסבר מאן דאמר שלא לוקים על חרישה כתבה הגמ' אותו תירוצ' אתולדות אחרינא לא מחייב'.

וכן פסק הרמב"ם להלכה (א, א). וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות.

ובהמשך (הלכה ד) 'כיצד החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן'.

אמנם בערוה"ש^א (ט, א) הסביר שאין הכוונה שאיסורם מדרבנן אלא שרק אין בהם חיוב מלקות מהתורה. אך בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי^ב (סימן לח) כתב כפשט הגמ' שיש לחלק בן שבת לנזיקין ושביעית שבהם רק מה שנכתב בפירוש בפסוק דינו כאב.

וכן נוקטים להלכה ששאר תולדות דרבנן (מאמ"ר ג, ה. שביעית להלכה ולמעשה ב, ה)

האם חרישה אסורה בשביעית מהתורה או מדרבנן

בגמ' מועד קטן (א, ג) נחלקו ר' יוחנן ור' אליעזר בדין חרישה בשביעית. אחד מהם אומר שלוקה כיון שיש בתורה כלל (=שבת שבתון תהיה לארץ) ופרט (שדך לא תזרע וכרמך לא תבצר) וכלל (שנת שבתון תהיה לארץ) וממילא מרבים

בו כל דבר שדומה לפרט ובכלל זה חרישה שדומה לזריעה וזמירה. ויש מי שסובר שאינו לוקה שהעובדה שהתורה פרטה דווקא שתי תולדות זמירה ובצירה משמע שדווקא עליהם לוקים.

וכן נחלקו הראשונים בפסיקת ההלכה:

רש"י^א (ר"ה ב, א' לשמיטין וליובלות) כתב משנכנס תשרי אסורים לחרוש ולזרוע מן התורה. וכן דעת הר"ש (ב, ב).

הרמב"ם לכאורה סותר את עצמו שבתחילת הלכות שמיטה כתב שמצות עשה לשבות מעבודת הארץ שנאמר 'בחריש ובקציר תשבות' ומשמע שסובר שהוא מהתורה. ומהר"י קורקוס נתן סברא בזה שאם אסרו בזה אפילו בתוספת שביעית ודאי היא מהתורה.

אמנם בהלכה ד' שפירט את המלאכות מדרבנן כתב 'החורש לצורך הקרקע... מכים אותו מכת מרדות מדבריהם'.

כדי ליישב בין הדברים כתב שם מהרי"ק: 'שני מיני חרישות הם החורש לצורך האילנות כדי שיגדלו זו היא החרישה שאסורה מן התורה. אבל החרישה שאינה לצורך האילנות אלא לצורך הקרקע פי שלא יפסד ויתקלקל הקרקע אינה אסורה מן התורה והרי היא כחופר בעלמא או מסקל שאינם אסורות מן התורה'.

כעין זה כתב בשו"ת הרדב"ז^ז (לשונות ה, קצו) והוסיף עוד סוג חרישה שהיא מהתורה שהיא לחפות את הזרעים.

הפרי חדש^ח (מים חיים על הרמב"ם א, א) תירץ שאכן איסור חרישה לרמב"ם מהתורה, אלא שאין בה חיוב מלקות אלא מדבריהם.

בגדר חרישה והחילוק בינה לעידור וקשקוש שהם ודאי דרבנן כתבו בקטיף שביעית (עמ' 39): שפליחה עמוקה המטייבת את הקרקע או מכינה אותה לזריעה היא חרישה גמורה מהתורה. בעיבודי קרקע שטחיים לדעת החזו"א אינה חרישה גמורה (שם הערה 3) ולדעת הגר"מ אליהו (שם) כל חרישה המטייבת את הקרקע דינה כחרישה גמורה. אמנם בספרו (ח, ה) כתב שחרישה שטחית לסילוק עשביה אסורה מדרבנן. ומקורו מתוספתא שביעית (ב, יא) אין מלקטים עשבים.

בנוסף אסרו איסוף עצים ואבנים מהקרקע כיון שנראה שמכין את הקרקע לזריעה (רמב"ם א, טו), אמנם אם בהמתו נמצאת שם היא מוכיחה כוונתו וכן אם כירתו שם (שם טז) ואם אוסף אבנים למטרה המותרת, כל אבן שיכול לפשוט את ידו וליטלה, מותר (שם ב, יא).

האם איסור נטיעה הוא מן התורה, ממתי מתחיל האיסור לזרוע או לנטוע (בזמן המקדש ובזמן הזה) ומדוע?

איסור זריעה ונטיעה

כאמור לעיל בגמ' (מועד קטן ב, ב) למדו שכל שאר התולדות שלא נכללו בפסור נאסרו בשביעית מדרבנן ולכאורה בכלל זה נטיעה.

אמנם בגמ' בגיטין (ג, ב) מקשים על רבי מאיר שמחייב עקירה לנוטע בשוגג בשביעית ופוסט מעקירה בשבת. ומקשה הגמ' 'מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית?' ומשמע שמבינה הגמ' שנטיעה בשביעית היא איסור תורה כמו בשבת.

להלכה נחלקו הראשונים לגבי נטיעה:

- דעת **הר"ש**^ט (א, א) שנטיעה אסורה מהתורה והדבר הוא ק"ו מזמירה שעניינה הצמחת האילן וחייבת מהתורה.

- אמנם **הרמב"ם**^י (ט, א) כתב: 'המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהם'.

והסביר הכס"מ שכך משמע בירושלמי (ט, ד) 'רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית' ומכך שלדעת רשב"ג הנטיעה מותרת לגמרי, משמע שגם לאוסרים אינו אלא מדרבנן.

ובר"י קורקוס הסביר בפשיטות 'כיון שהוצרך הכתוב לפרט זריעה וזמירה ובצירה וקצירה נראה שאין לך אלא מה שנתפרש בכתוב. א"כ נוטע דלא אתפרש לא ילפינן ליה' והוא ההיתר הכללי לכל שאר התולדות שאין איסורם אלא רק מדרבנן. כדברי הגמ' במועד קטן.

אמנם בחזו"א (ז, כ) כתב שכיון שזימור מהתורה ק"ו שנטיעה היא מהתורה אלא שמלימוד זה אי אפשר לתת מלקות כיון שאין עונשין מן הדין ולכן כתב הרמב"ם שמכת המרדות היא מדבריהם.

אך במהריט"ץ (ש"ת קעו) הסביר שיש לחלק, שזימור הוא דבר שנהנה ממנו בשנת השמיטה ולכן איסורו מהתורה, אבל נטיעה יהנה ממנה רק בעתיד ולכן איסורו מדרבנן.

מלאכת הזומר

האם מותר לזמר ענפי אילן המפריעים לחוטי חשמל או לעוברים ושבים.

בתורה: ובשנה השביעית שפֹת שפֹתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׂפֹת לֶה' שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: אֵת סְפִיחַ קִצְיָרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֵנְבֵי נִזְיָרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׂפֹתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ.

נמצא שלמרות שמלאכת הזמירה היא תולדה ובשביעית שאר תולדות נאסרו מדרבנן בלבד, לגבי הזמירה היא אסורה מהתורה.

דעת החזו"א (ז, כ. כא, טו) שאיסור זמירה מהתורה קיים רק בגפן שהזמירה בה דורשת מומחיות מיוחדת וגיוסם שאר עצים נקרא 'זירוד' שהותר בערב שביעית ואם זירוד היה מהתורה כיצד התירו אותו בתוספת שביעית? אמנם בתו"ט כתב שהזמירה אסורה בכל האילנות מהתורה וכ"כ בערוה"ש (שמיטה יט, ב) והסביר שהתורה ציינה כרם רק כיון שרוב נטיעת הארץ כרמים (כמו שבמקוין כתבה 'כי יבער איש שדה או כרם' ופשוט שהוא לאו דוקא).
או כרם' ופשוט שהוא לאו דוקא).

בקטיף שביעית סיכמו בשם הרב קוק שהאיסור קיים גם בצמחים אחרים ובתנאי שהגיוסם גורם להצמחת ענפי פרי חדשים. י"א שדווקא כשיוצאים מהענף הנגזם וי"א דווקא באותה שנה (מהריט"ץ ברמב"ם. וז"פ הרב קרליץ).

ממילא נמצא שגיוסם עצי סרק הוא מדרבנן, לרב קוק כיון שאינו מוציא ענפי פרי ולחזו"א כיון שאינו גפן.

בזמירה קיימת משמעות מיוחדת לכוונת הזומר שכן מצינו בסנהדרין כו א שריש לקיש הלך עם מספר חכמים 'חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, אמר להן: כהן וזמר? אמר לו: יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך. אמר להם: הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות'.

ובתוס' הקשה מ"מ מה בכך מ"מ הוה משביח הכרם?!! ועונה: 'וי"ל דעביד ליה באותו ענין דודאי קשה ליה' ומוכח שאם באמת היה צריך לענף ואינו לצורך צימוח הוא מותר, אמנם ההיתר הוא באופן שיהיה ניכר שאינו לצורך צימוח.

ולכן מותר לגזום ענפי עץ המפריעים לחוטי חשמל או לעוברים ושבים באופן שניכר שאינו נועד להשבחת העץ כגון שיהיה גיוסם שיש בו זיזים ואינו חלק.

האם מותר לגזום גדר חיה.

ראה לעיל שגיוסם באילנות סרק הוא מדרבנן.

הגרשז"א במנחת שלמה נא ח כתב שבפרחי נוי אם גוזם אותם על מנת לשמור על צורתם נחשב כאוקמי אילנא ושרי. אך נשאר בצ"ע.

למעשה גדר חיה חשוב לגזום קודם השמיטה על מנת שתקבל את צורתה ותהיה מלאה, ככל שזה נעשה קודם השמיטה והגיוסם בשמיטה לא יועיל למילוי שלה אלא רק לשמר את צורתה יש מקלים. אמנם יש שכתבו שהיתר זה הוא רק אם המנעות מגיוסם תגרום נזק לשיח ששוב לא ניתן יהיה לתקן אותו בשנה הבאה.

האם מותר לכסח דשא.

בדשא כמו בגדר חיה התנאי הבסיסי לדיון הוא שהדשא מלא ואין הגיזום נדרש לצורך הצמחתו וגידולו.

צד נוסף להקל בדשא הוא שנראה לנצי"ב בדעת הרמב"ם שזמירה בירקות היא מלאכת 'הקרוסוס' שכל עיקרה הוא מדרבנן והיא קלה יותר מגיזום בעצים. אמנם יש חולקים וכן נראה דעת הראי"ה קוק.

למעשה בכיסוח דשא למטרת שימור הגובה בלבד כשלא נדרש הדבר לצימוח נטה הרב שטרנבוך להתיר. אך הרב טיקצינסקי אסר וכ"כ באול"צ שביעית.

מלאכות לאוקומי ולאברויי

מהו החילוק בין אברויי אילנא לאוקומי אילנא ובאילו מלאכות הוא קיים?*

הגמ' במועד קטן (ג, א) מביאה לגבי קשקוש בשביעית חילוק בתכלית העשיה: 'אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו; חד - אברויי אילני, וחד - סתומי פילי. אברויי אילן - אסור, סתומי פילי - שרי' נמצא שקשקוש מותר כשרצונו לקיים את העץ ואסור כשמתכוין להשביחו.

וכן בגמ' ע"ז (ג, ב) שואלת מדוע זיהום (שהוא זיבול. לרש"י על מכה באילן. ולר"ח 'להאכיל זוהמא את האילן שלא ימות') הותר בשביעית וגיזום נאסר? ועונה הגמ' 'מי דמי? זיהום אוקומי אילנא ושרי, גיזום אברויי אילנא ואסור!' ובהמשך הגמ' מחלקת גם בזיהום עצמו שפעמים שהוא לאוקומי ומותר ופעמים שהוא לאברויי (להשביח) ואסור.

ונמצא שיש פה יסוד חדש במלאכות אלו שהותרו כל שהם לצורך קיום האילן.

מניעת קלקול קל - בגדר ההיתר של אוקומי כתב רש"י (ע"ז שם 'אוקומי') - שלא יתקלקל מכמות שהוא אבל אינו משביחו. ובמקום אחר (סוכה מד ב 'סתומי פילי') 'ואוקומי אילנא הוא שלא ימות, ואינו עושה להשביחו אלא לקיימו'.

ובספר השמיטה (עמ' כב הערה 1א) הכריע שאפילו לא ימות אלא רק יתקלקל הוא בכלל היתר לאוקומי כפי שמשמע מרש"י בעבודה זרה, כי הוא בכלל 'דבר האבד' שהותר. ונמצא שהעיקר הוא שלא יעשה להשביח.

האם מלאכות דאורייתא הותרו לאוקומי

בספר מקדש דוד¹ (שביעית מח) הסתפק להקל גם במלאכות מהתורה לאוקומי ובתנאי שאין בהם כל השבחה, ואילו במלאכות דרבנן מותרות אפילו אם יש בהם גם השבחה כמו השקיה שמגדלת את האילן שבה הגמ' הזכירה דין אוקומי.

אמנם בשבת הארץ² (כ, א) למד מלשון הרמב"ם (י, א) שכתב 'והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו' שלרמב"ם כלל מלאכות אוקומי הותרו רק בדרבנן.

ובספר השמיטה³ (עמ' כב הערב ב) הבין מדברי ר"ח בע"ז שסובר שגם מלאכות דאורייתא הותרו לאוקומי ופסק להתיר כמותו. ובמנחת שלמה⁴ (נא ח) כתב שאמנם אין ראייה מדברי ר"ח ומכל מקום נראה להקל בזה כיון שהרי דעת אב"י שתולדות אסורות מהתורה ועדיין לא חולק בדין אוקומי.

הגמ' בבא בתרא (ב, פ) דנה לגבי קציצת בתולת שקמה בשביעית שענין ההשבחה תלוי בגובה הקציצה ולגבי תחומי הגובה לגביהם יש ספק השבחה כותבת הגמ' 'גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי ליה' ולכאורה משמע שיש צורך שהמלאכה תהיה קשה לאילן בשביל להתיר. אמנם בתוס' (שם לא מקשי קשי) מסביר שהעיקר שלא יועיל לאילן אבל אין הכרח שיהיה קשה לו שכן נלמד מדין אוקומי בע"ז. ובמקדש דוד (שם) תהא מדוע התוס' מקשר את דין קציצת בתולה שקמה לדין אוקומי הרי לא צפוי נזק לשקמה אם לא יקצוץ? ומכאן הוא לומד שגדר 'אוקומי' לא קשור לפסידא אלא כל פעולה שאין בה השבחה היא מותרת מצד שאינה נחשבת למלאכה כלל בשביעית. וממילא הוא הדין למלאכות מהתורה.

כעין זה כתב בחוט שני⁶ (עמ' ק) שמשמע מלשון רש"י בע"ז שעבודה שגורמת רק שלא יתקלקל ואינו משביחו אינה בגדר עבודת קרקע כלל, וממילא לפי זה הוא הדין בדאוריתא שמותר לאוקומי⁶. אמנם למעשה כתב לא תתכן מלאכה דאוריתא לאוקומי כיון שכל המלאכות מהתורה עניינן הצמחה וכגון זמירה, ואם תעשה באופן שלא תהיה פעולת הצמחה אלא רק לקיום האילן ממילא כבר יצאה מגדר דאוריתא.

הרמב"ם (ה,א) אסר זיהום בשביעית, ואפילו 'כדי שלא יאכל אותו העוף'. ויש לעיין בטעם האיסור שהרי אכילת העוף את הנטיעות היא הפסד שמניעתו צריך להיות מותר בגדר 'אוקומי'.

ואכן בספר מים חיים⁷ תמה על הרמב"ם והעלה להתיר.

אמנם בלחם משנה הסביר שהרמב"ם סובר כיירושלמי שטעם הסתירה בין המקורות המובאים בגמ' ע"ז (ב,ג) לגבי זיהום אינו מהחילוק של אוקומי ואברויי אלא הוא מחלוקת תנאים, והרמב"ם פסק כחכמים שסוברים שזיהום נאסר בכל אופן. והטעם שלא פסק כבבלי הוא שלשון הגמ' מסופק שם שכתבה יודלמא כדבר עוקבא בר חמא'.

ובמעשה רוקח (ps) חילק בין נזק שנמצא לפנינו כגון שנחתך האילן שמותר לזהם לבין חשש נזק כגון עופות שעדיין לא באו שנאסר.

בפאת השולחן (כ, א) כתב שלרמב"ם אוקומי שנעשה בגוף האילן עצמו הוא בכלל עבודת האילן שנאסרה, ולא הותר אוקומי אלא בכגון השקיה או קשקוש שאינם בגוף האילן⁷. ובמנחת שלמה (א, נא) חילק שדווקא עבודה שדרך תמיד לעשותה כגון זיבול נחשבת עבודת שדה וכרם שנאסרה אפילו לאוקומי אבל עבודה שנעשית רק בדרך מקרה שייך בה לאוקומי.

ובספר השמיטה (עמ' נג, 36) חילק בין נזק טבעי כגון קוצים, תולעים שמש וכן עופות וכו' שלא הותר להם זיהום כיון שזו מציאות שכל אילן מתמודד אתה ואם נטפל בנטיעות צעירות טיפול מיוחד נמצא שבא 'לאשבוחי משאר אילנות וצמחים' והוא לאברויי. לבין נזק שאינו טבעי כגון שבירת ענף שהותר עבודה זיהום שהוא בגדר אוקומי.

האם הותרו מלאכה לאוקומי של הפירות כשאין חשש לעצים

בתוספתא (י, א) 'מכוונין את הנטיעות עד ראש השנה' ובירושלמי (ב,ב) 'מכוונין לה מצדדין' ובהמשך הגמ' מסביר שהכוונה 'נוטל את הקבוצין (=קוצים. פני משה) עמה' והסביר בפאת השולחן (ד, כ) שפירושו 'אין מכוונין לקוץ הקוצים היוצאים מן האילן שלא יפסיד הפירות' ומזה הוכיח בשבת הארץ⁸ (ה, א) שעבודה שהיא לצורך הפירות לעולם אסורה אפילו למתירים לעשות מלאכות אוקומי בגוף האילן והטעם הוא שהתורה הפקירה פירות אלו ולא שייך לעשות עבודות לצורך הפסדם.

וכן דעת ערוה"ש⁹ (ט, א) שכתב 'דהשקאת המים העיקר הוא שהקרקע לא תתקלקל ולא מפני הפירות ... וכוונת השקפתו הוי רק שהקרקע לא תיחרב וכן העצים לא יתקלקלו'.

אמנם יש להעיר שבחסדי דוד בשם ר"ש סירילאו (על התוספתא שם) פירש 'מכוונין' שנוטעים כלונסאות בסמוך לנטיעה צעירה על מנת שתגדל ישר או קושרים לשם כך את ראשי הענפים. ולפי פירוש זה אין כאן ענין לפירות. וכן בירושלמי שם בהמשך הגמ' פירש בפני משה 'שנוטל את הקבוצים והקוצים שעולין באילן כדי לכוונן' וגם מפירוש זה אין נפקא מיניה לענין הפירות.

ובספר השמיטה¹⁰ (עמ' נד, 5) למד להתיר אוקומי פירה מלשון הגמ' בעבודה זרה (ב, ג) 'הכא אוקומי אילנא ושרי התם פטומי פירא ואסור' ולמד שדווקא פטומי פירא אסר אבל אוקומי פירא מותר.

אמנם יש להעיר שראייה זו תלויה במחלוקת הראשונים בפירוש המשנה (ב, ג) 'סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה' שלפירוש הרמב"ם שם מדובר 'שאין מתבשלין' עד שסכין קיסם ונוקבין בו קצה כל גרגר מהם' ומוכח שלמרות שלא יבשילו ויפסידו את הפירות לא הותרו בשביעית.

⁶ כלומר אינו מצד פסידה שהותרה רק מכח שלא גזרו חכמים במקום הפסד, אלא אינה בגדרי המלאכה בשביעית.

⁷ יש להעיר שלפחות לגבי מלאכת זיבול משמע מרש"י (ע"ז נב, ג' 'ומזהמין') הפוך, שזיבול בקרקע אסור כיון שהוא 'עבודה שבשדה ובכרם' וזיהום בעצים מותר.

אמנם לפירוש הר"ש שם סכין אותן 'כדי שימהרו להתבשל' וממילא אין מכאן סתירה למתירים כיון שהפירות יבשילו בלאו הכי, ולכן אסרו רק למהר בישולם וכן נראה מרש"י (ע"ז שם 'את הפגין') שהסביר סכין אותן בשמן כשהן חונטין כדי שיהו שמינות. (אמנם במשפט כהן עט כתב הרב שנראה מרש"י כשיטתו)

וכן דעת החזו"א⁷ (ט"ז, ד) שלמד מדימוי דיני השמיטה והמועד שהיתר השקיה הוא מצד הפסד יבול הארץ. והגם שהרמב"ם (א, י) כתב בטעם ההיתר 'שאם לא ישקה תעשה הארץ מליחה וימות כל עץ שבה' משמע שדווקא לאוקומי של הארץ והעץ מתירים מלאכה, העמיד את דבריו שכוונתו 'ימות בשנה זו ולא יבשיל פירותיו' (חזון איש כ"א, יד) וכן כתב בשו"ת מהרי"ל דיסקין⁸ (קונ"א רנ"א) שהגם שאין הפירות שייכים לבעלים ומצד זה היה נראה לאסור שהרי אינו מפסיד דבר. בכל אופן כיון ששייכים לכלל ישראל יש להתיר אוקומי בפירות.

אוקומי בפירות שטרם צמחו: הרב ישראל⁹ (בצומת התורה והמדינה חלק ט"ו שמו) כתב שגם למתירים אוקומי בפירות שזהו דווקא לפירות שבאו כבר לעולם אך לא לאלו שעתידיים לבוא כיון שלגבי פירות הללו אינו אלא הרוחה (וכן הכריע במאמר שביעית ג, ח). אמנם בספר 'שביעית להלכה ולמעשה'¹⁰ (הרב ריכנברג פרק ג הלכה 9) כתב 'ונראה שלא רק כדי למנוע נזק מפירות קיימים הותרו המלאכות אלא אפי' כדי שהאילנות יעשו פירות שהרי כתב החזו"א שם בטעם ההיתר על הפסד פירות משום שעץ בלי פירות חשוב כעץ מת לשנה זו וחזינן שהתיר אפי' כדי לגרום שיעשה פירות ולא רק כדי למנוע קלקול מפירות קיימים'.⁸

לכאורה ניתן לתלות מחלוקת זו במחלוקת תנאים, שהגמ' בירושלמי מקשה על שיטת רבי שמעון שמצד אחד במשנה (ב, י) אסר לכסח עלי שיבולת בשביל להצמיחה ואילו במשנה ב' (שם) התיר ליטול את העלה מן האשכול בשביעית, ומתמצת שכאן שהתיר הוא כמציל מן הדליקה. והסביר הר"ש (ב, ג) שר"ש אסר לצורך השבחה של השיבולת שהוא אברויי אבל התיר למניעת הפסד של האשכול שזהו אוקומי. ונמצא שלר"ש יש אוקומי בפירות. אמנם לפי זה לת"ק (שם ב) אין אוקומי בפירות שהרי לא התירו ליטול את העלה בשביעית.

האם הותרו מלאכות לאוקומי של צורת השיחים

במנחת שלמה¹¹ (א, נא, ח) הסתפק בפרחי נוי שעיקר המטרה הוא הנוי והיופי שאפשר שגיזום שלהם לצורך שמירת צורתם נחשב כאוקומי אילני ומותר. ובילקווי"י¹² (ט, ג) פסק להקל בגיזום גדר חיה כל שהיא מלאה ואין הגיזום נדרש לצורך גידולה ובמאמ"ר¹³ (ה, י) התיר רק אם ישנה בגיזום באופן שיהיה פחות מהרגיל. ובספר 'שביעית להלכה ולמעשה'¹⁴ הביא בשם הרב אלישיב והרב קרליץ לאסור גיזום גדר חיה כיון שבכל אופן יש בכך תועלת בהצמחתה וניחא לבעלים בצמיחה זו. אבל אם יהיה נזק מתמשך שישפיע גם על השנה השמינית יהיה מותר לגזום. וכ"כ בספר משפטי ארץ (ד, א).

האם מותר להתפלל לאברויי עץ בשביעית

בירושלמי (ד, ט) 'אין תולין תוכין בתאנה' והסביר ברידב"ז שם 'דזהו לחש וסגולה שיתעבד האילן פירות ואסור הוא בשביעית' והקשו בגמ' שהרי התירו לטעון אבנים בעץ שמשיר פירותיו. עונה הגמ' שיש לחלק שהטענה היא לשמירת הפירות הקיימים משא"כ הלחש הוא לעשות פירות לכתחילה שאסור. והסביר החזו"א שלמרות שהוא סגולה בלבד אסרו זאת חכמים שמא יבוא לידי עבודה. ובדרך אמונה (ט, א) הסביר את החילוק משבת שבה הותר ללחוש לעקרב ולא חוששים לצידה, כיון שבשבת קיים רק איסור מלאכה ואילו בשביעית יש גם חיוב שביעת הארץ.

⁸ ויש להבין שהגמ' בירושלמי (ד, ט) חילקה בין האיסור לתלות תוכין להתיר לטעון אילן באבנים ותרצה 'תמן דלא יתן פירותיו והכא דיעבוד לכתחילה' והסביר הפני משה 'כלומר שלא ינשרו ממנו וכח"ג מותר בשביעית דלא הוי אלא לנטורי בעלמא ברם הכא דיעבד בתחלה. שהוא גורם שיתחזק האילן ויעשה פירות בתחלה וכל אברויי אילנא אסור בשביעית' וכן הסביר החזו"א עצמו (ט, ט) 'ידוקא סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים מותר שלא ישיר אבל שיעבוד לא'. ומוכח שלא הותר אוקומי לתת פירות שטרם יצאו רק לקיים פירות קיימים.

השקאה בשביעית**השקאה ב'בית השלחין' בשביעית**

הגמ' במועד קטן (ב, ב) דנה בהיתר להשקות בית השלחין במועד ובשביעית: 'תנן: משקין בית השלחין במועד ובשביעית. בשלמא מועד משום טירחא הוא, ובמקום פסידא שרו רבנן. אלא שביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש - זריעה וחרישה בשביעית מי שרי?'

אביי שם סובר בטעם ההיתר 'ששביעית בזמן הזה דרבנן' ומשמע בשיטתו שגדר האיסור עצמו הוא מהתורה למרות שהן תולדות. ולדברי רבא שם טעם ההיתר הוא שכל תולדות המלאכות הם דרבנן בשביעית ולא כמו בשבת, ובמקום הפסד לא גזרו חכמים.

הרמב"ם (א, א) פסק כרבא שתולדות ובכללם השקיה מדרבנן 'ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו'.

השקיה בהפסד מועד: המבי"ט (ש"ת ב, טו) כתב 'כל מה שמותר להשקות במועד מותר להשקות בשביעית' ואין לחלק בין הפסד מועד למרובה והיתר השקיה הוא מיוחד בזה שמותר גם למי שסובר ששביעית בזה"ז מהתורה⁹. ונמצא לשיטתו שיש גדר מיוחד בהיתר השקיה שהוא רחב יותר מגדרי אוקומי הרגילים.

וכן פסק באור לציון (שביעית א, יג) להתיר השקיה בשביעית אפילו בכמישה קלה ואינה כשאר מלאכות דרבנן שהותרו רק במקום חשש הפסד העץ.

ומדימוי זה של שביעית לחול המועד הקלו הפוסקים שאם מתחיל להשקות בהיתר אין צריך לדקדק בכמות ההשקיה (אור"צ שם, שש"כ ב, טו, הערה סג, חוט שני עמ' קכג) ויש מי שהחמיר בזה (הרב אלישיב משפטי ארץ ד, 10)

בגדר 'בית השלחין' כתב המאירי (מועד קטן ב, א) שהוא מקום שאין שמי גשמים מספיקים לו. וכ"כ החזו"א (ט, טו) ש'כל שנפסד במניעת ההשקאה'. ומשמע אפילו אם מקבל גם מי גשמים רק אינם מספיקים לצרכיו מותר להשקותו.

האם היתר השקאה קיים גם בבית הבעל

המאירי¹⁰ (מועד קטן ב, א) כתב בפירוש שהיתר השקאה לא נאמר בבית הבעל שהוא מקום שמי הגשמים מספיקים לו. וכן הרמב"ם (א, א) כשהביא היתר הרבצה בשביעית כתב 'בשביל האילנות שלא יפסדו' וכתב בדעתו בתו"ט שאין להשקות בית הבעל בשביעית.

אמנם ברטנורא¹¹ על המשנה (מועד קטן א, א) משקין בית השלחין במועד ובשביעית כתב: 'ובשביעית שרי להשקות בין שדה בית השלחין בין שדה בית הבעל. ו'בית השלחין' משום מועד בלבד נקט לה'. וכן התוספות¹² (מועד קטן ו, ב 'מרביצין') הביא סתירה לכאורה בדעת רש"י בד"ן זה (שאינה בנוסח שלנו) והסיק שגם השקאה גמורה מותרת בבית הבעל¹³.

להלכה כתב בערוה"ש (יט, יד) שהעיקר לדינא כרמב"ם שלא הותר השקאה בבית הבעל. וכ"כ החזו"א (א, טו) והוסיף שהרבצה שהיא לזרוק עליה רסיסי מים¹⁴ מותרת גם בבית הבעל.

האם היתר השקאה קיים גם בעצים

הגמרא בראש השנה (א, יד) מסבירה את החילוק בין פרי העץ לירק לעניין הזמן הקובע לסוג המעשר, שפרי העץ גדל על 'רוב מים' כלומר שהם גדלים ממי גשמים (רש"י שם) ולכן מתעשר על השנה שעברה

⁹ שכן מוכח מדברי רבא שלא תירץ כאביי. וכן יש לומר שהיתר זה גם לסוברים שתולדות אסורות מהתורה כדברי אביי.

¹⁰ במשנה (ב, י) דעת ר' שמעון שמרביצין בעפר לבן. ברש"י על הגמ' משמע שאינה השקאה ממש אלא מועטת לצורך יציאת הירקות ומסקנת התוס' שהיא השקאה ממש והלשון 'הרבצה' היא השקאה בבית הבעל.

¹¹ הרמב"ם על המשנה (ב, י) 'מרביצין בעפר לבן' הסביר 'מזלפין' ובתו"ט שם הסביר בדעתו שהכוונה 'מזין רסיסי מים וכו' כלומר השקאה מועטת דומיא דמושכין מאילן לאילן דבמ"ק פ"ק משנה ג'.

שמגשמייה נעשה גידולו. נמצא לפי זה שהשקאה של אילנות פחות מוכרחת לקיום העץ ולכן לכאורה אין דינם כבית השלחין להתיר ההשקיה.

במשנה בשביעית (ב, ד) מובא שמשקין את הנטיעות רק עד ראש השנה ומשמע שבשביעית לא משקין נטיעות ואילו במשנה במועד קטן (א, ג) ר' אליעזר בן יעקב מתיר למשוך מים מאילן לאילן בשביעית ולחכמים מותר להשקות את כולה (כלומר גם את המרווחים בין העצים) ובירושלמי העמידו את מחלוקתם בכשיש עשר נטיעות לבית סאה. וכן פסק הרמב"ם (א, נ) שאם יש עשרה אילנות לבית סאה מותר להשקות כולה (כחכמים במשנה. כס"מ). והסביר בדעתו במשנה ראשונה^א (על המשנה ב, ד) שמישכת מים היא השקאה מועטת והיא בכלל מה שמרביצין אף בשביעית והשקאה ממש אסורה באילנות בשביעית כמשנה (ב, ד).

ובמקדש דוד^א (סימן ג) כתב שההיתר למשוך מאילן לאילן הוא דווקא משיכת מי הגשמים שירדו עליהם והאיסור להשקות מראש השנה הוא כשמשקה ממעיין.

אמנם ברדב"ז^ז על הרמב"ם שם (א, נ) כתב 'והא דתנא מושכין ולא תנא משקין אורחא דמילתא קתני דבעינן זה רגילין להשקות האילנות' וממילא משמע שגם הם בכלל ההיתר.

מאיזה סיבה נאסר להשקות או לזבל בשנת השמיטה, ומהי המלאכה החמורה מבין שניהם? נמק!

השקיה וזיבול

ראה בפרק המלאכות שהשקיה וזיבול כיון ששניהם תולדות הן אסורות להלכה מדרבנן.

אמנם מצינו חילוק ביניהם, שלגבי השקיה מצאנו היתרים (רמב"ם א, נ): 'משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה וצריך להשקותה שצמאה ביותר... ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו, שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו.

וראה עוד לעיל בדעת המבי"ט שהשקיה קלה משאר מלאכות שמותרות אפילו בנזק מועט. ושבאחרונים חלקו בין תחילת ההשקיה לשיעור ההשקיה, והעלו שבשיעור ההשקיה יש יותר להקל ולכן נכון לרווח את ההשקיות לזמן שהעצים ודאי יצטרכו ואז להגדיל את שיעורה ע"פ צורך העצים.

אמנם זיבול הקרקע נעשה כולו לצורך גידול האילן ולא קיומו והוא תולדה של חורש ולכן לא מצינו בו היתרים כשנעשה לתכלית טיוב הקרקע, ולכן לגבי זיבול כתב הרמב"ם שביעית א ד: כיצד? .. המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ... מכין אותו מכת מרדות מדבריהן.

נמצא לסיכום שמלאכת ההשקיה קלה בתרתי ממזבל באחת שהיא נעשית לאוקומי והמזבל לאברויי ובשניה שגם ביחס למלאכות לאוקומי השקיה קלה יותר להרבה פוסקים מהדימוי למועד.

הדברת מזיקים

האם מותר לרסס שדה בשמיטה כדי להמית תולעים.

ראה לעיל שהותרו בשביעית מלאכות לצורך קיום האילן.

לגבי ריסוס מזיקים כתב הרמב"ם א' ה' ע"פ המשנה: 'ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך'. ומשמע שיש איסור לעשות פעולות להריגת מזיקים. בגדר איסור זה והשוואתו לריסוס נחלקו הפוסקים.

- פאת השולחן (כ, א'): לא התירו לצורך הפסד פעולות בגוף האילן אלא רק בקרקע. ולכן אומרת המשנה "אין מזהמים את הנטיעות" ממילא ריסוס העץ יהיה אסור.
- הרב קוק (קול"א י'): מותר לרסס. ומה שהמשנה אסרה היא כשהתולעים מונעות התפתחות נוספת של העץ אבל לא פוגעות בו. או לצורך הפירות שלא התירו אוקומי בפירות. אבל כשפוגעות בעץ מותר. וכן פסק הרב אלישיב במשפטי ארץ לענין ריסוס.
- חזו"א (יד יט'): זיהום הנטיעות פעמים שנעשה להשבחה ולכן אסרו בגוף העץ, שאר מלאכות לאוקומי מותר בגוף העץ, ואפילו לצורך הפירות.

נמצא שלדעת החזו"א והרב קוק מותר לרסס כדי למנוע נזק לעץ ואסור רק אם הריסוס נועד לסייע בהשבחתו. ואילו לפאת השולחן ריסוס אסור אפילו לקיום כיון שהיא מלאכה על גוף האילן. והחזו"א מתיר פעילות אוקומי בגוף האילן אפילו לצורך הפירות.

מלאכה באבנים בשביעית

האם מותר לבנות גדר בין שדהו לשדה חבירו או בינו לרשות הרבים.

במשנה שביעית ג משנה י: הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע. ובירושלמי שביעית פרק ג: לא שנו אלא בינו לבין ר"ה הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית. וכן ברע"ב במשנה: ולא חיישינן דלמא ממלך וזרע ליה, שאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרה"ר. אבל בינו לבין חבירו חיישינן דילמא ממלך וזרע ליה ואסור: וכתב הרמב"ם בפרק ב הלכה יד: אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חבירו, אבל בונה גדר בינו ובין ר"ה. החילוק בין המקומות הוא שבין שדהו לשדה חבירו דרך לזרוע ולכן אסור שמא יחליט לזרוע שם אבל בנו לבין רשות הרבים אין דרך לזרוע שם ומותר. וכתב בדרך אמונה שגם בין חצרות מותר.

האם מותר לפתוח מחצב בשביעית

במשנה שביעית ג ה: לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש שיעורן עשרים ושבעה אבנים: ונמצא שאין לפתוח מחצב חדש אלא אם היה כבר קודם שביעית וחצב ממנו עשרים ושבע אבנים בנפח כולל של ג' על ג' על ג' אמות. הרמב"ם הסביר את האיסור בכך שהוא נראה כמי שבא לתקן את השדה ואילו הר"ש הסביר מפני שנראה כעודר. וכתב בדרך אמונה שבאופן שכבר חצב כשיעור קודם השביעית יהיה מותר לחצוב גם אם נח לו בתיקון הקרקע, ודעתו לזרעה אחר שביעית. כיון שעיקרו לצורך האבנים התירו במלאכה דרבנן.

האם מותר ליטול בשביעית אבנים מגדר אבנים. והאם יש נפק"מ מה גובה הגדר.

מותר ליטול אבנים מגדר באופן שמשאיר את הטפח הסמוך לקרקע. כמו כן מותר ליטול אפילו עד הקרקע

- אם גבוהה י' טפחים וגם אבניה גדולות משאוי שניים ויש לפחות עשרה (הלכה ז)
- אם לא אכפת לו מתיקון הקרקע או שהתחיל קודם שביעית (הלכה ח).

האם ובאלו דרכים מותר לסקל אבנים משדהו בשביעית? פרט.

האם מותר ללקט עצים, אבנים, עשבים, משדהו או משדה חבירו בשביעית?

לגבי אבנים

במשנה שביעית ב משנה ג 'מסקלין עד ראש השנה' והיא אחת ממלאכות הקרקע שנאסרו מדרבנן בשביעית כיון שהיא חלק מהכנת הקרקע לזריעה. אמנם כשמסקל אבנים שלא בדרך המגיעה לקרקע ואין כוונתו לתיקונה, מותר: כמשנה ג ז: 'המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ'. וברמב"ם (ב, י') הוסיף שמדובר שצריך את האבנים 'המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ' ומכאן כתב החזו"א (ט א) שאפילו שמשאיר התחתונות לא הותר אלא כשאינו מתכוין להכשרת הקרקע.

כמו כן התירו סיקול באופן שאין למסקל תועלת בסיקול זה כמובא ברמב"ם א טו שמותר ללקט אבנים משדה חבירו שלא בדרך שמכיר לו טובה.

וכן התירו כשניכר ממעשיו שהדבר אינו לצורך תיקון הקרקע אלא לצורך אחר:

- אבנים רעועות מותר ליטול אם היו שתיים וכל אחת משאוי שתיים (הלכה ט).
- לרמב"ם כאשר בונה גדר על פני הגיא ולוקח מהאבנים הסמוכות לו. ולראב"ד רק כשנוטל משדה חבירו סמוך לרה"ר (הלכה יא).
- אבני כתף שהם גדולות וניכר שמיועדות לבנין נוטל מכל מקום (הלכה יב).

לגבי עשבים

מובא במשנה (ד, ב) ' שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטיבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית'

בגדר איסור 'נטיבה' כתבו התוספות מסכת מועד קטן דף יג עמוד א: נטיבה או נדיירה - פי' בקונטרס היינו מלאכה שבקרקע מדרבנן אבל נטלו קוצים אין זו עבודת קרקע ובגיטין (ד' מד: ושם) פירש בקונטרס דבקוצה מלאכה דרבנן וצ"ל דאירי בקוצים תלושים. דמחברים כל דהו הוי דאורייתא (בשבת. או בשביעית לסוברים שתולדות דרבנן. חז"א יט, א).

נמצא שבקוצין תלושין יש איסור דרבנן באסיפתם והוא הדין בעשבים וכד'.

בשדה חבירו

ממשיך התוס' שם דאמרינן בשבת (ד' קג.) התולש עולשין והמזרז זרדין אם ליפות את הקרקע כל שהוא. ואף על פי שאין מכין ליפות דקאמר התם דפטור גבי שבת כגון בארעא דחבריה אבל גבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת. ונמצא לדעת התוס' שגם בקרקע חבירו אסור.

אמנם ראה להלן בפרק על כוונה במלאכות שביעית שיסוד זה נתון במחלוקת ולרבים מהפוסקים גם שביעית תלויה במלאכת מחשבת וממילא מותרת בקרקע חבירו בתנאים מסויימים וכן פסקו בקרן אורה, מקדש דוד, חזו"א. עין שם.

מלאכות נוספות

א. באר את המושגים בדברי המשנה: ^א-מזבלין, ^ב-מעדרין, ^ג-מיבלין, ^ד-מפרקין, ^ה-מאבקיין, ^ו-מעשנין, ^ז-מקרסמין, ^ח-מזרדין, ^ט-מפסלין, ^י-מזהמין את הנטיעות ^{יא}-וכורכין אותם ^{יב}-וקוטמין אותם ^{יג}-ועושים להם בתים.

ב. האם המלאכות הנ"ל מותרות בשנת השמיטה!

במשנה שביעית (ב, ב) ^א-מזבלין ^ב-ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה וכן בבית השלחין ^ג-מיבלין ^ד-מפרקין ^ה-מאבקיין ^ו-מעשנין עד ראש השנה'

ובהמשך שם (משנה ג) 'מסקלין עד ראש השנה ^ז-מקרסמין ^ח-מזרדין ^ט-מפסלין עד ראש השנה רבי יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של ששית רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו'

ובהמשך (משנה ד) ^י-מזהמין את הנטיעות ^{יא}-וכורכין אותן ^{יב}-וקוטמין אותן ועושים להם בתים ומשקיין אותן עד ראש השנה רבי אלעזר בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר'.

וכל מלאכות אלו מותרות עד ראש השנה בלבד ואסורות בשמיטה ואיסורם בשמיטה הוא מדרבנן. ורע"ב (מעדרין) כתב יסוד לגבי המלאכות שהותרו בתוספת שביעית שהם כל מלאכות דרבנן וכן מלאכות מהתורה הנדרשות לצורך פירות שישית.

מלאכות - הדברת מזיקים

	פירוש הרמב"ם	פירוש הר"ש	הערות
א. מזבלין	מזבלין את הגנות כדי שתדושן האדמה	מכניס להן זבל	
ב. מעדרין	חופרין בעיקרי האילנות	חפירה כלי ברזל שחופר בידי אדם	ההבדל מחרישה שהיא דאורייתא לעידור שהוא דרבנן: לרמב"ם (ע"פ מקדש דוד. וכן רש"י ורא"ש) חרישה היא בכל השטח ולא רק בעיקרים ולר"ש שנעשית ע"י שוורים ולא ביד.
ג. מיבלין	שיסיר מן האילנות קשרי יבלותיהן.	כשחותכין היבלת ענבים יבשים שבאילן:	יבלת היא תפיחה הנוצרת בזמורת הגפן בה מצטברים מזיקין ומחלות (שבת הארץ בשם פליקס)
ד. מפרקין	מסיר העלים מן האילנות	שמשירין העלין להקל מן האילן	וברמב"ם (א,ה) פירוק הבדים והעלים <u>היבשים</u> . וברש"י (מ"ק ג, א) הסרת אבנים מעיקרי האילן.
ה. מאבקיין	מפזרין עליהן אבק וזה מועיל לקצת אילנות	שרשים המגולין מכסין אותן באבק:	ברמב"ם (שם) כתב שמאבק את צמרתו
ו. מעשנין	לעשן תחתיהן באיזה עישון כדי שימותו התולעים האוכלים את האילן והנתלים בו	מעלין העשן תחתיו כדי שיפלו התולעים או שימותו	נחלקו הראשונים האם מטרת העישון היא להציל את האילן (סמ"ג, ר"ש, חינוך) או את הפירות (רש"ש, תוס' אנושי שם. וראה שבת הארץ א, ה)
ז. מקרסמין	כורתין השבלים ביד ומשאירין התבן,	היינו זימור אלא שלשון קירסום באילן וזימור בכרם מלשון זמורות שמחתך ענפים של גפן	הר"ן (מועד קטן ג, ב) כתב שהוא הורדת הענפים היבשים מן האילן. נראה בדעת הרמב"ם שרק בירק ותבואה הזמירה היא דרבנן (העמק שאלה ויקרא קיב, א) ובדעת הר"ש בכל האילנות חוץ מגפן.
ח. מזרדין	כריתת הזרדין המתפשטין מן האילנות	כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקצת ומניח מקצת וזהו זירוד	
ט. מפסלין	כריתת הענפים <u>היבשים</u> והנפסדים, נגזר מן פסולת	שנוטל הפסולת ויש אומרים מלשון פסל לך שנוטל <u>כל הענפים</u> כדי שתתעבה קורת האילן	
י. מזהמין את הנטיעות	שדרך לסוך את הנטיעות בדבר שריחו מזוהם כגון החלתית וה"סכבינג" כדי שיריחם הרחש האוכל את הנטיעה ויתרחק ממנה	כשיש מכה לאילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות	
יא. וכורכין אותם	מקבצים ענפיהם וקושרים אותם כדי שיגבהו ביושר ולא יתפשטו על הארץ	מפני הצנה והחמה	

מלאכות - הדברת מזיקים

יב. וקוטמין אותם	שיגזוז את ראשי הענפים אם היה צריך לכך, או ישים אפר על אילנות שדרכן בכך	פירש בערוך אפר תרגומו קטמא ויש מפרשים שוברים הראשים כמו נקטם ראשו
יג. ועושים להם בתים.	שעושין להן סככות כדי לשמרם מן הגשם בזמן שמזיקן או מן השמש	גדר אמה גובה סביבותיהם וממלאין אות' עפר ומיהו בירושלמי משמע בית ממש לצל

הרוצה לזבל את שדהו בשמיטה, האם מותר לו להכניס את צאנו לשדה שיטילו שם את גלליהם, ועל ידי כן תזבל שדהו!

במשנה מסכת שביעית (פרק ג משנה ד): 'המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית נמצא מדייר בית ארבעה סאין רשב"ג אומר בית שמנת סאין היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין'

וכתב הרמב"ם (ב, ד. עם הסבר מתוך דרך אמונה) והעושה דיר בתוך שדהו (בשביעית ואף על גב דניחא ל' ביבול ההוא, כיון שעיקרו להעמדת הצאן מותר דוקא אם אין לו מקום נוח כזה, אבל) לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן לתוכו (אלא אם עושה רצפה כבסעיף הקודם שניכר שאין כוונתו לזיבול) וכשיזבלו את כל הדיר מניח דופן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו (במקום הדיר הראשון) נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין.

נמצא שהרמב"ם פסק כת"ק במשנה שמותר לעשות דיר בית סאתיים ולהזיז אותו פעם אחת לבסמוך באופן ששה"כ יזבל על ידי הצאן ארבעה סאים. ומבין הרמב"ם^ז שאפילו כשמתכוין לזיבול מותר.

אמנם הראב"ד^ח כתב שכל ההיתר הוא שאין כוונתו לדיר שדהו וכן כתבו הרא"ש^ט והגר"א^י. ומביא את הצאן לשם רק כדי לחלוב ולגזוז כיון שאין לו מקום אחר.

האם מותר לעקור בשביעית עצי פרי? באר ג' נידונים הלכתיים במקרה זה

יש לדון בזה בנושאים הבאים:

האם יש איסור עקירה בשביעית?

למעשה לא קיים בשמיטה איסור עקירה מצד עצמו כמו כן לא קיים בשמיטה איסור להפוך עציץ נקוב לאינו נקוב. וכל איסורי השמיטה באים מצד פעולות שמטיבות עם גידול הצמח. ויש פעמים שאפילו חייבו את האדם לעקור כששתל שלא כדין.

אמנם לנידונים הבאים יש לחוש:

חשש להפסד פירות שביעית אם יש כבר פירות על העצים.

במשנה מסכת שביעית פרק ד משנה י: מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציא ב"ה אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציא וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו כמה יהא בזית ולא יקוצנו רובע רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית: וברמב"ם (ה, יח) כתב כבית הלל.

ונמצא שיש איסור הפסד בפירות משעה שמתחיל צאת הפרי (ובחרובים, זיתים וגפנים זמנים מיוחדים) ועד עונת המעשרות שאז ראוי לאכילה על ידי הדחק.

ובמנחת שלמה (נא, ט') הסתפק האם היום שכבר לא מקובל כלל לקטוף אלא כשהבשילו וראויים לאכילה לגמרי, ימשך האיסור עד לזמן זה.

תועלת לצמח סמוך

אם על ידי העקירה יועיל לצמח סמוך שיצמח טוב יותר העקירה הופכת לפעולת הצמחה ולכן יש לאסור אם יש צמח סמוך שנהנה מכך.

מראית עין של מכין קרקע לזריעה

אם בעקירה יראה כמי שמכין את הקרקע לזריעה חדשה יש לאסור אלא אם ניכר שעושה כן לצורך דבר המותר כגון הכשרת קרקע לבנין ובאופן שחומרי הבנין במקום וניכר שכוונתו לבנות.

יש להעיר שבעקירת עץ הנותן פירות עשוי להיות איסור נוסף של 'לא תשחית את עצה' שאינו קשור לדיני שביעית.

לרגל השנה החדשה שהיא גם שנת שמיטה, התקשר ראש העיר לרב העיר לאחל לו שנה טובה ומבורכת. במהלך השיחה שאל ראש העיר את הרב: האם יהיה מותר לעובדי העירייה לעבוד בשמיטה בגינות הנוי ברחבי העיר? האם יהיה מותר לסלול כבישים חדשים? כיצד יפסוק לו רב העיר עבודה בגינות הנוי יעשו ע"פ כללי המלאכות שפורטו לעיל.

סלילת כבישים מותרת. ואם לצורך סלילת הכבישים יש צורך לעקור צמחים או ליישר קרקע, יש לעשות זאת באופן שיהיה ניכר בזמן עבודת הקרקע שנעשה לצורך סלילת כביש ולא לצורך זריעה. ניתן לעשות על ידי שילוט מתאים או על ידי הבאת החומרים הנדרשים לסלילה לאתר קודם עבודת הקרקע.

וכ"כ במשפטי ארץ (י, י) ושם בהערה (9) הטעים בשם האגלי טל (חורש אות ט ובהערה טז) שאותה פעולה שבשדה חייב משום חורש, בבית יהיה חייב משום בונה. והסביר שכל קרקע מיועדת או לזריעה או לדירה והראיה שקרקע שהיתה מיועדת לדירה וזרע בה נעקר ממנה דין דירה לענין עירובין. וממילא עבודות קרקע שנעשים לדירה או להילוך בני אדם יתחייב עליו בשבת משום בונה אמנם בשמיטה אין בזה איסור.

קבוצת אנשים קנו קרקע חקלאית עם עצים ואבנים במרכז הארץ, לאחר השתדלויות שונות עם הגורמים המתאימים, הממשלה הפשירה את הקרקע מקרקע חקלאית לקרקע בניה. ונפשם בשאלתם, האם מותר להם בשמיטה לעקור את העצים והאבנים כדי להתחיל בחפירות לצורך הבניה. פרט! לענין עקירה ראה לעיל 'האם מותר לעקור בשביעית'.

לענין חפירות לצורך בנין ראה שאלה קודמת בענין כבישים חדשים.

מלאכת נכרי

האם קיים איסור עבודה על הקרקע של ישראל גם כשנעשה על ידי גוי?*

הגמ' בעבודה זרה משווה בין דין מכירת פרה לנכרי בשבת לדין מכירת שדה ניר בשביעית ושואל שם בתוס' רי"ד^א שלכאורה היה אפשר לחלק שהרי יש חיוב שביתת בהמתו בשבת משא"כ בשדהו בשביעית, וכותב שיש לומר שגם בשביעית יש חיוב שביתת שדהו שנלמד מ'שבת שבתון תהיה לארץ'.

המבי"ט^ב (ש"ת בפ' דו) הביא את דבריו וכתב שנראה שכל האיסור כאשר משכיר את שדהו לשביעית בלבד אבל כאשר נעשה בהבלעה של זמן היתר ושל שביעית אין לאסור בזה ונראה שסברתו בזה שכמו שהגמ' תלתה להיתר במוכר פרה בשביעית שכוונתו לשחוט אותה כך כל מקום שיש עדיין מקום לתלות כגון כאן שיעבוד אותה בשנות ההיתר מותר. וכתב על זה בשבת הארץ (א, א) שענין ההבלעה לשיטה זו אינו חיוב אלא מעלה בעלמא והרחקה מן הכיעור.

ובשבט הלוי (ב קצח) הסביר את קולת ההבלעה לנכרי כהסבר שנתן בתוס' שם שגדר האיסור בהשכרת שדה בשביעית אינו מדין ושבתה הארץ אלא מדין לפני עיור וזה בישראל בלבד ובנכרי איסור זה לא שייך.

ובמנחת חינוך^א (ק"ב) כתב לדמות שביתת הארץ בשביעית לשביתת הבהמה בשבת, וממילא כל שהאדמה השייכת ליהודי נעבדת בשביעית, עובר בעשה של 'ושבתה הארץ'.

כוונה ושינוי במלאכות בשביעית*

האם הותרה מלאכה בשביעית כשמתכוין לפעולה מותרת (פסיק רישא)

בגמ' סנהדרין (כ"א) מסופר על חכמים שהלכו לעבר את השנה וראו אדם זומר, ולימדו עליו החכמים זכות שיכול לומר 'לעקל בית הבד אני צריך' ומשמע שפעולה שנעשית לתכלית המותרת אין לאסור אפילו שבמהותה החיצונית היא פעולה אסורה.

שואל התוס' (לעקל) והרי בפועל הוא מושב את הכרם אפילו שאין כוונתו לכך?!! ומכריע שמדובר שעשה באופן שקשה לאילן. ונמצא לשיטתו שבמקום שיש השבחה לא די בכוונה מותרת אלא צריך שינוי בעשה שיהיה קשה לאילן.

אבל בשו"ת מהרי"ט^ב הקשה על התוספות מדברי המשנה (ד, י) שהתירה לזנב בגפנים ולשיטת ר"ע עושה כדרכו במגל (וכתב שם הרמב"ם שאינו מתכוין לזמר ומשמע שדי בכך¹². וכן פסק הרמב"ם א, כ) ומוכח שכיון שכוונתו מותרת אין לאסור ואפילו שיועיל לצמח, כל שהוא בענין שמוכח שאין כוונתו לגידול העצים. נמצא שכשכוונתו מותרת, די שאין מראית עין להתיר הפעולה ואין צורך שיהיה קשה לאילן.

המשנה (ב, ד) כותבת ששדה שהסירו ממנה הקוצים בשביעית אין קונסין אותו מלזרוע במוצאי שביעית משא"כ אם נחרשה או זובלה.

בתוס' (מועד קטן יג, א) העיר על עצם האיסור בהסרת הקוצים שלכאורה היה מקום להתיר כיון שאינו מתכוין למלאכה של יפוי הקרקע כפי שפטור בשבת בקרקע חבירו? וענה שיש לחלק בין מלאכות שבת לשביעית. שבשבת דווקא שמתכוין ליפות את הקרקע עובר כיון שמלאכת מחשבת אסרה התורה, משא"כ בשביעית שעובר בכל אופן.

בקרן אורה^ג (שם) העיר מדברי הרמב"ם שמוכח שיש חילוק בכוונת העושה, שכתב (נ, ב) בענין איסור פירוק גדר אבנים עד הקרקע שהוא דווקא כשמתכוין לתקן שדהו.

וכן באגלי טל^ד (חורש) מוכיח שיש דין מלאכת מחשבת בשביעית שכן המשנה בשביעית (ד, ד) מחלקת בין עקירת עצים בשדהו שחוששים לתיקון השדה ואסור, לשדה חבירו שמותר. ומשמע שהטעם שם כיון שאין כוונתו לתיקון השדה.

במקדש דוד^ה (טו יט) הוכיח היתר עבודה לכוונה המותרת מלשון הרמב"ם (א, ד) שאיסור קצירה תלוי בתכלית שכתב 'אם קצר כדרך הקוצרין או שקצר לעבודת הארץ' ונמצא שאם אינו מתכוין לעבודת הארץ מותר כשאינו בדרך הקוצרים. ולשיטת התוס' שאין דין 'מלאכת מחשבת' בשביעית צריך לומר שבקצירה באופן זה אין מלאכה כלל. אחרת לא היה מותר לקצור בשביעית גם לאכילה.

ובחזו"א^ו (טו, ד, יט) הוכיח מלשון הגמ' בסנהדרין 'הלב יודע אם לעקל או לעקלקלות' שמוכח שהשינוי הוא בעיקר בכוונת הלב ועדיין לא חוששים למראית עין. ודי שזומר בדרך שאינה המיטבית לעץ ואפילו אם עדיין יש בה השבחה מותר כשאינו מתכוין¹³, וזו גם כוונת התוס' שכתב שזומר בדרך שקשה לאילן והוסיף שאם הוא הדיוט ואינו יודע דקדוק הזמירה, מותר לקצוץ. שרוב מעשה ההדיוט שלא בדקדוק. ובמשפטי ארץ (ד, כ"ו) סכמו בדעתו ששביעית קלה משבת וכל שאינו מתכוין

¹² בדרך אמונה שם כתב שמדובר שצריך לעצים וכמו שכתב שם הרמב"ם בהלכה יח. אמנם בכל הראשונים שם כתבו שכוונתו לחזק את האילן לדוגמא ברא"ש 'חותכין זנבות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר' ונמצא שענין הזימור האסור מהתורה הוא יותר מסתם חיזוק האילן אלא שכיון שזומר בקצוות והוא לא דרך הזמירה הרגילה אינו בכלל האיסור. וצ"ע.

¹³ והסתפק אם היתר זה הוא גם כשניחא לו בהשבחה.

לעבודת הארץ אינו אסור מהתורה וחכמים אסרו רק במקום שיש מראית עין של כוונת איסור וכל שלא ניכר כך לא אסרו¹⁴.

בילקו"י¹⁵ (עמ' רצ"ג) כתב 'ומרן אאמו"ר זיע"א אמר לי שלדעתו פסיק רישיה אף דניחא ליה בשביעית יש להקל דשביעית מדרבנן¹⁵ ויש לסמוך ע"ד תרומת הדשן שהיקל בפ"ר דניחא ליה בדרבנן, ומה שמרן פליג עליה היינו דוקא בשבת. ובצירוף סברת האומרים דליכא איסור פסיק רישיה בשביעית מהתורה'.

שטיפת רצפה והובלת המים לגינה: ומכאן העלה בילקו"י להתיר ניקוז מי שטיפה אפילו לגינתו ואפילו אין בהם חומרי ניקוי והם מועילים וכן הורה הרב קרליץ (משפטי ארץ ד, לו) ובלבד שלא אכפת לו מהתועלת. והוסיף בילקו"י שגם לביטול מצוות עשה של שביתת הארץ אין לחשוש כיון שהיא גרמא וביטול עשה קיים רק במעשה אדם. אמנם הרב אלישיב¹⁶ הקל רק כשיש במים חומרי ניקוי המעלים קצף באופן שניכר שלא מתכוין להשקיה (משפטי ארץ שם).

האם שינוי בדרך העשייה מתיר מלאכה בשביעית

בתוס' (מועד קטן ד, ב' מפני שמכשיר) מביא טעם היתר חכמים לעשות אמת מים ולא לחשוש שמכשיר בזה את צדדיה לזריעה כיון שעושה זאת ע"י שינוי. ודין שינוי הוא חלק ממלאכת מחשבת ומוכח שקיים בשביעית.

וכן במקדש שביעית¹⁷ (סימן נא) כתב שמדברי הרמב"ם (א, כא) שהתיר קציצת בתולת שקמה כשצריך לעצה וחותרך שלא כדרכו מוכח ששינוי מותר.

ובמשפט כהן¹⁸ (עניני א"י טו) התיר לסומכים על היתר מכירה רק מלאכות דרבנן ע"י ישראל, ולגבי זמירה כתב שיש להקל אם עושה אותה בשינוי כגון אם דרך לחתוך הזמורה ישר יחתוך באלכסון.

אמנם בדרך אמונה¹⁹ (א, יא) הביא בשם הרב אלישיב שיש לחלק בין מצב שיש שינוי גם בתוצאה שניתן להקל בו וזה טעם התוס' בהיתר עשיית אמת המים. ואילו כשיש שינוי בפעולה בלבד והתוצאה היא זהה יש להחמיר בה בשביעית.

ובחוט שני²⁰ (עמ' פד שער הציון קצ) כתב שכשכוונתו לזמור לא יועיל שינוי להפוך מלאכה דאוריתא לדרבנן ורק כשכוונתו לפעולה המותרת (כגון שזמר על מנת שהענף לא יפריע לעוברים) יועיל שינוי למרות שבפועל זמר, ונמצא שצריך שני תנאים להקל כוונה מותרת ושינוי¹⁶.

האם מותרת מלאכה בשביעית כשנעשית בגרמא

במשנה (ד, א) 'המדדיר שדהו עושה סער לבית סאתיים' ובמשנה (ב, ד) שדה שנדיירה בשביעית לא תזרע במוצאי שביעית. ובירושלמי (א, ג) הקשו שהמשניות סותרות ותרצו 'מתניתין ברוצה להעמיד צאן בתוך שדהו' והביא באור לציון (עמ' ל בהערות) הסבר הראשונים לחילוק זה של הירושלמי: 'הר"ש והרע"ב ביארו שהותר לדייר רק אם אח"כ אוסף את הזבל ועושה ממנו אשפות ואינו מעמידו אלא העמדה בעלמא אבל אם מניח את הזבל כמות שהוא כדי לזבל את השדה אסור. וכן פירש הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם בפרק ב' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ד'. ע"ש אולם הרמב"ם שם לא חילק אם עושה אשפות או לא וביאר במשנה ראשונה בפרק ג' משנה ד' שהרמב"ם מחלק בין מזבל השדה בידים לבין מעמיד בהמותיו שאם מזבל בידים אסור ואם מעמיד בהמותיו צאנו מוכיח עליו שאינו מתכוון לזבל אלא לתת מקום לצאן וכן פירש הגר"א בשנות אליהו שם'.

¹⁴ ומסברא זו מתירים לרוצים לנכש קוצים על מנת לפרוס דשא סינטטי באופן שמביא את הדשא תחילה וניכר שאין כוונתו להכשיר את הקרקע לזריעה. וכן יש מתירים בגיזום גדר חיה שאינו צריך לעידוד הגידול בה. וכן מותר לסקל אבנים לשימוש אם מקפיד להשאיר התחתונות. וכן להרים לכלוך מהגינה למסרת ניקיון כיון שמקובל לעשות כך שלא לצורך זריעה.

¹⁵ וזה כשיטתו במספר מקומות להתייחס גם למלאכות דאוריתא וזה"ל כספק דרבנן כדוגמא בתוך בית. אבל דעת החזו"א והגר"מ אליהו (ד, ב) ועוד שכיון שמלאכה עיקרא דאוריתא אין להקל בזה.

¹⁶ ואפשר שאינו חולק על הראי"ה, ומה שהתיר שם הראי"ה הוא בצירוף דעת ספר התרומה שמותרת עבודת ישראל בשדה נכרי.

מלאכות - עציץ נקוב ושאינו נקוב

וסיכס האול"צ: והנה לפי שיטות אלו מבואר שאסור לעשות עבודה בשביעית כשהוא מתכוין לכך אף שאינו עושה אותה אלא דרך גרמא וכמו מדייר על ידי בהמה שאין זה זיבול אלא דרך גרמא וכשהוא מתכוין לכך אסור.

ונמצא שגרמא מותרת בשביעית כשאינו מתכוין למלאכה ואסורה כשמתכוין לה.¹⁷

עציץ נקוב ושאינו נקוב

כיצד מתייחסת ההלכה לעציץ שאינו נקוב או נקוב לעומת קרקע (בשאר הלכות)

בדין כלאים המשנה (כלאים ז, ו) מביאה מחלוקת ר' שמעון וחכמים האם לעציץ נקוב יש דין קרקע ממש, שדעת ר' שמעון שרק לענין הכשר טומאה יש לו דין קרקע ובגמ' (שבת צה א) מוסבר שלדעת ר' שמעון דין הכשר לטומאה שונה כיון שהתורה ריבתה בפירוש, אמנם לענין שאר דברים אין דין עציץ נקוב כקרקע מדין תורה. ובתוס' (שם 'ורמינהו') הסביר את שיטת ר' שמעון שלגבי מצוות התלויות בארץ צריך 'שדה' או 'כרם' משא"כ לענין הכשר טומאה ודין תולש בשבת אינו תלוי בשדה אלא בתלוש ובמחובר.

להלכה נפסק כרבנן שעציץ נקוב דינו כקרקע (למעט ביכורים כדלהלן), אמנם דין עציץ שאינו נקוב פעמים שקל יותר כדלהלן:

הלכות שעציץ שאינו נקוב חיובו מדרבנן:

- **מעשר:** במשנה דמאי (ה, י) התורם מעציץ שאינו נקוב על נקוב יחזור ויתרום והטעם כיון שחיובו של האינו נקוב רק מדרבנן ושל הנקוב מהתורה (ירושלמי כלאים ז, ו, רמב"ם תרומות ה, טז ומהר"ק שם)
- **ערלה:** והנוטע בספינה, או בעציץ אף על פי שאינו נקוב, חייב. (ש"ע רצ"ד, כו) וחיוב שאינו נקוב מדרבנן (חזו"א ערלה לב. כשאר ראשונים ולא כרמב"ם מעשר שני י, ח שהוא מהתורה. ובחרס נחשב נקוב ובעץ נחלקו הראשונים ובמתכת זכוכית נחשב שאינו נקוב לכ"ע, ולחזו"א שם גם בפלסטיק)
- **כלאי הכרם:** הזורע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם, לא קידש, ומכין אותו מכת מרדות. אבל עציץ נקוב, הרי הוא כארץ. (ש"ע רצו, יב)
- **כלאי זרעים:** ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב. אבל הזורע בעציץ שאינו נקוב, מכין אותו מכת מרדות. (ש"ע רצז, א).
- **חדש:** עציץ נקוב דינו כחול"ל כיון שאינו יונק מקדושת הארץ (שו"ת דובב מישרים א, קי. ולש"ע רצ"ג חדש נוהג בחול"ל ונחלקו אם הוא מהתורה).

עציץ שאינו נקוב אינו כנקוב וקרקע כלל:

- **הכשר לקבלת טומאה:** שאינו נקוב דינו כתלוש ומקבל טומאה (רמב"ם טומאת אוכלין ב, י)
- **פרוזבול:** אין כותבים פרוזבול אלא על קרקע ובכלל זה עציץ נקוב דווקא (ש"ע ח"מ סז, כב)
- **גט:** אין כותבין גט במחובר לרבות על עלה הזורע בעציץ נקוב ובשאינו נקוב לשו"ע מותר (אבה"ע קד"ד) והרמ"א מסתפק.

עציץ אינו כקרקע ואפילו נקוב:

- **ביכורים:** עציץ פטור מביכורים בין נקוב ובין שאינו נקוב (רמב"ם ביכורים ב, ט)
- **שבת לענין הגבהה:** אפילו אינו נקוב, יש ליזהר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות (ש"ע אור"ח שלח, ח). ואיסורו מדרבנן (משנ"ב מ"ג. וכן בנקוב הוא דרבנן. שעה"צ לח)

עציץ דינו כקרקע ואפילו אינו נקוב:

¹⁷ ואפשר שיש להוסיף גם את התנאי שניכר שאינו מתכוין למלאכה כדברי החזו"א שכן כתב המשנה ראשונה 'צאנו מוכיח עליו' ומשמע שצריך גם העדר כוונה וגם העדר מראית עין. ולפי החזו"א באופן זה גם לא צריך גרמא.

- **כלאי אילן:** נראה שחייב גם באינו נקוב כיון שהוא חובת הגוף ולא תלוי בארץ. (מעדני ארץ כלאים עמ' עז. וסיים בצ"ע)

מהו דין 'עציץ שאינו נקוב' לענין מלאכות בשביעית

לענין שביעית מובא בירושלמי (ד, ד) וברמב"ם (ו, א) להתיר בדיקת זרעים בעציץ כשאינו מלא עפר אלא גללים.

וברדב"ז (על הרמב"ם שם) כתב שמסתבר שהיתר זה הוא גם בעציץ נקוב 'שלא החמירו כל כך'. מלשון זו משמע שעציץ נקוב קל מארץ (שהרי בארץ לא התירו בדיקת זרעים) ולכן למד הגרשז"א (מנחת שלמה א מ) שדין עציץ **נקוב** בשביעית הוא מדרבנן והביא מספר מעשה רוקח שכתב כך והסביר "דיניקה מן הקרקע לא נאסרה דלאו עבודת קרקע היא" וכן בספר השמיטה (עמ' ט"ז הערה 1) העלה אפשרות זו ולא הכריע.

לגבי זריעה באינו נקוב כתב בשו"ת נחפה בכסף^א (א י"ד ד) שיש לאסור. וכפי שבמעשר חייבנו מדרבנן מחשש שיתירו בעציץ נקוב הוא הדין בשביעית. והגם ששמיטה בזה"ז מדרבנן, אין זו גזירה לגזירה כיון שחיוב השמיטה בזה"ז אינו מכח גדר אלא כדי שלא תשתכח תורת שביעית.

וכן במנחת שלמה^א (א, מא, ד) לאחר שהסתפק שאולי גזרו בעציץ שאינו נקוב רק לענין מעשר וכלאים ולא בשמיטה כיון שאינה שכיחה כמעשר, הכריע 'אמנם מדברי כל הראשונים (במס' גיטין ז' ע"ב) שפירשו את התוספתא דהטומן את הלוח בשביעית דמיירי דוקא בעציץ שאינו נקוב משמע שרק הטמנה (שאינה לצורך גדול) הוא דשרי הא זריעה אסור'.

ובחזו"א^א (כב, א) הביא את דברי הרדב"ז (ו, א) שהחמיר בעציץ שאינו נקוב וכתב עליו שלא מצינו מקור לזה בגמ' לגבי שביעית. וכתב עליו בשבט הלוי^א (ח, רמז) שאין צורך במקור לזה כיון שבכל התורה גזרו באינו נקוב, אם בשביעית היה הדין שונה היו צריכים לפרש זאת.

האם יש איסור ספיחין בעציץ שאינו נקוב

לגבי ספיחים כתב במנחת שלמה (תניינא קב) שלאור הספק שיש לגבי דין העציץ בזריעה כך שאפילו בנקוב אפשר שאיסורו רק מדרבנן, לגבי ספיחין יש להקל יותר ולומר שיהיה חיובו רק כדין עולי מצרים שפטורים מהספיחין (שאפשר שגם שם חיובם בשמיטה מדרבנן) ועוד שכיון שגודלו קטן, פחות קיים טעם הגזירה שישקרו אנשים לומר שעלה מעצמו ולא זרעו.

וכן כתב בספר השמיטה (פרק ו, ו) שניתן להקל באיסור **ספיחין** שעיקרו מדרבנן בעציץ שאינו נקוב (וכן בנקוב בתוך בית). וכן הקל הגר"מ אליהו (יא, כה).

מהו שיעור הנקב שנותן לעציץ דין נקוב

לענין שיעור הנקב שהופכו לנקוב במשנה עוקצין (ב, י) לגבי הכשר טומאה כתוב ששיעור הנקב הוא כדי שיצא בו שרש קטן. ובשבת (צה, ב) מובא שלמעשה גודלו בין כונס משקה לכזית. ברמב"ם תרומות (ה, טו) כתב שהוא פחות מכזית, ובמאירי (שבת צה א) דייק שהוא רק מעט פחות מכזית.

בדרך אמונה^א (תרומה א, כה ציון הלכה) כתב שאין אנו בקיאים בשיעור זה והביא משם החזו"א שהוא כשתי סנטימטר על שני סנטימטר. וסיים וצ"ע. בתשובות והנהגות^א (ד, רנח) חישב שמשיעור הזית משמע שדי בסנטימטר אחד וכן מסקנת הרב רווח ביבולי השדה (חוברת א עמ' קעג) והוסיף בתשובות והנהגות שיש לחשוש שחורים קטנים מצטרפים לשיעור וכ"כ בקטף שביעית (עמ' 107) בשם הרב אליהו והגר"ש ישראל. בדרך אמונה (שמיטה א, ו ציון הלכה) כתב בשם הרב אלישיב^א שמגודל מילימטר דינו כנקוב. אך הרב רווח (שם) כתב שאין להחמיר יותר מחצי ס"מ. וכ"כ הגר"מ אליהו (ט, ב).

האם יש גודל מירבי לקולת עציץ שאינו נקוב

הרא"ש (שו"ת ב, ד) לגבי כרם הנטוע על הגג כתב שאין דינו כעציץ שאינו נקוב לענין תרומה וערלה כיון שגדר עציץ הוא דווקא אדבר המטלטל יואין דרך לנטוע בו.

באגלי טל¹⁸ (קוצר סימן ג) הביא מהרמב"ם לעניין טומאה שכלי הגדול מארבעין סאה אין דינו ככלי לקבל טומאה וכתב שהוא הדין שעציץ גדול במידה זו יחשב כמחובר לקרקע¹⁸. אמנם הרב עמאר¹⁹ (יבול' שדה א' עמ' קמו) כתב שדברי הרא"ש בדין הנוטע בגג נתקבלו להלכה בשו"ע (רצ"ד, כו) דווקא לערלה ולא לעניין מעשר ושביעית. וכן דווקא בגג ועליה אבל לא בכל עציץ שאינו נקוב כמוכח בתשובת הרא"ש שם שהגדיר ספינה כעציץ שאינו נקוב והרי מצוי בה שתהיה יותר מארבעים סאה. וכן כתב הרב רווח²⁰ בחלקת השדה (שביעית ו) והוסיף שדברי הרא"ש הם דווקא לבניין שהוא עשוי ממין הקרקע, אבל אם עושים מצעים מנותקים כמקובל שמבודדים מהקרקע בחומרי פלסטיק, אין לחשוש לגודל המשטחים ובכל אופן יהיה דינם כעציץ שאינו נקוב.

האם החומר ממנו עשוי העציץ משפיע על מעמדו ההלכתי בשביעית

הגמ' במנחות (פד, ב) מחלקת לגבי חיוב הקריאה בהבאת ביכורים מיבול שגדל בספינה בין ספינה של עץ לספינה של חרס. והסביר רש"י שבשל חרס מביא וקורא 'משום דשל ארץ היא' אבל מעץ אינו קורא. וכן דעת הרא"ש (מנחות הלכות ערלה) שבשל חרס דינו לעולם כנקוב ובעץ בעי נקיבה. אמנם דעת ר"ת (תוס' שם 'כאן בספינה') שבשל חרס מועיל נקיבה אבל בשל עץ אפי' נקוב לא מהני מידי ועוד כתב שתחילה היה רגיל ר"ת לפרש דבשל עץ אפי' נקיבה לא בעי דמתלחלח מן הקרקע יותר משל חרס (וכן מקובל בפוסקים להציג את דעת ר"ת). ולדעת הרמב"ם (מעשר שני, ח. ת.) אין לחלק בחומר העציץ וכל עציץ שאינו נקוב חייב בערלה. והסביר הגר"א (על שו"ע רצד. סד) שלשיתו חילוק החומר קיים רק בספינה שהמים מלחלים אותה ולא בכל עציץ.

ונמצא לסיכום:

- לרש"י ולרא"ש כל כלי חרס דינו כנקוב.
- ולר"ת מתחילה כל כלי עץ דינו כנקוב וחרס צריך נקיבה.
- ולרמב"ם: בעציץ אין חילוק בסוג החומר.
- ולר"ת דווקא כלי חרס נקוב דינו כנקוב ובעץ לא מועילה נקיבה.

אמנם בשפת אמת (מנחות שם) מעמיד גם את דברי רש"י שדין חרס כנקוב דווקא בספינה כיון שהמים מחללים בחרס אבל בעציץ העמיד בדעת רש"י שאין חילוק בין עץ לחרס.

כלי גללים ואדמה לעומת כלי אבן: במשנה (עקצין ב, י') מובא שדין הגידולים בכלי גללים ואדמה²¹ הם כמחוברים לקרקע לענין הכשר טומאה. והסביר הר"ש (שם) שיוצא השורש ונוקב את הגלל. והוסיף שכלי אבן²² ודאי דינם כתלוש שאין השורש נוקב אותן.

כלי מתכת וזכוכית: הרב עוזיאל²³ (שמיטה סימן ח) סבר שמתכת דינה ככלי חרס שלרש"י הוא כנקוב 'שהרי הם עפר מן האדמה (כלומר מחצב) וראיה שהם קרים בטבעם'. אמנם הסכמת רוב הפוסקים²⁴ שמתכת דינה כעציץ שאינו נקוב וכן כתב בחוות בנימין²⁵ (סימן ב' תשובה לגרש"א אות ג') וכתב שכן דעת החזו"א²⁶ (ערלה ב, יג. הלכות ערלה לב). וכ"כ במשנה הלכות²⁷ (טו, קצ) שפלסטיק, נחושת, ברזל ואלומיניום לכולי עלמא לא הוי נקוב.

ובספר ארחות שבת²⁸ (א, עמ' תפ"ה) כתב שמסתבר שהוא הדין לזכוכית שמפסקת היניקה.

כלי פלסטיק: במנחת יצחק²⁹ (חצב) הסתפק במינים הנעשים מ'שרפים מלאכותיים'. ובדרך אמונה (א, ו ציון הלכה קז) הביא בשם הרב אלישיב³⁰ שיש מחמירים מספק להחשיבו כנקוב כיון שאין לנו אפשרות להכריע בחומרים שלא דברו בהם חז"ל. אמנם לעיל במשנה הלכות³¹ כתב שדינו כאינו נקוב. וכן בתשובות והנהגות³² (ד, רנ"ח) כתב שכיון שהמומחים אומרים שמים לא עוברים דרכם אפילו לאחר כמה שנים וכיון שאינו בולע 'שפיר חוצץ', ואין לנו לבדות מדעתנו חשש שמא יחלחל. וכ"כ להקל במשפטי ארץ (ז הערה 12) בשם הרב קרליץ³³.

¹⁸ האגלי טל כתב 'כלי גדולה שאינה מטלטלת' ומידה זו היא כל שכבידה שאין דרך לטלטלה ובוה די בעשרות ק"ג וכו' הובא בקטין שביעית (עמ' 110) בשם הגר"מ אליהו. ובביאורים הביא האג"ט את הרמב"ם (טומאת מת יב, ב) בדין כלי אדמה 'הבאים במדה' שדינם כאהלים ומשמע ארבעים סאה (כהסבר הר"ש כלים, א).

ובשבט הלוי (י, טז) כתב שאחרי שכתב החזו"א (להלן) שבזרעים ניתן להקל אפילו בחרס, מסתבר שפלסטיק לא גרע ממנו.

האם חומרת כלי חרס (לסבורים) שייכת בכל סוגי הגידולים

הר"ש (חלה ב,ב) כותב שגם לגבי עציץ חרס יש לחלק, שבאילנות לא צריך נקיבה ולגבי זרעים צריך נקיבה ומקור חילוק זה בירושלמי (ערלה א, ב) ששורשי האילן מפעפעים בכלי חרס¹⁹ אבל לא שרשי זרעים לבדם. ובחזו"א לגבי שביעית (כ, א) כתב כן להלכה שדוקא לאילן חשוב חרס כנקוב אבל לא לזרעים וכל שכן בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ.

וכ"כ בקטיף שביעית (פרק יח הערה 13) בשם הרב אליהו להתיר לגבי ירקות גם בחומרים קלים כגון, עץ, קלקר, קרטון ובלוקים (ונפק"מ למצעים מנותקים).

מה דינו של עציץ נקוב המונח על ריצוף ביתי

החזו"א²⁰ (כ, א) כתב לגבי רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ²⁰. במנחת שלמה²⁰ (תניינא ב - ג) סימן קטו) למד מתשובת הרא"ש שחייב בערלה בנטיעות על גג, 'דכל שהוא קבוע ממש לארץ תורתו כמחבור'. וממילא לא תהיה הרצפה חוצץ לעציץ אע"פ שלמעשה אינו יונק מן הארץ. ובמקום אחר (שם א, מא, ב) הסביר הטעם שהוא כעפר המונח על גבי סלע בשדה שדינו כשדה וכתב להחמיר בזה דווקא בקומת קרקע. אך בשבט הלוי²¹ (י, טז) כתב לגבי 'בלאטות' הנמצאות בבתים שבתחילה חשב שדינה כאבן ומפסיק מן הארץ ולבסוף נוכח שקיימת יניקה דרכם מן הארץ כפי שאמר לו החזו"א, ובמקום אחר (קפד, ט) הסביר הטעם 'דדוקא אבן ממש כגזית וכו' מפסיק אבל באלאטען אלה ובפרט המין הגרוע הם תערובת עפר וחצץ ורק שכבה קטנה מלמעלה שדומה קצת לאבן'. והוסיף 'המדובר עם החזון איש הי' גם בקומה למעלה היות כי עצם המרצפות אלה הם רובם עפר וגם כרגיל עושים שכבת עפר פשוטה למטה מן הרצפה הזאת'.

בקטיף שביעית (פרק יח הערה 13) כתבו לחלק בין האריחים שהיו בזמן החזון איש לאריחים שבימינו שאטומים למים שהתברר שכך הם אריחים עם תו תקן וכן הביאו להיתר בשם הגרי"ב זילבר (ש"ת משנת בנימין ס' ד). וכן התיר לענין שבת באול"צ (ב, טו) אך בשם הגר"מ אליהו כתבו שם (קט"ש) לאסור אפילו בקומה שניה.

מה דינו של עציץ שאינו נקוב כשנוף הצמח מאהיל על הקרקע

נוף הצמח היוצא מגוף עציץ שאינו נקוב: במשנה עוקצין (ב, ט) 'קשות שנטעה בעציץ (שאינו נקוב) והגדילה ויצאה חוץ לעציץ טהורה' ומוכח ממשנה זו שנוף הצמח מועיל לענין טומאה להחשיב את הצמח כמחבור לקרקע, 'ופרחה לה טומאה' (ברטנארא).

במשנה למלך²² (במורים ב, ט) האריך לבאר גדרי עציץ ובתוך דבריו למד שדין זה של יציאת ענפים חוץ לעציץ דינו כנקוב לכל ענין. אבל בשו"ת בית דוד²³ (סימן א) כתב 'שאין ללמוד מדיני טומאת אוכלין לשאר דברים יועוד שחידוש זה של יציאת ענפים לעניינים אחרים לא הובא בשום פוסק למרות שדין עציץ שאינו נקוב נידון בהרחבה במקומות רבים יועוד שהרמב"ם מסביר משנה זו בעציץ נקוב ובא לומר שאין ליציאת הענפים דין תלוש מהעציץ. ולפיו ודאי אין משם ראייה.

אמנם החזון איש²⁴ (כ, א) חשש למשנה למלך וכתב להזהר שלא יצאו הנופות חוץ לעציץ שאז דינו כמחבור. וכ"כ הגר"מ אליהו (ט, ד) וכ"כ הרב אלישיב²⁵ (קובץ תשובות - חלק ג סימן רלב) והביא מהאגלי טל שהוכיח כמשנה למלך מהתוס' בגיטין (כב) שכתבו שעציץ בחו"ל שנופו בארץ ישראל חייב במעשרות. והוסיף שאפשר שחיובו מדרבנן ולכן למעשה התיר באופן שיש רצפת pvc שמונעת יניקה (למרות שלעיל נטה להחמיר בפלסטיק) וכן העלה למעשה בתשובות והנהגות (ד, רנח).

¹⁹ לפירושו של ר' יוסי שם השורשים יונקים מהארץ מבעד לכלי החרס (ול"ה חלב ב,ב) ולר' יונה שם השורשים חודרים בפועל על מנת לינוק.

²⁰ אמנם הנידון שם היה בעציץ חרס לגבי זרעים ואפשר שלגבי אילנות דינו כנקוב גם באבן, שהרי גם קולת הר"ש באבן נכתבה על זרעים.

האם מותר לטלטל עציץ בשביעית או להסיר מעליו את התקרה

האם מותר להעביר עציצים ממקום למקום? להשקותם? לזבלם? להוריד עליהם יבשים?

הגמ' בשבת (פא ב) כתבה לגבי עציץ נקוב שאם הגביהה בשבת מהקרקע על גבי יתדות חייב משום תולש ואם הורידה מיתדות לקרקע חייב משום נוטע. והובא להלכה בשו"ע (שלז, n) בלשון יש להזהר ואפילו באינו נקוב²¹.

הגרשז"א²² (מנחת שלמה א, מא א) בתחילה כתב להשוות דין שביעית לדין שבת לפחות לשיטת הרמב"ם ששינוי ביניקה הוא מהתורה. ולא כפי שכתבו בשם החזו"א. ובהמשך (אות ג) הסתפק מדברי המאירי שכתב לגבי שבת שהעתקת עציץ נקוב למקום יניקה הוא כנוטע ולכן כתב שיוציא למעלה מעשרה טפחים וכן כתב שהרוצה להדר יסתום הנקב. אמנם במילואים כתב לחלק בין שבת לשביעית כיון שבשביעית נאסרה רק 'עבודת שדה וחרס' כלומר עבודות שדרך לעשותם לצורך השבחת הגידולים וכיון שפעולת ההגבהה או ההורדה וכן הוצאת העציץ מהבית המרוצף לקרקע, אין דרך לעשותם לצורך הגידולים וגם אין כוונתו לכך אין להחמיר.

בספר השמיטה²³ כתב שיש לחלק בין דיני שבת לשביעית שכן אין בשביעית איסור תולש וגם פעולת הזריעה נאסרה דווקא כשעושה פעולה בארץ. וגם לערלה וכלאים אין להשוות דין עציץ כיון ששביעית בזה"ז דרבנן. ולכן התיר להוציא עציץ מבית לחצר בשביעית וכן להסיר אותו מדבר המפסיק יניקתו ולתיתו ע"ג יתדות וכן אין להחמיר מלהסיר את הגג שע"ג זרעים. ובהמשך כתב שכדי לצאת מספק איסור דרבנן כדאי לעשות מכירה לנכרי גם לעציצים.

הגר"מ אליהו²⁴ (n, u) כתב שבכדי להעביר עציץ ממקום למקום כגון הוצאה למרפסת או לחצר יש לעטוף אותו בנילון או בנייר כסף. ובקטיף שביעית (גכ, יא) הקלו מהדין בהעברה מבית לבית והחמירו בהוצאה. ובילקו"י (ד, כז) כתב שמותר להעביר עציץ מבית לבית והוסיף 'ומכל מקום טוב ליתן תחת העציץ פח קודם שמוציאו כדי להפסיק בינו לבין הקרקע בעת ההעברה'.

הסרת תקרה: והחזו"א²⁵ (כב, א) כתב שגם המקלים לזרוע בבית אין להם להסיר את התקרה מעל הזרעים בשביעית שהוא תולדת זורע ומשמע בשיטתו שאפילו שאינו מתכוין לתועלת. ועל זה כתב במנחת שלמה²⁶ (שם) שגם בשבת אין אנו אוסרים פתיחת חלון למרות שמועילה לצמח כיון שאין כוונתו להשבחת הזרעים והוא הדין לשביעית. ובתשובות והנהגות²⁷ (ד, רנח) כתב שדברי החזו"א הם חידוש פלא ולא צריך שהתקרה תהיה קבועה לעולם אלא די שהיא קבוע לקיץ או לחורף. והרב שיינברג²⁸ (אוריתא ט קכז) כתב שאפילו אם יש בהסרת התקרה תועלת לצמח אפשר שהיא כהשקאה שאיסורה מדרבנן ולא אסרו כשנדרשת לצמח. ולמעשה כתבו בקטיף שביעית להקל בהסרת התקרה כשאינה לצורך הגידולים כגון לצורך החלפת היריעות.

לגבי מלאכות בעציצים שבשאלה ראה להלן לגבי השיטות בהיתר מלאכה בתוך בית ובעציץ שאינו נקוב.

האם למחמירים בהיתר מכירה מותר למכור לנכרי עציצים או חממות

הרב לאו (תחומין י' עמ' 105) כתב שע"מ לחוש למחמירים בחממות וכן במחשש שמא ניקבו יריעות הפלסטיק שמתחת לזרעים וכן במחשש שחממות מועילות להיתר עבודה אבל לא פוסרת מקדושת שביעית יש שהציעו למכור את החממות לנכרי. במנחת שלמה²⁹ (א, מ) כתב שאין איסור לא תחונם במכירה של עציצים כיון שהם מטלטלים ואפילו שהם נקובים ויונקים מהקרקע. ולגבי גמירות דעת כתב הרב אפרתי³⁰ (הליכות שדה 78 עמ' 23) שבעציץ אין את בעיית גמירות הדעת שיש שחששו לה בהיתר מכירה כיון שאין לאדם התנגדות למכור באמת את העציצים שלו תמורת הסכום המתאים. אך

²¹ ברש"י בסוגיה כתב שהמילה 'חייב' לאו דווקא כי אחרת לא היה מותר להרים צרור לקינוח. ודעת הרמב"ם שחייב כפשוטו. המשנ"ב שם (מד) כתב בשם הב"י שבנקוב הוא מהתורה כרמב"ם ובאינו נקוב מדרבנן. אמנם בשעה"צ (לו) כתב שגם בנקוב הוא מדרבנן. הכה"ח (גכ) כתב שמכך שהמחבר (שיב ג) התיר בצרור משמע שסובר כרש"י שהוא מדרבנן.

בשם החזו"א^א הובא (הרב ליברמן מוריה תשל"ד קל"ג) שהתנגד גם לזאת מחשש שיראה כהסכמה להיתר מכירה גם בשדות.

האם מותר לזרוע בשביעית על גג בית*

הרא"ש^א (ש"ת ב, ד) כתב שקולת עציץ שאינו נקוב וספינה יסודה בכך שהם^א דבר המטלטל יואין דרך לזרוע בהם. אבל בכרם הנטוע על הגג יש לומר שדינו כמחובר לענין ערלה, מעשר, הכשר טומאה ושבט. וכן יש להוכיח ממשנה במעשרות (ה, ב) שבצלים שהיו בגג ונפלה עליהם מפולת 'הרי הם כנטועים בשדה'.

הגר"א^א (רצ"ד, ג) העיר על דברי הרא"ש מפירוש הר"ש למשנה ולתוספתא מקבילה שדברי המשנה נאמרו דוקא לגבי הכשר טומאה ולא לגבי ערלה ומעשרות שהרי כתבה ברישא 'טהרו מלטמא'. והוסיף שמה שכתוב בה 'נפלה עליהם מפולת' אינה מתייחסת לבצלים שהיו בגג אלא נושא חדש בבצלים שהיו על הארץ. בבית דוד (סימן א) הסביר שהגר"א חולק על הרא"ש רק לענין מעשרות כיון שתלוי בדין 'שדה' שאין בגג. אבל לענין ערלה ושבט שתלוי רק בחיבור לארץ מסכים שדינם כמחובר.

במנחת שלמה (תניינא ב-ג, קכג) למד מכאן לענין שביעית שלרא"ש יהיה בגג חיובי שביעית שהרי יש לו בנוסף לחיבור לארץ גם דין שדה. ולגר"א שהוא חיבור לארץ ואינו 'שדה' יהיה דינו כבית שבו מסתפק הירושלמי (ערלה א, ב) ולא הכריע האם שביעית תלויה בשדה או בארץ. החזו"א^א (כ, ו) פסק כרא"ש שיש חיוב שביעית על הגג וכן העמיד את דעת הגר"א להקל דווקא כשאין כוונתו שישריש. אמנם בשו"ת הר צבי (זרעים ב סימן לו עמוד ז) דחה את חילוקו בדעת הגר"א וכתב שהוא חולק גם בכוונתו להשריש.

הרב אלישיב (קובץ תשובות חלק ג סימן רלב) דן בעציץ נקוב המונח על גג המכוסה בחומר שלא מאפשר יניקה והעלה שהעיקר כיון שהעציץ מטלטל אינו בכלל חיובו של הרא"ש ופטור מן השביעית וכן הוכיח מנשמת אדם (קנא).

מה דינם של אדניות קבועות שאינן נקובות לגבי מלאכות שביעית

הרב רובין (מוריה תשס"א עמוד ר) כתב שאדניות כיון שהם קבועות ומחוברות לבית דינם כגג שחייב בשביעית. והסתפק האם יש להחמיר גם במקום מקורה. וכ"כ בקטיף שביעית (ב, א) 'אדנית הקבועה בקיר או בקרקע נחשבת למחוברת'.

בית וחממות לעניין שביעית

האם יש איסורי מלאכה בתוך בית בשביעית

בדין חיוב שמיטה בתוך בית הסתפק הירושלמי (ערלה א, ב). וצדדי הספק הוא שמצד אחד לבית אין דין שדה ולכן פטור ממעשרות כיון שחיוב מעשרות הוא ב- 'היוצא השדה שנה שנה' אבל מצד שני יש לו דין ארץ ולכן חייב בערלה שבה נאמר 'וכי תבואו אל הארץ ונטעתם'. ואילו בשביעית הוזכר גם שדה בפסוק 'שדך לא תזרע' ומצד זה צריך להיות פטור. וגם ארץ בפסוק 'ושבתה הארץ' ומצד זה אמור להיות חייב.

הרמב"ם (מעשר א, י) כתב שבכל אופן קיים חיוב מעשר מדרבנן לאילן שנטעו בתוך בית. ואילו לראב"ד שם לא נראה חיוב זה. במרכבת המשנה (שמיטה א, א) הסביר שהרמב"ם השמיט דין זה מהלכות שמיטה כיון שכל חיוב נטיעה בשמיטה הוא מדרבנן וממילא אין ענין לגזור בו²².

האם יש חיוב עשה של 'ושבתה הארץ' בבית

הרא"ש^א (שם) הסתפק שאפשר שלגבי חיוב העשה בתוך בית חייב בכל אופן שהרי בו נאמרה רק המילה 'ארץ' – 'ושבתה הארץ שבת לה' וכדין ערלה שחייב או שמא אין בכלל העשה אלא מה שבלאו

²² וצריך עיון שבכל אופן איסור זריעה הוא מהתורה ויש לכתוב חיובו מדרבנן בתוך בית.

וממילא שם נאמר 'שדה'. ועוד יש להסתפק הפוך אולי חיוב העשה מגלה גם את גדר הלא תעשה הסמוך לו וממילא יש גם איסור לאו²³. וכן דברי ההמשנה (ד,ב) 'ועושין להם בתים עד ראש השנה' מוסברים בירושלמי (שביעית ב, ג) שהבית מועיל לצמח בזה שעושה לה צל והיא גדלה מחמתן ואפשר שמוכח שגם בתוך בית יש איסור שביעית. ואולי מסיבה זו לא הביא הרמב"ם את דין בית בשביעית להלכה.

וכן כתב הרב עוזיאל²⁴ (השמיטה עמ' 155) שאסור לזרוע בבית מצד חיוב העשה. והפטור הוא רק מהלאו. אמנם הרב אריאל (באהלה של תורה ג, י) תמה עליו שאם האיסור ברור, אם כן מהו ספקו של הירושלמי.

בערוה"ש²⁵ (טז, א) כתב שהרמב"ם לא הביא איסור נטיעה בבית כיון שמדברי הגמ' בגיטין (ז, ב) משמע שלשביעית צריך דווקא עציץ נקוב²⁶, וממילא דין בית כאינו נקוב ופטור משביעית.

האם בגידולים בתוך בית יש איסור ספיחין

כתב בשו"ת נשמת חיים²⁷ (לרב ברלין סימן קיד, ג) לגבי ורדים, לפטור מספיחין בתוך בית מצד ספק הירושלמי בזה אם נוהג בבית בכלל דיני שביעית. והובא בספר השמיטה (עמ' כח הערה 2)²⁸.

ובמראה הפנים שם הסביר בטעם הרמב"ם שלא הזכיר דין 'בית' בשביעית כיון שספק הירושלמי היה רק על איסור ספיחין²⁹ (ולא לגבי זריעה). אמנם להלכה כתב שפשוט שספיחין מותרים בתוך בית ולא גרע משדה בור ושדה ניר שהתירו.

וכן התירו למעשה בקטיף שביעית (ז, ט"ז).

מה נחשב בית לענין שביעית האם תלוי בגג או בדפנות

בשבט הלוי³⁰ (ח, רמז) הביא בשם החזו"א (כב, א) שהעיקר תלוי בכיסוי ואפשר שצריך גם מחיצות וכתב עליו שהיא קולא יתירה ולהלכה ודאי צריך גם מחיצות י" טפחים ואפילו מנילון. וכן כתב הגר"ש ישראלי. ובקטיף שביעית (עמ' 103) כתבו שלדעת הגרצ"פ פראנק (הר צבי זרעים ח"ב ס' ד"ה וכן כרם ציון השלם הר צבי ס' יו) אין צורך בדפנות וכך משמע מדברי הרב קוק זצ"ל (משפט כהן ס' עג).

הגר"מ אליהו (י, ד) כתב שמעיקר הדין מותר לזרוע על מצעים מנותקים אפילו ללא חממה והוא קל מעציץ שאינו נקוב כיון שניכר טפי³¹. אך ראוי לירא שמים להחמיר שלא לזרוע רק במצע מנותק ע"ג חממה. וכן בילקו"י (ד, כא) הקל לגבי חממות בצירוף מצע מנותק.

כיצד נפסק להלכה בדין מלאכות בתוך בית בשביעית

כתב בפאת השולחן³² (כ סעיף כג - בית ישראל סימן נב) שכיון ששביעית בזה"ז דרבנן יש להכריע את הספק לקולא. אמנם בבית ריזב"ז³³ (על דברי פאת השולחן שם) כתב שהעיקר שנוהגת בבית כל דיני שביעית. והחזון איש³⁴ (כב, א) כתב שבעציץ שאינו נקוב ובתוך בית יש למקל על מה לסמוך כיון שלא מצינו בהדיא איסור בשביעית בעציץ שאינו נקוב ולגבי בית כבר הורה זקן (הפאת השולחן) להקל. אמנם בבית לבד יש להחמיר³⁵ כיון שעיקר הספק בדין דאוריתא. וכן כיון שלמרות שפשוט לירושלמי שבית פטור ממעשר

²³ ולפי זה כתבו בקטיף שביעית פרק יז עמוד 101 הערה 3 בשם הרב ישראלי שיש להקל רק ב'תרי דרבנן' בבית. כלומר להקל שם רק במלאכות דרבנן.

²⁴ הגמ' שם כותבת שעפר חו"ל הבא בספינה לארץ חייב בשביעית, ור' יהודה שם מעמיד אותה בשהיא גוששת. וכתב עליו בשו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קסז: 'ולא ידעתי מה קאמר דמה ענין סוגיא דגיטין להירושלמי דמסופק (הירושלמי) לענין זורע בקרקע הבית ממש אלא דקרקע הבית נקרא ארץ ולא שדה, - וגמ' דגיטין לענין עציץ מיירי - וגם בזה עכ"פ איסור דרבנן איכא.

²⁵ והגם שעיקר דבריו נאמרו לגבי ורדים ובהם יש סברא נוספת להקל שאינם מאכל אדם, בכל אופן מסוף דבריו בהערה משמע שהכליל לשאר גידולים בתוך בית.

²⁶ אמנם הראי"ה (שבת הארץ קונטרס אחרון סימן ג) דחה את העמדת מראה הפנים בירושלמי שהרי הירושלמי דן מצד פסוקי התורה וספיחין הם מדרבנן אלא ודאי פשוט שעל עצם איסור שביעית קאי לענין איסור המלאכות ולענין קדושת הפירות.

²⁷ נראה שכוונתו שכיון שעציץ שאינו נקוב הוא גזרה בשל דמיונו לעציץ נקוב, ממילא אין מקום לגזור במצעים מנותקים שהרי ניכר השוני בהם מעציץ נקוב בפריסת המצעים וכו'.

פסק הרמב"ם (מעשר א, י) לחייבו מדרבנן (והראב"ד חולק) ואפשר שהוא הדין לשביעית שיש בה חיוב מדרבנן בבית בכל אופן.

במנחת שלמה²⁷ (א, טא) כתב שקשה להקל בתוך בית כיון שאפשר שדומה למעשר שחיובו בעציץ שאינו נקוב מדרבנן למרות שאין בו דין 'שדה' והוא תלוש. וכן יהיה בשביעית בבית שיתחייב מדרבנן ועוד שזהו ספק בדבר שעיקרו מהתורה. ועוד שהרמב"ם לא כתב קולת בית בשביעית. אמנם במקום אחר (א, קנח) כתב שכיון ששביעית בזה"ז דרבנן ניתן לצרף בחממות הספק בבית ובעציץ שאינו נקוב כדי להקל גם במלאכות דאוריתא.

וכן הגר"מ אליהו²⁸ (מאמר שביעית ד, י) כתב שלמעשה יש להחמיר בעציץ נקוב בבית ולהקל בעציץ שאינו נקוב.

אמנם בילקו"י²⁹ (ד, כו) התיר לזרוע בתוך בית אפילו בעציץ נקוב. (ורק לגבי חממות כתב שצריך גם עציץ שאינו נקוב).

ובקטיף שביעית (עמ' 101) התיר לעשות בבית מלאכות שהן תרי דרבנן כגון נטיעת צמח סרק בגוש או כל מלאכה דרבנן ע"י נכרי. וכן התירו מלאכות הנמצאות במחלוקת²⁸ כגון אוקומי בפירות. והוסיפו שקדושת שביעית קיימת שם בכל אופן.

האם לחממות יש דין בית בשביעית ובאילו תנאים

במשנה (ד, ב) הובא שיותר לעשות בתים לנטיעות עד ראש השנה. הרמב"ם הסביר במשנה זו שמדובר בסככות ואילו הר"ש הסביר שם בתחילה שמדובר במחיצות למילוי עפר ובסוף דבריו כתב שמשמע בירושלמי שמדובר בצל. לכאורה משמע ממשנה זו שבשביעית עצמה יש איסור לעשות בתים לאילנות ומשמע שיש בבית איסורי שביעית. אם כך יש ליישב מה היה ספקו של הירושלמי לעניין בית. וכתב החזו"א³⁰ (י, כ) לחלק שבמשנה שאסרו בבית מדובר שיהבית להיטיב הגידול, אבל בספק בירושלמי מדובר ש'נוטע בבית הצמחים הם במצב בלתי טוב ורצוי, שנשלל מהם תועלת הגשמים והעננים והאוויר וקוי השמש והבית להם לרועץ' ולשיטתו כתב בספר שביתת הארץ³¹ (להגב' זילבר דף ע' דין כ) שחממות שמועילות לצמח אין להם דין בית להקל. וכ"כ ובתשובות והנהגות³² (ד, רנח) אך הוסיף שמה שמגדלים ירק עלים בחממות בגוש קטיף אינו כיון שמטיב לירק אלא כדי למנוע כניסת חרקים ובאופן כזה אינו נחשב שדרך לזורעו כך.

אמנם הגר"ש ישראל³³ (חוות בנימין חלק ג סימן צא) הוכיח מכך שגם חיוב חצר במעשרות הוא רק מדרבנן כמו בבית²⁹, שלא ניתן לומר כחזו"א שסיבת הפטור היא כיון 'שהוא להם לרועץ' אלא הפטור רק מצד שאינם בגדר 'שדה' וממילא יהיו פטורים אפילו אם מועילים לצמח כגון בחממות. וממילא חממות שלנו מותרות בגידול כיון שעכשיו ששביעית דרבנן פושטים את ספק הירושלמי לקולא. (ולמרות שעיקר דיני שביעית דאוריתא, עתה הספק דרבנן) וכן העלה הגרע"י³⁴ (ביע אומר ט, לא) להקל וכתב שאחרי שהתורה מיעטה בית לא ניתן להחמיר בזה מסברות וטעמים ואפילו שהיום דרך לזרוע בחממות אין בזה נפק"מ. וכן הביא בשם הרב פישר³⁵ שהוסיף שאפילו לשיטת המחמירים יש לומר שהחממות קצת ממעטות מטיב השמש המגיע לגידולים.

בקטיף שביעית (עמ' 102) סיכם שלרוב הפוסקים דין חממה כבית וע"מ שלחממה יהיה דין בית צריך להקפיד :

- שגובה הגג יהיה מעל עשרה טפחים.
- שהחומר ממנו עשוי הגג יהיה מלא ולגר"מ אליהו די בכיסוי יריעה בצפיפות של מעל 50% והגר"ש ישראלי מחמיר.
- לרוב הפוסקים שיהיה מבנה קבע.
- להרבה פוסקים שיהיו גם דפנות יי טפחים.

²⁸ ולכאורה לפי זה יש להקל בבית מרוצף בכל מלאכות דרבנן גם למחמירים בריצוף לענין זריעה.

²⁹ כמובא ברדב"ז (מעשר א, י) שהעובדה שחצר קובעת למעשר מוכח שדינה כבית שפטור מדין תורה אמנם חייבת מדרבנן

מבחינת פעולות בצמחים בחממה התיירו מלאכות דרבנן שבלעדיהם תהיה פחיתה גדולה ביבול כשיטת החזו"א בדין אוקומי כגון השקיה, דישון, ריסוס וכו'. והירקות שגדלים שם קדושים בקדושת שביעית.

מצעים מנותקים וגידולי מים

מהם התנאים ל'מצע מנותק' והאם משטחי ניילון הפרוסים על קרקע ומעליהם אדמה דינם כעציץ שאינו נקוב

כאמור לעיל לרבים מהפוסקים יש לסמוך לזרוע בעציץ שאינו נקוב כשהוא גם בתוך בית. בצירוף הספקות לגבי חיוב שביעית בעציץ שאינו נקוב ולגבי שביעית בתוך בית.

מצעים מנותקים יש שנעשים ממשטחי ניילון שפרוסים על האדמה ומניחים עליהם אדמה נוספת לגידול. ויש לדון האם משטחי זריעה מנותקים מהקרקע דינם כעציץ שאינו נקוב.

כלי: בתשובות והנהגות³⁰ (ד, רנח) חשש שדין עציץ שאינו נקוב שייך דווקא בכלי, אבל בפריסת יריעות פלסטיק על האדמה משטח הזריעה בטל לקרקע וחייב בשביעית. אמנם הציע שאם יהיה מרווח אויר בין הניילון לאדמה, ממילא לא יהיה בטל לקרקע ודינו יהיה כעציץ שאינו נקוב. אמנם הרב זלמן נחמיה גולדברג³¹ (קובץ בית אהרן וישראל צב עמודים סח – עא) כתב שהכל תלוי ביניקה מהארץ וכיון שאין משטח הזריעה יונק מהארץ דינו כעציץ שאינו נקוב. ועוד שכאן כל מטרת הניילון היא להפריד מהארץ ולהפסיק את יניקת הקרקע ובאופן זה אינו מתבטל.

הגר"מ אליהו³² (י, ד) כתב שדין מצעים מנותקים קל מדין עציץ שאינו נקוב ומהדין מותר היה לזרוע בו אפילו שלא בתוך בית וזה באופן שיש בהם תרתי לטיבותא גם מצע מנותק מלמטה ובנוסף עציצים שאינם נקובים מלמעלה. (מאמרים סימן ה סיכום הלכות) וסיים וירא שמים יחמיר לזרוע רק בתוך בית.

בקטיף שביעית (עמ' 106) כתב שמצעים מנותקים תחת כיפת השמים אסורים מדרבנן ומותרים בבית או בחממה.

ולמעשה יש להקפיד על עציצים הניתנים מעל משטח מנתק שאינו חדיר למים³⁰.

- אם העציצים נקובים בתחתיתם יש צורך שהמשטח יהיה גם אטום למעבר שורשים
- נוף הצמחים יהיה גם הוא מעל המשטח.
- לכתחילה כל עציץ יהיה בגודל שניתן לטלטול ע"י אדם אחד ובשעת הדחק עד ארבעים סאה.³¹

במצע מנותק בחממות מותרים כל המלאכות ואין קדושת שביעית.

האם מותר לזרוע בשמיטה בתוך במים (גידולים הידרופוניים)

ברמב"ם שמיטה א' ו': 'ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית'. ולמרות שהזרעים מתפתחים במים לא אסרו בזה והסביר בדרך אמונה 'שאין זה עבודת קרקע ובשביעית אין אסור אלא עבודת קרקע'.

ובגמ' גיטין ז' ב': 'עפר חוץ לארץ הבא בספינה לארץ ישראל חייב במעשר ובשביעית. (פירש רש"י, שזרע בעפר שבספינה וצמחו, חייב, מפני שהנהרות שבארץ ישראל דינם כארץ ישראל). אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת'

³⁰ ודעת הרב אלישיב בנוסף: איש להחמיר בשתי יריעות של פוליאטילן, בהכלים חייבים להיות נתנים לטלטול ייש למכור את העפר לגוי, 'מלאכות מהתורה יש לעשות על ידי נכרי.

³¹ ראה לעיל בפרק על גודל העציץ

וכתב הרמב"ם בפיה"מ שר' יהודה **מפרש** את דברי חכמים. נמצא שכשיש מרווח מים בין הספינה שהיא מקום הגידול לקרקע אי"י ע"י מים, מותרת בשביעית.

ומפה העלה בשו"ת יחיה דעת חלק ו סימן יב: שמותר לזרוע באופן כזה בשביעית: 'וכן פסק הרב הגאון המפורסם רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי בספר השמיטה חלק ב' (עמוד קד), שהזריעה במים בלבד מותרת בשביעית. ע"ש. וכן פסק הרה"ג המפורסם רבי בנימין יהושע זילבר בספר הלכות שביעית חלק א' (עמוד כה), והעיד שכן פסק הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל, ושהטעם לכך לפי שאפילו אם נאמר שאסור לזרוע בשביעית בעציץ שאינו נקוב, מכל מקום בזריעה במים בלבד יש להקל, שלא אסרה תורה אלא זריעה כדרכה בעפר שיש עליו תורת קרקע, והוא בכלל שדך לא תזרע, אבל זריעה במים בלבד אין עליה לא תורת שדה ולא תורת ארץ. וכן העלה בספר השמיטה ח"ב עמ' ק"ה'.

אמנם יש אוסרים גם זריעה במים וכ"כ הרב פרנק בכרם ציון סימן י"א והרב עוזיאל שו"ת משפטי עוזיאל מהדו"ת יו"ד ח"ג סי' קג והסבירו את הגמ' בגיטין שהדבר אסור כיון שהמים הם כארעא סמיכתא.

ואם גידולי המים נעשים בתוך בית יש להוסיף סניף נוסף להקל כדלהלן.

דין נעבד בשביעית

אילן שנעבד באיסור בשמיטה האם פירותיו מותרים באכילה או בהנאה או לקחת ממנו לצורך מצוה כגון אתרוגים?

נעבד באיסור

כתב הרמב"ם ד א: ואפילו שדה שנטייה בשביעית וצמחה, פירותיה מותרין באכילה.

וכן בסעיף טו: 'עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית... אם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר'. נמצא שלרמב"ם למרות שיש חיוב עקירה בירק שנזרע בשביעית, אם לא עקר הירק מותר. אמנם בירק צריך להמתין עד שיעשה כיוצ"ב כמובא שם הלכה ד-ה'.

והראב"ד שם כתב שלא מצינו היתר לזרוע בשביעית אלא אם זרעו גוי או שנזרע במקום ששביעית מדרבנן. וכן אוסר הרמב"ן ביבמות קכב א. והסביר החזו"א סימן י' ס"ק ה שנראה שחומרת הראב"ד היא דווקא בנזרעה ונטעה אבל בשדה שנטייה מודה לרמב"ם להתיר.

בחזו"א שביעית סי' י' סוסק"ו כתב להתיר שמור ונעבד שאין הפירות נאסרים באכילה, אך בסי' כ"ו סק"ד בסדר השביעית אות א' אוסר הפירות שהבעלים לא הפקירם. והגרשז"א כתב שבזמן הזה נוהגים להקל באיסור משומר ונעבד לאחרים.

וכתב באול"צ שביעית עמ' לה שבכל אופן בתשלום על הפירות הנעבדים יש להביא בחשבון גם בעיה של מסייע ואסור. אמנם אם מקבל במתנה ואפשר שגם בהבלעה, יועיל. ובחזו"א כתב שאסור לקנותם מצד מסירת דמי שביעית לעם הארץ.

באתרוג יש לנו כלל שצריך שהאתרוג יהיה מותר באכילה ע"מ שניתן יהיה לברך עליו, ולכן פה יש מחלוקת ראשונים אם מותר באכילה וממילא אם יוצאים ידי חובת המצווה ולכן כתבו הפוסקים שנכון להמנע מלצאת בו.

האם קונסים אדם שעשה מלאכת איסור בשדהו כגון: חרישה, נטיעת אילן, זמירה, וזיבול.

א. הנוטע אילן בשביעית או בתוספת שביעית, האם קונסים אותו לעקור את האילן? ב. החורש את שדהו או זיבלה או העביר קוצים ממנה בשביעית, האם קונסים אותו במוצאי שביעית!

השבחת הקרקע - חרישה וזיבול

במשנה שביעית פרק ד משנה ב: שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטייה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית.

נחלקו הראשונים על איזו חרישה קנסו אותו :

- הר"ש^ז (שם) הביא משם הירושלמי 'תמן אמרי כשניטלו קוציה' כלומר יש חרישה ראשונה שרק נוטלת את הקוצים ובה אין קונסין אותו ויש חרישה שניה שמכינה את הקרקע לזריעה ורק בזה קונסין אותו.
- אמנם הרמב"ם (א' ג') לא חילק בזה וכתב 'החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית, ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו, ואם מת יזרענה בנו'. והסביר אותו בדרך אמונה 'היינו שחרש חרישה ראשונה שהיא רק להמית הקוצים ומ"מ כיון שחרש קנסי' ליי' ובשבת הארץ^א הסביר כוונתו שאם על ידי חרישה ראשונה יכולה כבר להזרע, קונסין אותו גם בזה.

נטיעת אילן

רמב"ם פרק ג' הלכה יא :.. 'נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין^ז, ואם מת קודם שיעקור מחייבין^א את היורש לעקור.

ולגבי הפירות כתב מהר"י קורקוס : אבל הרמב"ם^א וקצת מהראשונים נראה שסוברין שהפירות אסורים כיון שעל ידי איסור באו והיה חייב לעקור.

ולגבי היורשין כתב בשבת הארץ שגרסת הגר"א^ז בירושלמי שאין מחייבין אותם לעקור.

זמירה

לא מצינו קנס בזמירה, והצד השווה בכל הקנסות הוא איסור הזריעה שלא שייך בזומר שהעץ נטוע.

זיבול

במשנה שביעית ד משנה ב : 'שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית, שנטיבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית'

שדה שנדיירה היא שדה שזיבלו אותה ונמצא שקנסו חז"ל שלא לזרוע אותה כדלעיל בלשון הרמב"ם.

קנסות נוספים בשביעית

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ו הלכה יג : החמרים העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו יותר מדאי הרי שכרן כדמי שביעית, ודבר זה קנס להם, ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל, מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו.

ברמב"ם ו י מי שעשה דברים האסורים בפירות שביעית מחייבים אותו לאכול כנגדן חולין בקדו"ש.

מקומות שלא קנסו

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל א יד : המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, או שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוצאי שביעית. ע"כ. וכתב בדרך אמונה שכיון שלא חרש עדיין אלא רק עשה הכשר לחרישה לא קנסוהו.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ו הלכה יב : האומר לפועל הא לך איסור זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר ואינו כדמי שביעית, אלא מוציאו בכל מה שירצה, ולא קנסו הפועל להיות שכרו כדמי שביעית, ואם אמר לו לקט לי בו היום ירק, ה"ז כדמי שביעית ואינו מוציאו אלא באכילה ושתייה כפירות שביעית.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ח הלכה ח : מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית בדברים בלבד, כגון שראהו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצווין על שביתת הארץ אבל לא יסעדנו ביד, ומותר לרדות עמהן הכוורת וחוכרין מהן נירין לפי שאינן בני חיוב כדי לקנוס אותן.

חשוד על השביעית

האם מותר להשאיל או למכור לחשוד על השביעית כלי חרישה כגון טרקטור וכדו', או - עגלה, או נפה בשביעית? נמק.

במכירת כלים לחשוד על השביעית כתב הרמב"ם בפרק ח הלכה ב' כלל: 'זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית אסור למכרו לחשוד, ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מותרת מותר למכרו לחשוד'.

ולכן אם הטרקטור הוא מיוחד לחרישה בלבד יהיה אסור למכרו לחשוד על השביעית אבל אם ניתן לתלות שיעשה בטרקטור הזה עבודות אחרות המותרות בשביעית אין איסור למכרו לחשוד. כמו שמותר למכור פרה חורשת כיון שאפשר לשחטה.

ועגלה ניתן לתלות שיעשה בה עבודות מותרות וכ"כ הרמב"ם בהלכה ג': כיצד מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה, שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט ה"ז מותר, ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור.

לגבי נפה לשכנה כתב הרמב"ם בסעיף ז' שמשום דרכי שלום תולים אפילו בתליה מרוחקת: וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית מפני דרכי שלום. גיטין סא. נפח. שאני אומר לספור בה מעות היא לוקחת וכברה. שאני אומר לכבד בה את החול רחים. דשמה לטחון בהם סמנין ותנור. שמא לייבש בו אונין של פשתן, אבל לא תבור ולא תטחון עמה. באיסור. שאסור לסייע ידי עובדי עברה.

האם מותר למכור לחבירו בשביעית משאית להובלת פירות? טרקטור לחרישה? מעדר?

צריך להבדיל בדין זה בין סתם חבר לחשוד על השביעית. לחבר שאינו חשוד מותר למכור כל דבר כמובא ברמב"ם (ד, ה) ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה לאחר שביעית.

ונראה שגם לחשוד יש להתיר במשאית להובלת פירות שהרי שייך להשתמש בה גם בהיתר להובלת פירות שישית שנמצאים בשוק בשנה השביעית או פירות אוצר בית דין של שביעית ובכל אופן מתאימה גם להובלת בשר הגם שהיא תליה רחוקה התיירו. ומעדר יכול להתאים גם לעבודות בנין המותרות. אמנם לגבי טרקטור, אם הוא מהסוג שמתאים רק לחרישה כמופיע בשאלה, נראה שיש לאסור בחשוד כיון שאין במה לתלות.

האם מותר לקנות מעם הארץ או ממי שחשוד על השביעית: תאנים ורימונים? פירות שחזקתם מהמופקר? פירות שאינם חייבים בתרומות ומעשרות כגון: בצל של רכפה? עדשים המצריים? זירעוני גינה שאינם נאכלים?

יבול שחזקתו מן ההפקר

בגמ בסוכה לט, א: אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות. ואם מסר - יאמר: הרי מעות הללו יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי, ובא ואוכלן בקדושת שביעית. במה דברים אמורים שמותר למסור מזון ג' סעודות? כשראה את עם הארץ - בלוקח מן המופקר. אבל בלוקח מן המשומר שדה שלא הופקרה בשביעית כדיון, אפילו בכחצי איסר - אסור.

מתיב רב ששת: ומן המופקר שלש סעודות ותו לא? ורמינהי: הפיגס, והירבוזין, והשיטים, וחללוגות, והכוסבר שבהרים, והכרפס שבנהרות, והגרגר של אפר - פטורין מן המעשר, וניקחין מכל אדם בשביעית, לפי שאין כיוצא בהן נשמר ולק אין לחשוד בעם הארץ ששימורן בשביעית! - הוא מתיב לה והוא מפרק לה: בכדי מן שנו בכדי מזונותיו כלומר ג' סעודות.

נמצא שאם ראינו אותו לוקח משדה שהפקיר או אם מדובר במיני יבול שדרך להפקיר ניתן לקנות ממנו מזון ג' סעודות. ואחרת אסור לקנות ממנו כלל.

הרמב"ם בפרק ח': בהלכה י' הביא את הדין הכללי שלא למסור דמי שביעית לעם הארץ. ובהלכה יב כתב שפירות שחזקתן מן ההפקר קונים ממנו מעט כדמי שלש סעודות.

יבול שפטור ממעשר

במשנה במעשרות (ה, ח) שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסין הקילקין והעדשים המצריות ר' מאיר אומר אף הקרקס ר' יוסי אומר אף הקנטנים פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית.

ובטעם הפטור הסביר ברטנורא 'והמינין הללו כולם הם מדבריות וחזקתן מן ההפקר לפי שאינן נזרעים בגינה, לפיכך פטורים מן המעשרות'. וכן הסביר בפיהמ"ש לרמב"ם.

ובר"ש^ז שם כתב לגבי שביעית 'ואפילו מן החשוד'. וכן ברע"ב 'אף מן החשודים למכור פירות שביעית'. וכן כתב הרא"ש אמנם הסביר שגידולים אלו מקורם מחו"ל וממילא אין בהם חשש.

אמנם הרמב"ם^ח בהלכה יג התייחס למה שפטור ממעשר שלוקחים מכל אדם בשביעית. ובהלכה יד סייג שהיתר זה הוא לסתם עם הארץ ולא לחשוד שממנו לא לוקחים שום דבר שיש בו זיקת שביעית.

ויש להעיר שלדעת הרמב"ם סתם ע"ה חשוד על השביעית קצת ולכן לוקחים ממנו מזון ג' סעודות בלבד ולדעת ר"ת והרמב"ן סתם ע"ה אינו חשוד ולוקחים ממנו אפילו הרבה (ראה בדרך אמונה ק"א שם).

מלאכות בשביעית לצורך השמינית

האם הותרה השקאה לצורך מוצאי שביעית

האם ישנם מלאכות המותרות לעשותם באדמה בסוף השביעית לצורך השמינית

השקאה לצורך מוצאי שמינית

בבריתא (מ"ק א) שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית. רש"י במקום כתב שהשקאת שדה לבן לצורך השביעית עצמה אסורה.

בסיבת האיסור כתב החזו"א (טז, ד) שהוא מחשש גידולי ספיחין. ומזה למד שהשקאת עצי פרי לצורך יציאת פירות בשביעית מותרת שכן אין בהם איסור ספיחין.

ובאג"מ הסביר מכאן יסוד בדיני השקאה שהיא שונה משאר מלאכות כגון חרישה שהאיסור נעשה כבר בזמן הפעולה אלא היא נידונה לפי הזמן בא מתקבלת התוצאה, וכיון שהתוצאה מתקבלת במוצאי שביעית בה כבר לא שייך איסור השקאה זו מותרת.

בנין בקרקע שנאסר ממראית עין

במשנה (ג, ח) : 'אין בונין מדרגות על פי הגאיות שלא יחליקו בירידתן לקחת המים ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקן לשביעית דנראה כמתקן להשקות בהן שדותיו בשביעית. רע"ב אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקן למוצאי שביעית וכבר אין ירק בשדות שיש לחשוש שיגידו שעושה להשקותו. משנה אחרונה.

שריית זרעים

בירושלמי (ד, ד) אין בודקין את הזרעים באדמה בעציץ אבל בודקין אותן בגללים בעציץ ושורין אותן בשביעית למוצאי שביעית.

והסביר בפני משה בטעם ההיתר 'שהיו יפין לזריעה למוצאי שביעית דאין זה עבודה'.

וכן פסק הרמב"ם (י, א) 'ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים, ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית'

אמנם לראב"ד (שם) היתה גרסה אחרת בגמ' והגיה 'נ"א ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית' והסביר מהר"י קורקוס שלראב"ד ההיתר הוא להשאירם בקרקע שיתקשו ויהיו ראויים לזריעה ולא חוששים שיאמרו שזרעם בשביעית.

מלאכות לאוקומי שמינית

ראה לעיל בפרק המלאכות מחלוקת הפוסקים בדין מלאכה שנעשית לאוקומי פירא. וטעם האוסרים שפירות שביעית הופקרו על ידי התורה מידי הבעלים וממילא לא שייך לעשות מלאכה כדי לא להפסידם. אך גם לשיטה זו לעשות מלאכה שבלעדיה יפסד העץ מלתת פירות בשנה השמינית יהיה מותר והוא בכלל ההיתר 'שלא תעשה הארץ מלחה'.

ספיחין

פרטי איסור ספיחין

הסבר את הפסוק " את ספיח קצירך לא תקצור. "ומדוע אסרוהו.

ויקרא פרק כה, כ וְכִי תֹאמְרוּ מֵה נֹאכַל בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ :

בספרא בהר (פרשה ג פרק ד, ה) וכי תאמרו עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אם אין אנו זורעים מה אנו אוספים? אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית. וחכמים אומרים אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים.

את ספיח קצירך לא תקצור (ויקרא כה, ה) הסביר רש"י 'אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח' וכן בספרא (בהר פרשה א תחילת פרק א) 'מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית' ונראה שחכמים כאן הם רבי עקיבא.

הרש"י (על ירושלמי שביעית, ט, א) כתב שמלשון הספרא משמע שהאיסור קדם לר' עקיבא ולכן הם באו רק לתת בו טעם. הרמב"ן (ויקרא כה, ה) כתב שלדברי חכמים שלא בא הפסוק ללמד על דין ספיחין, הוא מלמד על איסור קצירה בדרך בעלות. 'שלא תעשה אותם בציר לעצמך'. וכ"כ בספר החינוך (מצוה שח)

בטעם האיסור כתב הרמב"ם (ד, ב) 'ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית' וכתב עליו מהר"ק שלמד טעם זה ממה שהתירו (ירושלמי כלאים ב, ג. רמב"ם משום ספיחין את אותם המינים והמקומות שאין דרך לזרעם. ובכס"מ כתב שלמד דין זה מר' יהודה (משנה ט, א) שהתיר ספיחי חרדל 'שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה' והגם שאין הלכה כמותו בדין החרדל עצמו.

נחלקו ר' שמעון וחכמים בירקות הכלולים באיסור ספיחין, לדעת חכמים כל הספיחין אסורים. ולדעת ר' שמעון יש מעמד מיוחד לספיחי כרוב. ובמשנה (א, ט) מובא בשיטתו שרק הם אסורים אך בגמ' (פסחים נא, ב) גרס שרק הם מותרים וכן משמע דעתו בירושלמי (א, ט). וביחודם של ספיחי הכרוב הסבירו שם בירושלמי 'מפני שדרכם לגדל אמהות' כלומר דרכם היתה להשאיר את גוף הכרוב באדמה ולהסיר ממנו עלים לשימוש שוטף ולא לעקור כולו ולזרוע אותו מחדש.

על דברי הגמ' בפסחים (שם) כל הספיחין אסורין הסביר רש"י 'מזמן הביעור ואילך' כלומר אין פה דין חדש שאוסר אכילת ירק אלא הוא חלק מחובת הביעור במה שיש בו קדושת שביעית. אמנם התקשה בעצמו לפי זה מהו טעמו של ר' שמעון להתיר בכרוב הרי קדושת שביעית קיימת גם באילנות? ותיירץ שם אך סיכם 'וגמגום'. וכן בברטנורא^א פירש כל הספיחין אסורין (א, ט) 'שחזקתן מן השמור' כלומר שהוא בכלל קדושת שביעית ולא איסור חדש של אכילת ירק.

אמנם התוספות^א (שם 'כל הספיחין') כתבו שמלשון הפסוק ממנו למד ר' עקיבא איסור ספיחין של 'לא נאסף' משמע שהאיסור הוא כל השנה השביעית ולכן יש איסור כללי באכילת ספיחין. והוסיף התוס' שמחלוקת ר' שמעון וחכמים אינה כדעת חכמים החולקים על ר' עקיבא בעיקר דין ספיחין וסוברים שהוא מדרבנן. כיון שלשיטתם לא היה לחכמים לגזור בכרוב מתוך שאר ירק כיון שהוא עצמו גזירה. וכן הסביר בר"ח^א שם בגדר איסור הספיחין שלא נאספים כל השביעית וכן כתבו רוב הראשונים (רמב"ם, ראב"ד רמב"ן, סמ"ג. כפי שסיים בערוה"ש כב, ג-ח)

בפאת השולחן (כב, ב) הסביר בדעת רש"י שכוונתו לירק שגדל בשישית ונלקט בשביעית שאינו אסור אלא לאחר זמן הביעור. ואינו חולק בעיקר דין ספיחין.

היראים^א (קנה) כתב שהלכה כר"ע ומשמע לדעתו שאיסור ספיחין מהתורה.

אמנם הרמב"ם^א (ד, ב) כתב 'ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה, ולמה גזר עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית' ונמצא שפסק כדברי חכמים שאיסור ספיחין מדרבנן. וכן כשיטת חכמים שכל הספיחין אסורים (מהר"ק כאן) וכשיטת התוס' וסיעתו שהם אסורים כל השנה ולא רק מזמן הביעור. וכן דעת רוב הראשונים.

בשער המלך הסביר שלכאורה כיון שר' שמעון וחכמים נחלקו בדעת ר' עקיבא היה נכון לפסוק כמותם. אמנם הרמב"ם היה מוכרח להעמיד כחכמים שספיחין מדרבנן כיון שיש כמה משניות

שבהם מוזכרים גידולים שאינם בכלל איסור ספיחין³² ובטעם הדבר כתב הר"ש שמדובר במה שהחל לצמוח בשישית אמנם לשיטת הרמב"ם כל מה שנלקט בשביעית אסור ולכן היה מוכרח לתרץ אחרת שהגזרה היא מדרבנן ובאלו המקרים אין מקום לגזור כיון שמדובר בירקות שאין דרך לזרעם.

ספיחים שצמחו בשביעית, האם חייב לעקורם מהאדמה או מניחם כמו שהם?

כתב הרמב"ם (ד, יח) ע"פ התוספתא שירקות שהוקשו קודם ראש השנה מותר לקיימם בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחין.

והסביר בכס"מ: 'אם היו רכים אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין כלומר שיאמרו הרואים שנזרעו בשביעית וזהו שכתב רבינו אסור לקיימן משום ספיחים כלומר שאע"פ שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחים אסור לקיימן מפני מראית העין מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית'.

ודעת החזו"א^א כפי שהביא בשבט הלוי (ה, קנ) 'דאסור לקיימן משום ספיחין, הנה כלל רבינו שהן אסורין כספיחין וממילא אסור לקיימן, ור"ל כיון דאסמך הרמב"ם איסור קיום של ירקות הרכין שמששית לשביעית אספיחין סתם א"כ הרי זה בא ללמד ונמצא למד דספיחין עצמן אסור לקיימן ומצוה לעקורן'.

אמנם בשבט הלוי^ב שם כתב לחלק אמנם מה שיראה יותר בכוונת הכ"מ שכ' להתיר הקיום בספיחי שביעית ממש. ואסור כאן בירקות הרכים שנזרעו בערב שביעית. די"ל דכיון דאלו שבנ"ד נזרעו ע"י אדם ממש וידוע שנזרעו ע"י אדם כשרואים אותם רכים יאמרו שאדם זרעם בשביעית, משא"כ בספיחים שעלו מאליהם בשביעית דגזרינן רק איסור אכילה. ולפ"ז כל שנזרע בשביעית עצמו בידים, אלא שאין עלה יותר מאיסור ספיחין, חייב לעקור מק"ו.

וכעין זה כתב באור לציון (ר, ה) 'אין צריך לעקור ספיחים שגדלו בשדהו בשביעית אלא אם כן זרע באיסור או במקום שיש חשש מראית עין שזרע באיסור כגון שיש בשדהו ירקות רכים וכבר עבר זמן מתחילת שנת השמיטה בכדי שהיה אפשר לזרוע ירקות אלו ויגיעו לגודל זה'.

ונמצא שבירקות שנזרעו באיסור חייב לעקורם לכו"ע. ואלו שגדלו מאליהם החזו"א^א כתב שחייב לעקור ודעת האור לציון^ב שרק אם יש מראית עין של איסור חייב לעקור. ודעת השבט^ב הלוי שכל שעלה מאליו פטור מלעקור.

האם נוהגים דיני קדושת שביעית ואיסור ספיחים בירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית?

מאימתי מתחיל ומסתיים דין ספיחין?

לגבי סיום דיני ספיחין ראה להלן בשאלה 'עד מתי נוהג איסור ספיחין'.

ככלל השלב הקובע בגידול לענין תחילת דין ספיחין הוא זה הקובע לענין קדושת שביעית. למעט לגבי ירקות שנחלקו בזה הראשונים. ונמצא:

- א. **תבואה וקטניות** - (רמב"ם ט, ט) – אם גדלו שליש גידולם בשישית אין בהם איסור ספיחין.
- ב. **אורז דוחן פרג ושומשום ופול המצרי** (שם יא) אם נגמר פרים בשישית אין בהם איסור ספיחין.
- ג. **ירקות**: נחלקו הראשונים מתי יש להתיר ירק משום ספיחין.
 - **ר"ש**^א (ט, א): התחילו לצאת בשישית - 'כל הספיחין מותרין' - כשגדלו בששית ונלקטו בשביעית... כשהתחילו לצאת בששית ונגמר רוב גידולן בשביעית דלא מיתסרי משום ספיחים'.
 - **רמב"ן**^ב (ויקרא כה, ה): עיקר גידולם בשישית – 'והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור... וכן הירקות כל שצמחו בשביעית, אסורין מן התורה לדברי רבי

³² במשנה ט, א) הפיגם והירבוזין השוטים והחללוגית כוסבר שבהרים והכרפס שבהרות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית. ובמשנה (ח, ד) מסבירה מהו הנוסח שיש לומר לפועל ללקוט ירק ע"מ שלא יתפס בדמי שביעית. ובמשנה (ז, ג) התירו ללקוט ירקות ובנו מוכר על ידו.

עקיבא, ולדברי חכמים אסורין מדבריהם .. אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית, יש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבנות ולסחורה ולביעור ואף על פי שגדלו לגמרי בששית³³.

○ רמב"ם^א (ד, ב), רש"י (א, ט): מותרים רק אם נלקטו בששית – 'הירק בשעת לקיטתו'.

להלכה נחלקו האחרונים כמי לפסוק:

- דעת החזו"א^ב (ט, ז' ירק) להקל כדעת הר"ש שתחילת הצמיחה היא הקובעת. ומוסרים בשמו (משפטי ארץ טז, 18) שמדובר למעשה בנביטה כלומר שהצמח התחיל לצאת מעל הקרקע.
- במנחת שלמה^ג (מט, ג) העלה לחלק בדעת הר"ש והרמב"ן בין ירק עלים שדי שהחל לגדול בשביעית וכדינם לענין מעשרות (משנה מעשרות א, א³⁴) לבין פירות האדמה שצריכים להגיע לעונת המעשרות כתבואה כיון שלא מסתבר לחלק ביניהם. וסיכם למעשה לסמוך על החזו"א כיון 'שכבר הורה זקן'.
- אמנם פוסקי ספרד^ד חששו לדעת הרמב"ם, בילקוויי (כג, יד) כתב שהעיקר להקל כר"ש אך המחמיר כרמב"ם תבוא עליו ברכה. ובאור לציון (ה, א) כתב 'בני ספרד אין להם לאכול שום ירק שנלקט לאחר ראש השנה' והוסיף שבמקום שלא אפשר אחרת 'המקל יש לו על מה לסמוך'. ובמאמר^ה (א, ב) החמיר עוד וכתב 'ירקות שרוב גידולם בששית, שנלקטו בשביעית - יש להורות כדעת הרמב"ם לאסור משום ספיחין' ובשעת דחק התיר רק כשרוב גידולו נעשה בששית³⁵.

וכל זה לענין ספיחין אך לענין קדושת שביעית כל שנלקטו בשביעית יש בהם קדושת שביעית.

ספיחין במאכל בהמה והנאה מספיחין

בירושלמי (ה, ט): 'תבן של שביעית מה שיהא אסור משום ספיחים? רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי ושרי. אמר רבי זעירא ואנא דלא סמכית עלי אשתאלת לאילין דבית ברסנא ואמרין נהגין הוינא כנישין תבן מן ערובת שמיטתא וכד מחסרין מייתי מן שורייא (מאלו שגדלים בכותל שאין בהם ספיחין. רש"י) אמר רבי ירמיה מתני' אמרה שהוא מותר דתני הצבועין והפטמון לוקחין מורסן מ"מ ואינו חושש.

וכן כתב הרמב"ם (ד, ט): 'וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו. (והעיר הראב"ד שאין ספיחין אבל יש קדושת שביעית).

וכן מסקנת הרש"י בירושלמי (שם) 'ואינו חושש': ואין חוששין שמא מחיטי ספיחין הוא דכיון דפסולת הוא ואינו מאכל אדם כולי האי לא גזרו ובתבן נמי האי טעמא הוא. ובאמונת יוסף (שם) כתב לחלק בין כל מאכל בהמה שפשוט שאין בו ספיחין לתבן שאפשר שיש בו כיון שהוא פסולת של החיטה.

אמנם הרמב"ם בפרק ה (הלכה יט) כתב: 'אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה'. הרדב"ז^א סבר שיש קשר בין איסור ספיחין לחיוב קדושה וממילא נראה שהרמב"ם סותר את עצמו כשכתב שאין ספיחין בתבן. ולכן חילק שקולת הרמב"ם בספיחין בתבן היא רק בגס שאינה ראויה למאכל בהמה. אבל תבן הראוי לבהמה אסור בספיחין ובקדושת שביעית.

ובשבת הארץ^ב כתב שלתוס' בתענית (י, ב' ע"ד מת') משמע שיש איסור ספיחין בכל תבן וקש. שכן כתב שם התוספות שהמשנה האוסרת להנות מתבן וקש של שביעית עד שתירד רביעה שניה היא כר"ע אבל לחכמים שסוברים שאין איסור ספיחין בזרעים גם אין איסור ספיחים בתבן וקש. נמצא שלדידן שיש לחכמים איסור דרבנן בספיחי זרעים, ממילא תבן וקש יהיו בכלל האיסור.

³³ לכאורה אפשר שאין הרמב"ן חולק על הר"ש אלא כתב זאת לענין קדושה בלבד. אמנם בפאת השולחן (כג, ג) כתב דעת הרמב"ן גם לענין ספיחין 'שבשלו לגמרי בששית. וכן הסביר שם בדעת רש"י.

³⁴ כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל אף על פי שהוא שומרו להוסיף אוכל חייב קטן וגדול וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל:

³⁵ והוסיף 'מ"מ במקום צורך שלא להזדקק לסחורה ערבית - יש להקל שאם רוב גידולו היה בששית אזי אין בו גזירת ספיחין' ונמצא שאפילו בשעת דחק לא סמך להקל כחזו"א בנביטה אלא ברוב גידולו כפי שמשמע ברמב"ן.

וכן בחזו"א³⁶ שביעית (ט, טז) כתב 'ומש"כ מהרש"ס ז"ל שם דכל ירקות שדה אין בהן משום ספיחין תמוה מאד דאין איסור ספיחין תלוי במאכל אדם ואף מאכל בהמה אסורין משום ספיחין כדמשמע בירו' ספ"ה דמעשרות ועי' סי' י' ס"ק י"ב, ולא הותר אלא מינים הזולין שאין רוב בני אדם זורעין'. וכן פסקו בשמו במשפטי ארץ (ב, טז).

נמצא שיש מקום לחשוש לספיחין במאכל בהמה לרדב"ז ולחזו"א. והציץ אליעזר (יב, ס) כתב שלא נמצא סימוכין לאסור אך למעשה יש להמנע מלתלוש עבורם אך לשלוח אותם לרעות בשדה ספיחין יש להתיר.

לגבי הנאה מספיחין: על דברי הרמב"ם (ד, ב) 'ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה' כתב בשער המלך³⁷ שבהנאה הספיחין מותרים והוכיח ממקור הלימוד של רבי עקיבא מהפסוק 'וכי תאמרו מה נאכל' וכן הוכיח במקדש דוד³⁸ (סימן כח) ממה שכתב הרמב"ם (ד, ה) לגבי ספיחין שיצאו למוצאי שביעית שבהמה רועה בהם כדרכה. ומוכח שאין ספיחים אסורים בהנאה³⁶ וכן מהמשנה (ז, א) שהתירה שימוש בספיחי סטיס וקוצה לצביעה קודם זמן הביעור. אמנם הביא גם את התוס' שהובא לעיל בשבת הארץ לאסור מאכל בהמה והוכיח שלשיטתו אסורים בהנאה.

אמנם בשו"ת נשמת חיים³⁹ (קיד) הביא את דברי הרמב"ם לגבי ספיחין שיצאו למוצאי שביעית ולמד מהם דוקא שיש לאסור שכן מדובר בשנה השמינית ומוכח שספיחין בשביעית עצמה אסורים בהנאה ומכאן למד שיש איסור ספיחין בורדים ושושנים שעומדים להנאת ריח.

ובחזו"א (יג, טז) כתב 'אין ספיחין איסורי הנאה, אלא אסרו אכילתן ושאר תשמישין'³⁷

ובשו"ת משנת יוסף (ב, לג' א"ל) הסביר בדעתו 'כמו שבמיני מאכל אסרו את אכילתן, כן במיני בשמים אסרו להריח מהן, ובפרחים שיש בהן איסור ספיחין אסור להנות מיופים, שזו ההשתמשות שלהן, והיא כאכילה דידהו'.

אמנם דרך אמונה (ביאור הלכה ד, ב' שיהיו כל') חילק בין הנאה רגילה להנאה של כילוי וכתב: 'אך יתכן שלא אסרו חז"ל אלא הנאה של כילוי דומיא דטבל ותרומה כגון להאכיל לבהמה או לזרוע או לצבוע או לעשות ממנו בגד שכ"ז מכלה אותו אבל הנאה שאינה של כילוי כגון לשבת על הספיחין או להשעין בהן הדלת או לסתום בו נקב וכה"ג שאין מכלה אותו (ובאופן שדרך הנאתו בכך עי' תוספתא דאהלות פ"ג ה"ד) אפשר דמותר ואפשר דלכן כ' רבנו אסור באכילה. וכתב שם בציון הלכה כד: ועי' בבה"ל שצידדו דהנאה של כילוי אסורה: (כלומר אסר

להלכה סיכס הגרשז"א (מנחת שלמה א, נא' א' ספיחין): בדין ספיחין אם גזרו בהם חכמים גם איסור הנאה מצינו לכאורה כמה סתירות בדבר, ולכן נראה לענ"ד לומר דבהני דקיימי לאכילה לא אסרו אלא באכילה ולא בהנאה.

ובמשפטי ארץ⁴⁰ (א, טז) כתב 'הספיחים אסורים באכילה בין לאדם ובין לבהמה, אסורים בזריעה, אסור להריח צמחים העומדים להרחח וכל כיוצא בהם'.

אמנם באור לציון⁴¹ (ב, ב) כתב שאין בפרחים איסור ספיחין כלל³⁸ והסביר בהערה שאין איסור ספיחין אלא איסור אכילה בלבד. ובהמשך (א, ה) כתב 'כל הירקות האסורים באכילה משום ספיחין מותרים בהנאה ולכן מותר להריחם'. ובהערה הביא את דברי החזו"א ודחאם אך כתב המחמיר תע"ב. ובמאמר⁴² (א, ח) כתב בפשיטות 'ספיחין מותרים בהנאה' (דברי שער המלך) וכ"כ בילקווי"י⁴³ (ג, ט) 'פרחים בין אם נטעו אותם לשם ריח ובין אם נטעו אותם לשם נוי בעלמא אין נוהג בהם דין ספיחין' ובהמשך (הלכה י) כתב להתיר להריח נענע של שביעית אפילו לסוברים שיש בה איסור ספיחין.

³⁶ אמנם יש לעיין שאולי שנה שמינית קלה יותר וכן כתב בשו"ת נשמת חיים (קיד) והוכיח מכאן שסתם ספיחין אסורים בהנאה. אולם בפאת השלחן (סימן כב סעיפים ג, ה) הביא דעות ראשונים שגם בשביעית עצמה בהמה רועה כדרכה.

³⁷ ולמד זו מהגמ' בבא מציעא (א, קיח, א) שהשומר בשמיטה על ספיחין לצורך העומר יכול לזכות בהם שיהיו שלו. והסיק שאמנם אסור אכילתם ושאר תשמישין אבל לזכות בהם לצורך העומר שהוא היתר מותר. ונראה שכוונתו שצמח העומד לאכילה נאסר באכילה שזוהו תשמישו וכן העומד לאכילה בהמה אבל הנאה אחרת כגון לקרבן העומר מותר. וכן כתב בדרך אמונה (ביאור הלכה ד, ב) שהנאה שהיא 'לא דרך הנאה' מותרת. (ולכן נאמר שורד העומד לריח נאסר בו ההרחח אבל לא נאסר בו שימוש אחר כגון לגרד עם ענפיו בגב)

³⁸ אולם לדבי קדושת שביעית בעומדים לריח חשש למחמירים.

האם מותר ללקט גידולי ספיחין שלא לצורך אכילה

בירושלמי (א, ט) מסופר על ר' שמעון שראה אדם מלקט ספיחין והעיר לו שהגם שהוא מתיר בזה חבריו אוסרים. וכ"כ הרמב"ם (א, ד) 'הירקות שדרך רוב האדם לזורעם בגנות, ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם, וְהַמִּלְקֵט מִכֵּין אוֹתוֹ מִכֵּת מִרְדּוֹת'

והבין הרדב"ז³⁸ (שם) שהיא חדא גזירה ואינה גזירה על איסור האכילה.

ובמעדני ארץ³⁹ (ט, ח) הסביר שיש בשמיטה איסור קצירה ובצירה אלא שהותר לצורך אכילה שנאמר 'לאכלה' וממילא בספיחין שאין היתר אכילה חוזר איסור הקצירה ועומד.

אמנם החזו"א⁴⁰ (א, ט) העמיד את דברי הרמב"ם לחייב מלקות דווקא כשאכלם ולא על עצם הלקיטה.

מקומות בהם הותרו ספיחין

באילו סוגי שדות לא גזרו איסור ספיחין

בירושלמי (מלאים ב, ג) כתבו לגבי חשש גזל שכל הספיחין מותרין (ולהלן הגיהו אסורין) חוץ מהעולין בשדה בור בשדה ניר ובשדה כרם. ובירושלמי (בבא בתרא ה, א) הובא בשינוי ובתוספת הסבר 'דמר ר' ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור (שאינה מעובדת כלל) ובשדה ניר (פני משה: העומדת לחרישה) בשדה כרם ובשדה זרע. בשדה בור דלא משגח עליה בשדה ניר דו בעי מתקנה חקליה (שרוצה לתקן שדהו) בשדה כרם שלא לאסור את כרמו בשדה זרע שאינו רוצה בהן (לפי שהם מפסידים שדהו) ואם תאמר רוצה בהן כאילו עקורין ומונחין לפניו.

הרמב"ם (ד, ד) הביא גמ' זו להלכה לענין שביעית 'ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו, שדה בור אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה, ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה' והראב"ד העיר שקדושת שביעית יש בהם.

המהרי"ק (שם) הגיה את הגרסה בכל הגמרות 'כל הספיחין אסורין'.

בגדר שדה ניר ושדה בור כתב מרכבת המשנה (על הרמב"ם שם) : ששדה ניר היא שדה שמותרת חרושה בחורף לאחר שנה שגידל בה קודם הזריעה של השנה הבאה. ושדה בור היא מה שמניחה שנה בורה לגמרי אחרי קצירת הזריעה השניה.

החזו"א (כב, א) כתב שבכלל ההיתר היא שדה שנזרעה קודם ראש השנה של שביעית רק למניעת השתלטות של ערבים עליה שהרי אין דרך לזרוע בחורף ממילא לא תאסר התבואה למרות שלא תביא שליש בשישית. ובשבט הלוי (ט, רמב) השתומם על דברי החזו"א אבל סיכם 'ואין משיבים את הארץ'.

ובגדר שדה בור כתב החזו"א (א, י) שאינה שדה שהותרו בורה מתוך בחירה אלא 'שאינה נזרעת כלל, מפני תנאים קשים שיש בה, שהיא במקום התורף ואין פירותיה משתמרין, או שיש טורח מרובה בעבודתה, או שהיא רחוקה מן הישוב וכיוצא בזה'

ושדה הפקר כתב החזו"א (י, י) שאינה בכלל היתר שדה בור כיון שהיא טובה מצד עצמה לזריעה³⁹ וממילא יש בה איסור ספיחין.

³⁹ ובספר אמונת ישראל לרב ישראל שוורץ הקשה מדברי התפארת ישראל על משנה (ט, א) שהסביר בקולת הפיגם והירבוזין 'ספיחי שביעית שגדלו בהפקר מותרים, מיהו קדושת שביעית יש בהן' ומשמע שאין איסור ספיחין בהפקר. והעמיד שם שאפשר שכוונתו שסוגי הגידולים הללו דרכם לגדול בהפקר.

אמנם בשבת הארץ (א, א) הסתפק אם בכלל נוהג דיני שביעית בשדה הפקר, ובסיכום שם יש אומרים שאין בהם דיני שביעית כלל⁴⁰. יש אומרים שאין בהם איסורי עבודה ויש בהם קדושת שביעית. ויש אומרים שיש בהם כל הלכות שביעית. ונראה פשוט שהסוברים שאין בהם איסורי עבודה ממילא לא שייך גם איסור ספיחין⁴¹.

מה דין שדה שקנה נכרי לענין ספיחין ומה דין שדות שגזל

כתב הרמב"ם (ד, ט) 'עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם'.

אמנם סתם קרקע ביד עכו"ם אינה קרקע נכרי אלא קרקע גזולה כמובא בסוכה לענין הדס שנקנה מנכרי שאסור לישראל לקטפה מצד מצווה הבאה בעבירה ומסבירה הגמרא (ז) 'סתם נכרים גזלני ארעתא נינהו וקרקע אינה גזולת'. ודין זה שקרקע אינה גזולת הובא להלכה בשו"ע (ח"מ שער, א) והוסיף 'ברשות בעליה עומדת אפילו נמכרה לאלף'. ומכאן פסק הגר"מ אליהו⁴² (מאמר מרדכי שביעית עמ' שמח) שגידולי נכרי היושב בקרקע בארץ ישראל אסורים משום ספיחין.

והחזו"א⁴³ (ד, ט) רצה להקל בקרקעות נכרי ולחלק שאמנם אין יאוש לענין בעלות אבל יש יאוש לגבי איסור ספיחין. והגרשז"א תמה עליו כיצד שייך כאן יאוש וכתב 'דכל מחשבת יאוש פגול הוא ובטוחים אנו בכל עת ובכל שעה בישועת ה' ואף על פי שיתמהמה אחכה לו'. אמנם לבסוף הוא עצמו הביא סברא להקל ולחלק בין גזילה לכיבוש.

וכן משמע לאסור מירושלמי (י, ט) 'רבי יהושע בן לוי הוה מפקיד לתלמידים לא תזבון לי ירק אלא מן גינתא דסיסרא. קם עימיה זכור לטוב א"ל איזיל אימא לרבך לית הדא גינתא דסיסרא דיהודאי הות וקטלי' ונסביה מיניה. אין בעיתא מחמרא על נפשך אשתווי לחברך (הגרסא בדמאי ב א: אשתרי לחברך)'.⁴⁴

ובהסבר הוראת אליהו הבנביא שהחשש הוא רק חומרא כתב בכס"מ⁴⁵ (ד, ט) 'כיון דבחזקת עכו"ם הוא ועכו"ם עבדו ולכן לא יחמיר על עצמו יותר ממה שמחמירים חביריו' ומשמע שמהדין ניתן לסמוך על חזקה להקל ורק מחומרא יש להמנע.

אמנם במראה הפנים⁴⁶ (פרק ו הלכה ב' ד"ה מהו) כתב 'ומשמע להדיא התם דלאו בא"י הוה אלא במקומות הסמוכין לה כגון בית שאן וכיוצא בה שנשנו שם ואח"כ התירו אותן משום דלא חשיבא מא"י ועלה הוא דקאמר זכור לטוב זיל אמור לרבך וכו' ואין בעית מחמרא על נפשך אישתרי לחברך כמבואר שם משום שכבר התירו לאותן המקומות'. ומשמע שבאזורי הארץ האסורים באיסור ספיחין האיסור שם מהדין⁴⁷.

צמחים שהותרו בספיחין

האם צמחים שאין דרך לזרעם נכללים באיסור ספיחין

במשנה (א, ט) : הפיגס והירבוזין השוטים והחללוגית כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר.

הרמב"ן (ויקרא כה, ה) הביא שני טעמים להיתר זה :

⁴⁰ כתב במנחת חינוך פרשת בהר מצוה שכח-שכט אות א : כמו שלמדו מהמילים 'לכם', 'ישדך', 'קצירך' למעוטי עכו"ם והקדש ממילא ניתן לכאורה למעט גם הפקר.

גם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר חלק ב' סימן נו דף נח ד"ה ומעתה כתב דלפי הבית יוסף בתשובת אבקת רוכל סימן כד שהכריע דבשדה של עכו"ם בארץ ישראל אין נוהג שביעית ומקורו הוא מהא דדרש בספרא ייקרא כה ו' לכם ולא לאחרים אם כן הוא הדין דבשדה הפקר לא נוהג שביעית דאינו בכלל לכם.

⁴¹ לא גרע מגבול עולי מצרים שיש איסור עבודה מדרבנן ואין ספיחין.

⁴² ועוד יש לדון בקניה מנכרים מצד חיוב רכישה מיהודי המובא בשו"ת הרמ"א סימן י' ומצד איסור לא תשים דמים בביתך שיש בקניה מאויבים. והראי"ה קוק (אגרות הראיה א, שט"ז) כתב על העדפת אויבים בשמיטה : 'אין לשער גזל החרפה וחלול השם ועצם הקשעה שיש בזה'. ובכל אופן לא הארכנו בזה למעלה מצד שלרבים נח להתחבר לדיונים הלכתיים פרטיים יותר משיקולים כלל ישראלים. והוא רחום יכפר.

- א. שמדובר בתבואה שגדלה בשישית ורק הוסיפה ונלקטה בשביעית.
- ב. שסוגים אלו אין דרך לזורעם.

אמנם לדעת הרמב"ם (א, ד) אין להתיר מה שהחל לצמוח בשישית, וכל שנקטף בשביעית אסור משום ספיחין ולכן כתב כטעם השני בלבד.

בר"ש סירליאו (ירושלמי ט, א) הסביר בטעם ההיתר לצמחים אלו שהם הרשימה של צמחים שאינם מקבלים טומאת אוכלים כיון שאינם מאכל אדם אלא מאכל בהמה.

החזו"א (ט, ט) שסובר שגם מאכל בהמה אסור משום ספיחין הסביר שהצמחים המותרים הם 'מינים הזולין שאין רוב בני אדם זורעין' והוסיף שענין זה נמדד ומשתנה על פי המנהג בכל זמן.

האם צמחי תבלין נאסרו משום ספיחין

בירושלמי (מעשרות ה, ח) מסתפקת הגמ' לגבי כורכומין האם אסורים משום ספיחין שהרי אינם ראויים לאכילה מצד עצמם. וסוברת לדמות לפשתן שאסור לקחת מחשוד על השביעית משום ספיחין כיון שזרעיו ראויים לאכילה. ובפירוש שני מחלקת ביניהם ומסבירה שיש קנס בחשוד על השביעית שקיים אפילו במלח ואין ללמוד מכאן לענין ספיחין.

במהות הכורכומין כתב הרש"ס שזורעים אותו לעשות טויה. אמנם בפירוש ר' אהרון מפולדה כתב שאין מאכל בפני עצמם (כלומר רק באים להטעים) ובנייר כתב שהוא ממיני הצובעים.

וכתבו החזו"א (י, יב) והמנחת שלמה (א, נא יא) בטעם הדבר לפטור אותו מאיסור ספיחין שכיון שאין בו קדושת שביעית⁴³ אין בו גם איסור ספיחין. והוסיף להסביר במעדני ארץ (ג, ט) שכיון שסמכו חכמים את איסור הספיחין על איסור הקצירה כך אינו שייך אלא במה שיש בו איסור קצירה (בדרך בעלות) כלומר שקדוש בקדושת שביעית. והוסיף החזו"א שכיון שאינם ראויים לאכילה לא ימסרו את הנפש לזרוע בשבילו.

אמנם בשבת הארץ (ח, טז, נ) כתב 'וכרכום אסור משום ספיחין שביעית'. ומשמע שמבין כפירוש ראשון שאסורים משום ספיחין.

הרמב"ם (מעשר יא, יב) כתב שהלוקח שאור ותבלין משכנתו ע"ה צריך לחשוש לשביעית בשאור. וכתב על זה בדרך אמונה שמשמע שבתבלין אין חשש שביעית. וסיכם שיש לחלק בין תבלינים שחייבים במעשר שאסורים גם משום ספיחין לאלו שפטורים ממעשר ופטורים גם מספיחין.⁴⁴

האם יש איסור ספיחין בפרחי נוי

יש הסוברים שספיחין אסורים רק באכילה ולא בהנאה. ולשיטתם פשוט שאין איסור ספיחין בפרחים וכ"כ בספר אור לציון שביעית פרק ב' הלכה יב.

יש שסוברים שיש קשר בין קדושת שביעית לספיחין שמהרדב"ז משמע שהדברים שלובים ולגבי פרחי ריח הסתפקה הגמ' בירושלמי שביעית פרק ז הלכה א אם יש בהם קדושת שביעית אך לא פשטה ובגמ' דידן וברמב"ם לא הובא ספק זה לכן כתב הציץ אליעזר להקל בזה אמנם בשבט הלוי והגרמ"א כתבו להחמיר.

אמנם גם לשיטה זו ע"מ שתהיה קדושת שביעית בפרחים צריך שהנאתם וביעורם יהיה שווה, דבר זה שייך בפרחים שההנאה מהם היא בריח ולא במראה ולכן בפרחים ללא ריח שיותר מוסכם שאין בהם קדושת שביעית ממילא גם איסור ספיחין לא יהיה שייך בהם.

⁴³ אמנם בניר (פירוש) של רבי מאיר מאירם שפיט על הירושלמי. מעשרות ה, ג 'ופשתין' סובר שיש בו קדושת שביעית כיון שהוא ממיני הצובעים.

⁴⁴ והחילוק בזה הוא בין תבלינים שלא ניכרים באוכל אלא רק מטעמים וגם לא נאכלים מצד עצמם שפטורים ממעשר פלפל שחור, כרכום וכמון. לבין אלו שניכרים בו כגון קצח, בצל, פטרוזיליה וכו' שחייבים. ראה במשנה עוקצין (גי' ו') דעת בית הלל שהקצח חייב בתרומה. וכ"כ בחזו"א (מעשרות ט' א ס"ק כד). וכן בחזו"ע (תר"מ עמ' ק).

ספיחין - מקומות בהם הותרו ספיחין

ועוד שבמקום ספק יש יותר מקום להקל בספיחין כיון שעיקרו מדרבנן מקדושת שביעית שעיקרה מהתורה.

בספר מעדני ארץ (סימן ג' אות ט') כתב, שפרחים שאין להם ריח ונטועים לנוי, אין בהם קדושת שביעית ואין נוהג בהם דין ספיחין.

האם נוהג איסור ספיחים בירקות שנזרעו בשישית ונלקטו בשביעית. ומאימתי מסתיים איסור ספיחים בשמינית.

ירקות שנזרעו בשישית ונלקטו בשביעית

נחלקו הראשונים מהו האירוע הקובע לענין איסור ספיחין.

לדעת הר"ש מסכת שביעית פרק ט משנה א ירקות שהתחילו לגדול בשישית אינם בכלל האיסור כיון שניכר בהם שאינם משנה זו. אמנם הרמב"ם ד' יב' הסביר את השלב הקובע לספיחין בירק כך: 'הירק בשעת לקיטתו' נמצא לשיטתו שאפילו נזרעו בשישית וגדלו נאסרים משום ספיחין אם נלקטין בשביעית.

החזו"א כתב שהמנהג כר"ש להקל בירק שהחל לבצבץ בשישית.

הגרמ"א והאול"צ כתבו שיש לפסוק בנושאים אלה כרמב"ם שדעתו משמעותית במקום שהשו"ע לא כתב. ולכן יש להחמיר בכל ירק שהיתה לקיטתו בשביעית.

מועד סוף איסור ספיחין

ראה להלן ספיחין שיצאו לשמינית.

באילו מקרים מצינו שספיחי שביעית מותרים, והאם במקרים הללו נוהג בהם קדושת שביעית?

ספיחין לא שייכים במקרים הבאים:

- גידולים שאין דרך לזרעם כל שנה
- פירות: הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות (הלכה ג).
- עשבים שאין דרך לזרעם: הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן
- מקומות שאין דרך לזרוע בהם
 - ספיחים העולים בשדה בור: שדה שאינה נזרעת כלל מפני תנאים קשים שיש בה.
 - ובשדה ניר: שדה שמניחים אותה בורה בעונה זו שתוסיף כח לזרעה בעונה הבאה.
 - ובשדה כרם: שאין זורעים משום כלאים.
 - ובשדה זרע: שנזרעה כבר.

ובכולם יש קדושת שביעית אלא אם אינם ראויים למאכל בהמה.

האם יש איסור ספיחין בבגנות ומדוע

ישנם גידולים שמתחדשים מהשורש כגון בננה, נענע, חצילים, אננס, ארטישוק וכדו' ולכאורה היה צריכים להאסר משום ספיחין כיון שאין להם דין אילן לענין מצוות התלויות בארץ.

אמנם בשו"ת ישועת משה (חלק א סימן ב) דן בבננה והביא מספר סיבות מדוע אין בה איסור ספיחין:

- דרך בגנות להשתל, ואיסור ספיחין הוא על פרי הנזרע ולא הנשתל. כיון שאי אפשר שישתול בסתר שהרי אתמול גינתו היתה ריקה והיום יש בה שתיל והוא ניכר שעשה איסור.
- איסור ספיחין הוא בגידולים שמניבים בשנה הראשונה לגדילתם ולכן יש ענין לחוטא לזרוע אותם בשמיטה משא"כ בבגנות שמניבים רק בשנה שניה.
- כל הבגנות הנמצאות בשוק הישראלי בשנת השמיטה ואחריו עד החנוכה נתגדלו על עיקר צמח לפני שביעית.

ספיחין - ספיחין שיצאו לשמינית

וכן כתב להקל בכרם ציון (הלכות פסוקות ט, א) והטעים שלמעשה אין דרך לזרעם כלל אלא מתחדשות מעצמם בכל שנה. אמנם באול"צ (ה, ד) כתב שיש לכאורה לתלות זאת במחלוקת הרמב"ם והר"ש בדין השלב הקובע לספיחין שלרמב"ם שאוסר אם נלקט מיד בתחילת השנה מוכח שלא מחלק בכך שלא היה שהות לזרוע ולצמוח בדין ספיחין. ולמעשה התיר בזה שם לחולים וילדים.

אמנם רוב הפוסקים הקלו כדעת הישועות משה והכרם ציון. וכן סכמו בקטיף שביעית (עמ' 96) להקל בכל אלו שאין בהם איסור ספיחין. וכן הקלו בבמאמר (א, כב), ילקו"י (כג, ז), ברית עולם (לרב זילבר ג, מד) שמיטה כהלכתה (עמ' כ) שו"ת משנת יוסף (א, כ).

ספיחין שיצאו לשמינית

מה דינם של ספיחים שיצאו משביעית לשמינית

עד מתי נוהג איסור ספיחים בשנה השמינית?

לגבי תבואה וקטניות, אם הביאו שליש בשביעית נאסרים באכילה (רמב"ם ד, יג) והסביר בכס"מ (שם ע"פ גמ' ר"ה יב, ב) 'מדכתיב במועד שנת השמיטה לומר לך כל תבואה שהביאה שליש לפני ר"ה אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ושלש היינו עונת המעשרות'.

לגבי שאר ירק כתוב במשנה שביעית ו, ד: מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו. עשה הבכיר הותר האפיל. רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד:

נחלקו הראשונים להלכה בירק שביעית שיצא לשמינית:

- **ר"ש** (ט א): אם התחיל צמיחתו בשביעית יש בו גם ספיחין במוצ"ש. ואם נגמר גידולו בשביעית יש בו קדושת שביעית.
- **ראב"ד**: אין מקור להתיר ספיחי שביעית במוצ"ש. אלא אולי כשירבה החדש שההיתר מעלה את האיסור.
- **רע"ב שם**: אם כבר עשה כיוצ"ב בשמינית אין בו איסור ספיחין. וכתבו בשם הגר"א שבירק הוא מספר ימים.
- **רמב"ם** הביא זמנים שונים

- בפיהמ"ש שביעית ו ד: כתב שמותרים מיד כרבי במשנה.
- בפרק ד הלכה ו כתב: ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה. ומחנכה ואילך הן מותרין. (הכוונה כשנלקטו בשמינית, אבל אם כבר נלקט בשביעית אסור לעולם)
- בהלכה ז' כתב 'בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין, וכן שאר הפירות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי שביעית עשה הבכיר הותר האפיל. ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.

נמצא שהרמב"ם השתמש בשלשה זמנים: לירק כתב 'מיד' לבצל כתב 'לכשיעשה כיוצ"ב' ובאופן כללי כתב 'עד חנוכה'. וצריך לחדד מה הותר מיד ומה הותר כבצל לכשיעשה כיוצ"ב.

ובענין זה נחלקו הפוסקים:

- **ציץ אליעזר** (ח"ב ס' אס), **כרם ציון** (פרק יא סע' ט): כל ירק שגידולו איטי כבצל נאסר עד שיעשה. וירק עלים שגידולו מהיר מותר מיד.
- **רש"י** (פ"ט ה"א ד"ה ע"ד): ירקות שמתקיימים ואין זרעם כלה אסורים עד שיעשה.
- **פאה"ש** (ס' כב ס"ק ט): רק בצלים ופירות האילן אסורים עד שיעשו, וכל הירקות מותרים מיד. (לענין לקחת מכל אדם)

וכתב החזו"א (י, ז) שההיתר אפילו אם נלקט בשמינית קודם זמן ההיתר, שאם הגיע זמן ההיתר בתלוש מותרים באכילה.

קדושת שביעית - הזמן הקובע לקדושת שביעית

למעשה סכמו בקטיף שביעית (עמ' 388) ובמשפטי ארץ (ט, טז) שגידולים שזמן גידולם קצר מתירים מהזמן בו הם מצויים בשוק מגידולי שנה שמינית. וגידולים שזמן גידולם ארוך מתירים בחנוכה.

אמנם ראה בקטיף שביעית (עמ' 385 בטבלאות) לגבי יבול שדרך לשמור בקירור וממשיך להיות מצוי בשמינית כגון בטטה, בצל, גזר, דלעת, דלורית, שום ותפוחי אדמה ממשיך בהם איסור ספיחין עד למאוחר יותר (בדלעת אפילו עד סיון).

ויש מחמירים באיסור ספיחין עד שרוב הירק יהיה של שנה שמינית כראב"ד.

הזורע ספיחי שביעית בשמינית, האם ירקות אלו מותרים באכילה ומדוע?

דין הגידולים

במשנה מסכת תרומות פרק ט משנה ד: גדולי תרומה ותרומה וגדולי גדולין חולין אבל הטבל ומעשר ראשון וספיחי שביעית ותרומת חוצה לארץ והמדומע והבכורים גדוליהן חולין.

וכן כתב הרמב"ם (י, ד): 'והזורע ספיחי שביעית אחר שביעית הגידולין מותרין'.

והסביר הרדב"ז: הטעם דק"ל כל שזה וזה גורם מותר והרי הספיחין של איסור וקרקע של היתר גורמין הגידולים ואפי' באיסורי ע"ז שהם מן התורה אמרי' הכי כ"ש באיסורי ספיחין שהם מדרבנן.

ולגבי קדושת שביעית כתב באור שמח: פירוש דאף קדושת שביעית אין בהם, ומותר לסחור בהן, ויעוין פ"א מתרומות (הכ"ב) בהשגות, אולי כוון לזה. וכן לשון המשנה (תרומות פ"ט מ"ד) ספיחי שביעית גידוליהן חולין, היינו דאין בהן קדושת שביעית, ורבינו קצר בלשונו.

דין הספיח עצמו שנזרע

כתב הרמב"ם בהלכה כ"ב: בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל הואיל ושביעית אסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע.

נמצא שלרמב"ם בספיחין מקלים שגידולי ההיתר מעלין את האיסור ושדין זה שונה מכלאים, ערלה וטבל שבהם אין גידולי היתר מעלים את האיסור. כיון שכאן הקרקע אסרתם והיא מתירה אותם.

וכן כתב הרא"ש והסביר את ההיתר שכלאים נאסרו ממעשי בני האדם משא"כ ספיחין.

אמנם הראב"ד והמאירי כתבו שיש בשתילה בעיה של ביטול איסור לכתחילה ולכן רק אם ניכר במעשהו שאין לו כוונה לגדל אותם כגון שכיף את העלים (כיסה כולו בעפר – חזו"א) מותרים גידוליו הספיחין.

אמנם בדרך אמונה הסביר בדין זה בכוונת הרמב"ם שבזרעים שאינם כלים אפילו הגידולים אסורים עד שירבה ההיתר ולא כפי שמשמע בלשון הרמב"ם שהדיון הוא על הבצל עצמו וגידוליו הם בכל אופן היתר כאמור בהלכה ו.

קדושת שביעית

הזמן הקובע לקדושת שביעית

באר מתי מתחילים דיני שביעית בפירות העץ, פירות האדמה, חטים, תירס, אורז, אתרוג?

הרמב"ם (ה, ה) כתב לגבי פירות 'משיתחיל לעשות פרי לא יקוף אותו שהרי מפסיד האוכל' וכתב על זה החזו"א (ט, כא) 'ונראה שלפני שיעור זה כיון שמותר לקוף ולהפסיד אין בו גם דין הפקר'. וכ"כ במעדני ארץ (ה, ו) 'מסתבר דחייל שאר קדושת שביעית משעת חנטה הוא הדין מההיא שעתה חייל גם חובת הפקר'.

קדושת שביעית - הזמן הקובע לקדושת שביעית

ונמצא שכל חיובי הפירות באים כאחד : קדושת שביעית, חובת הפקר ואיסור ההפסד. לכל סוג יבול יש את השלב הקובע שאם הוא התרחש בשביעית הוא נקדש בקדושת שביעית.

שלב הגידול הקובע לשביעית בגידולים השונים:

ירקות וגידולי שדה – אחר לקיטה (רמב"ם ד, יב). ולגביהם חובת ההפקר היא עם תחילת שנת השמיטה (חזו"א יא, ז. משפטי ארץ י, י).

בכלל גידולים אלו (קט"ף שביעית ו, ח) : בננות, גרעיני דלעת ואבטיח (כשמגדלים לצורך הפרי) תפוחי אדמה (למרות שבפועל הם זרעים הנאכלים אינם מוגדרים כקטניות כיוון שגדלים תחת הקרקע) ושעועית בתרמילים.

וכן שיחים כשאננם מעוצים או כשהם חד שנתיים.

למעט אם מקובל להפסיק השקייתם בשישית וכך עשו, כפי שפעמים עושים בדלעת. שאז הם כפירות שישית.

אילנות – (רמב"ם ט, ט) – אחר חנטה. ונחלקו הראשונים מהן שלב זה בפרי :

- לרמב"ם המדובר בהבאת שליש.
- לתוס' ור"ש נפילת הפרח.

ולמעשה הורו הרב אויערבך והגרמ"א לחשוש מספק לכל השיטות.

אתרוג – (רמב"ם ד, יב)

- לרמב"ם : לחומרה אחר לקיטה לשביעית ואחר תחילת גידול לחיוב מעשרות.
- לרוב הראשונים : אחר חנטה כשאר פירות לכל ענין.

ולמעשה מחמירים כרמב"ם. קט"ש ו' ו'. וזה דווקא באתרוג. אבל בשאר פירות ההדר יותר יש מקום לסמוך על חנטה ולא להחמיר פעמיים.

תבואה וקטניות – (רמב"ם ט, ט) – שליש גידול.

אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה הרי אלו מותרין, ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר.

אורז דוחן פרג ושומשום ופול המצרי – הלכה יא – גמר גידול.

האורז והדוחן והפרגים והשומשמן ופול המצרי שזרעו לזרע הולכין בהן אחר גמר פרי, אם נגמר פרים קודם ר"ה הרי אלו מותרין בשביעית כפירות ששית, ואם נגמרו אחר ר"ה אף על פי שהשרישו קודם ר"ה הרי אלו אסורים משום ספיחים.

לדעת החזו"א ברמב"ם פול המצרי הולך אחר שליש גידול כתבואה ולא אחר גמר פרי שכן כתב בפרק א' בהלכות מעשר שני הלכה י'. ולרש"י ותוס' דינו אחר גמר פרי כד' המינים האחרים.

אמנם ברדב"ז ובר"י קורקוס כאן משמע שדעת הרמב"ם כשאר ראשונים שפול המצרי אחר גמר פרי.

לגבי הזמן שממנו צריכים להגיע לשלב הגידול הקובע כדי להחשב פירות שביעית כתב הרמב"ם בפרק ד' הלכה ט' שהוא יום ראש השנה של שביעית ודין זה שונה ממעשרות שלגביהם הזמן הקובע בפירות הוא ט"ו בשבט. וכתב בדרך אמונה שכן דעת רש"י אבל ימהר"ש ור"ח לא משמע כן וקיימא לן כרמב"ם.

במה נוהגת קדושת שביעית

האם נוהג דיני קדושת שביעית ומצות ביעור בקליפי רמונים ואגוזים, שושנים וורדים, קטף הנוטף מהפירות או מהעצים

קליפי רימונים ואגוזים

במשנה מסכת שביעית פרק ז' משנה ג': 'קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית'

וכן כתב הרמב"ם (ה, כא) : הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן כעצים אא"כ ראויין לצביעה והקור קדושת שביעית חלה עליו.

ובהלכות תרומות (יא, י) פרט יותר : עוקצי תאנים וגרוגרות והכליסים והחרובין ומיעי אבטיח וקליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון אף על פי שאין בהן אוכל וקניבת ירק שמשליכין בעלי בתים הרי אלו אסורים לזרים, אבל קניבת ירק שמקנבים הגננין מותרת לזרים, קליפי פולין ושומשמן אם יש בהן אוכל אסורין אין בהן אוכל מותרין.

ובדרך אמונה (כא) כתב : מבואר בפ"א מתרומות ה"י דקליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון אף על פי שאין בהן אוכל אסורין בתרומה וקליפי פולין ושומשמן אם יש בהן אוכל אסורין ואם לאו מותרין אבל קליפי אגוזים ושקדים ורמונים וכן כל הקליפין שאינן אוכל מותרין

קליפות תפוזים

ראה לעיל שהיסוד לקדושת שביעית בקליפות היא השאלה האם הקליפה עצמה נחשבת אוכל. ונחלקו הפוסקים מה הדין בקליפות תפוזים :

- משפט כהן, ציץ אליעזר : כיון שהקליפות ראויות לאכילה כשהם מבושלות, ויש שמכניסים מהם מרקחת וזה נכלל גם בכוונת הנוטעים יש לנהוג בהם קדושת שביעית. וכ"כ בחוט שני (שביעית רס"א) שמוכח מדברי המג"א (רב, יז) שכתב לברך עליהם בורא פרי העץ.
- משנת יוסף (ג, קז) : יש לנהוג בהם קדושת שביעית כיון שהם ראויות למאכל בהמה. וכן כתב הגרש"א שיש להחמיר כיון שראויות לבהמה למרות שלא נאכלות להם בפועל בצירוף מה שהם טפלות לפרי עצמו.
- חזו"א (יד, י) : הגם שראויות למאכל בהמה אין צורך לנהוג בהם קדושת שביעית כיון שאין בהמות מצויות בינינו.

ורדים

במשנה מסכת שביעית פרק ז' משנה ו' : הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי :

וכן כתב הרמב"ם (ב', ז) : הוורד והכופר והלוטם יש להן ולדמיהן שביעית.

ונחלקו הראשונים אם יש להם גם ביעור :

- לר"ש (שם) ולרא"ש (י, ז) יש להם ולדמיהם ביעור.
- תו"ט (י, ז) : שביעית יש להם אבל לא ביעור כיון שאינם עיקר הפרי.
- רש"ס (ז, י) : בורד שלשה חלקים בעליו יש שביעית וביעור ובפיקה שלו שביעית ולא ביעור. ובעיקרו לא שביעית ולא ביעור.

וכתב החזו"א (ידף ט' והא') שאין ללמוד מדין ורד לשאר מיני פרחים או בשמים, כיון שלורד יש גם טעם כמו שמוכח במשנה (ז, ז) שהיו כובשים ורד בשמן כדי שיתן בו טעם.

קטף היוצא מהפרות ומהעצים

ראה במשנה לעיל מחלוקת תנא קמא ור' שמעון בדין הקטף היוצא מהעץ.

- ופסק ברמב"ם (שם) כר' שמעון: 'הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית, והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית'.
- והר"ש (i, t) פסק כתנא קמא שיש בקטף היוצא מהעץ קדושת שביעית.

האם נוהג קדושת שביעית (סחורה וביעור) במאכל בהמה? במאכל אדם הנאכל על ידי הדחק? בצנובר? בעצים?

מאכל בהמה

מאכל בהמה יש בו קדושת שביעית. כמובא במשנה (א, t) וברמב"ם (א, t): 'כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין ... יש לו ולדמיו שביעית...', כגון עלי הלחף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין מאוכל אדם, וכגון החוחים והדרדרין מאוכל בהמה, וכגון אסטס וקוצה ממין הצובעין'.

ואם ראוי לבהמה אבל לא מיועד לה כתב החזו"א (יד, 'וכל זה') 'אבל קליפין שאינן ראויין לאדם אם אינן עומדין לבהמה מותר להשליכן ואם מיוחדין לבהמה אסור לאבדן אבל מותר להניחן עד שירקבו וגם בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר מנהג המקום או כפי תשמיש הנאות ואין לנו תלמוד בכל הקליפין ... וברמב"ם פ"ה מהלכות כלאים הי"ח כתב 'עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום' משמע שמשנתנה לפי המקום והזמן'.

אמנם בשבט הלוי (ש"ת שבט הלוי חלק ב סימן קצט) כתב להחמיר בקליפות תפוזים אף שאינן מיועדות לבהמה כיון שראויות לה.

מאכל אדם הנאכל ע"י הדחק

המשנה (א, t) פרטה הצמחים שיש בהם קדושת שביעית מצד שהן מאכל אדם וכתבה 'עלה הלחף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב וכתב על זה הר"ש^א (והכרישין) 'רגילה ונץ החלב כולם מאכל אדם ע"י הדחק דסתם חציר לבהמה'.

וכן כתב בשבת הארץ^א (א, t) 'ונראין הדברים שאין צורך לענין מאכל אדם ומאכל בהמה ומין הצובעים שיהיה דוקא מיוחד לכך אלא כל שהוא ראוי למאכל אדם אפילו על ידי הדחק דינו כמאכל אדם והוא הדין כשהוא ראוי למאכל בהמה או לצביעה על ידי הדחק הרי הוא כמאכל בהמה וכמין הצובעים לענין דין קדושת שביעית'.

ונמצא שתי חומרות לשיטתו אחת שגם הראוי יש בו קדושה ואפילו לא עומד לכך ועוד שאפילו ראוי ע"י הדחק יש בו קדושה.

אמנם העירו שם (בשבת הארץ עם תוספת שבת) 'ויש מי שאומר שספיחי איסטס אין בהם קדושת שביעית ונראה שלדעתו אכילה שעל ידי הדחק איננה אכילה' ובהערה: רשב"א^ב (ב"ק קא ע"ב ד"ה ה"ג ראב"ד) וכדעת רבנן שאין קדושת שביעית בספיחי איסטס כיון שאין בהם אכילה.

צנובר

במשנה (i, t): 'הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי'.

וברמב"ם שם **ולוטם**, "שאה בלוט" ויש אומרים "אלצנובר".

ובספר שבות יצחק (שביעית עמ' לב) כתב 'בעבר כשהיו קצת טבעונים אוכלים את פרי (צנובר) שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל דאין צריך לחשוש שיש קדושת שביעית כפירותיו כיון שהם מועטים ובטלה דעתייהו. אמנם היום נעשה דרך הרבה בני אדם לאכול את פריו בתיבול מאכלים. ויש לדון אם כדי להחשיבו בסתמא למאכל ולא כעץ בעלמא צריך שיהא רוב הפרי לאכילה ואין די בהרבה בני אדם שעושים כך. וכמו שמצינו בעצים דכיון שרובן להסקה אין בהם קדושת שביעית אע"פ שראויים לבישול ולהתחמם בהם שהנאתו וביעורו שוה.

ולמעשה היום הצנובר שמשווק בארץ ישראל מיובא מחו"ל.

עצים

בגמ' סוכה (דף מ עמוד א): עצים אין בהן משום קדושת שביעית, דתניא עלי קנים ועלי גפנים שגבבן לחובה על פני השדה, לקטן לאכילה - יש בהן משום קדושת שביעית, לקטן לעצים - אין בהן משום קדושת שביעית!... והאיכא עצים דמשחן (רש"י: עץ שמן, שהעץ עצמו מדליקין בו להאיר כמו באבוקות) דהנאתן וביעורן שוה! - אמר רבא: סתם עצים ולהסקה הן עומדין (הלכך, לא נחתא בהו קדושת שביעית מעיקרא ואפילו לקטן להאיר).

ובהמשך מביאה הגמ' מחלוקת תנאים לגבי עצי הסקה כיון שהנאתן אחר ביעורם אם יש בהם קדושת שביעית שלחכמים אינם קדושים ולר' יוסי קדושים.

וברמב"ם (ט, טז) כתב 'וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעים, הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמיו שביעית' ומשמע שפסק כחכמים שכל שהוא לעצים אין בו שביעית.

כיצד ינהג מי שהתערב לו פירות שביעית בפירות של ששית או יין של שביעית בשל ששית לענין קדושה וביעור:

לענין קדושה מובא במשנה שביעית פרק ז משנה ז: 'ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד. וישן בחדש חייב בביעור. חרובין חדשים שכבשו ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור.

זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער מין בשאינו מינו. ומין במינו כל שהוא. שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם:

וכן פסק הרמב"ם^א בהלכות מאכלות אסורות פרק טו הלכה ח: 'פירות שביעית אף על פי שאם נתערבו במיין בכל שהוא ושלא במיין בנותן טעם אינן בכלל איסורי תורה שאין אותה התערבות אסורה, אלא חייב לאכול כל התערבות בקדושת שביעית כמו שיתבאר במקומו'.

אמנם הר"ש^ב (שם) הסביר שדברי המשנה במינו הנם דווקא לאחר הביעור שנעשה אסור לאכילה אבל בנתערב קודם זמן הביעור עד שיהיה בו בנותן טעם (כלומר בשישים. שבאינו מינו היה מותר טעם)

ולענין ביעור ראה להלן דעות הפוסקים בדיון 'הכובש שלשה כבשים בחבית אחת'.

מגבלות שימוש בפירות שביעית

האם מותר לעשות תרופות ומשחות או אבקת כביסה מצמחים שיש בהם קדושת שביעית.

ראובן המנהל של חברת תרופות התקשר למורא דאתרא ושואל: האם מותר לי לעשות סוגי תרופות ממאכל שיש בו קדושת שביעית. כיצד יפסוק לו המרא דאתרא

תרופות ומשחות

הגמ' סוכה דף מ ב כותבת שאין לעשות מלוגמא מפירות שביעית ובטעם הדבר כותבת הגמ' שכתוב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' ומזה לומדים שאינם שייכים במיני רפואה 'כיון שאינם שוים בכל אדם' ולכן גם אוסרת לעשות ממנה אפיקטויזין שהם מיני רפואה הגורמים הקאה.

וכ"כ הרמב"ם בפרק ה הלכה י: .. אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושין מהם מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה.

ובהלכה יא מביא בזה ג' חילוקים (ע"פ משנה ח, א):

- מה שהוא מיוחד לאכילת אדם – אסור במלוגמא אפילו לאדם.
 - מה שהוא מיוחד למאכל בהמה - מותר במלוגמא לאדם אבל לא לבהמה.
 - ומה שאינו מיוחד דווקא לשימוש מסויים – הולכים אחר מחשבתו בזמן לקיטה.
- צריך לציין שגם אכילה של פירות באופן שניכר שהאכילה היא לצרכי רפואה אסורה, וכתבו הפוסקים שדינה כמו לענין רפואה בשבת.

אבקת כביסה

לגבי כביסה מובאת בגמ' שם מחלוקת רק יוסי וחכמים. ר' יוסי מקל כי לומד 'לכם לכל צרכיכם' וחכמים אוסרים כיון שלומדים 'לאכלה' - ולא למשרה'.

הרמב"ם פסק שקיים איסור כביסה בפירות שביעית. אמנם במינים המיוחדים לכביסה מכבסים ויש בהם קדושת שביעית וכתב הב"י שהוא פסק כחכמים האוסרים אבל העמיד מחלוקתם בפירות המיועדים לאכילה אמנם במינים המיוחדים לכביסה מודים חכמים לר' יוסי.

תנאי נוסף מובא בדין קדושת שביעית שנלמד מ'לאכלה' שמותר לעשות בהם רק מה שהנאתו וביעורו שווה, כלומר שהוא מתבער בזמן ההנאה. שלא כגחלים לדוגמא שהביעור שלהם הוא רק הכשר לשימוש שלהם שנעשה אחר כך.

דעת רש"י שאין קדושת שביעית חלה בכביסה כיון שאין הנאתם וביעורם שווה שכן כתב בב"ק קב. 'שמשה שמטילין פשתן או בגד ביין נתקלקל ונבער, והנאתו אינו אלא עד שלשה ימים וד' עד שיהא הפשתן שרוי וכן הבגד' ומשמע שהביעור מיידי וההנאה היא בניקיון (ואפשר שהוא בלבישת הבגד) אלא שהוא לאחר זמן ולכן אין הנאתו וביעורו שווים. וממילא אין בהם קדושת שביעית.

שמן שיש בו קדושת שביעית האם מותר לסוך בו גופו או כליו ; והאם מותר להדליק בו נרות שבת או הנוכה או לע"נ נפטרים.

איסור הפסד פירות שביעית

במשנה מסכת שביעית פרק ד משנה י : מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית? בית שמאי אומרים : כל האילן משויצא. בית הלל אומרים : החרובין משיששלשו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משינצו, ושאר כל אילן משויצא. וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו.

ובגמ' : פסחים נב ב : רבי אילעאי קץ כפנייתא דשביעית. היכי עביד הכי? לאכלה אמר רחמנא, ולא להפסד? וכי תימא : הני מילי - היכא דנחית לפירא, אבל היכא דלא נחית לפירא - לא... והא תנן : מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית... אלא רבי אילעאי בדניסחני קץ. רש"י : תמרים של דקל זכר, ואין מתבשלין בו עולמית, וגודרין אותן בפיס והן מתבשלות מאליהן בכלי כפות תמרים, ולעולם הן קטנות. הלכך, ר' אילעאי לא אפסיד מידי.

נמצא שיש איסור להפסיד פירות שביעית הנלמד מהפסוק 'לאכלה' ולא להפסד.

טעם לאיסור זה כתב הרמב"ם בפיה"מ שביעית ד י : אסור לקצוץ האילנות בשנה שביעית אם התחילו להוציא פירותיהן, מפני שהוא גוזל בני אדם, לפי שה' נתן פירותיהם לכל אדם.

סיכת הגוף הגוף והכלים בשמן

במשנה שביעית ח משנה ב : שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולסוך דבר שדרכו לסוך לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. וכן בתרומה ובמעשר שני. קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר :

נמצא שמותר לסוך בכל דבר שדרך לסוך בו תמיד אבל שמנים שדרכם לאכילה בלבד אסור לסוך בהם. ואסור לסוך בחומץ כיון שיש בזה משום הפסד פירות שביעית כיון שהחומץ לא עומד לכך. וכ"כ הרמב"ם פרק ה הלכה ו.

אמנם סיכת ישירות על כלים אסורה. כפי שמובא בירושלמי שביעית פרק ח : תני שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכיריים ולא סכין בו מנעלים וסנדלין ולא יסוך אדם את רגלו והוא בתוך מנעלו והוא בתוך סנדלו אבל סך הוא את רגלו ונותנו לתוך מנעלו ולתוך סנדלו וסך שמן ומתעגל ע"ג קטבליא ואינו חושש.

ונמצא שבדרך עקיפה שסך גופו ואח"כ מכניסה לנעל מותר, והסברא בזה שאחרי שסך גופו כבר לא ראויין למאכל וממילא סר מהם האיסור לאכלה ולא להפסד.

הדלקת נרות בשמן שביעית

דברי המשנה לגבי יחודה של שביעית בקשר להדלקת הנר פירושה ששמן שביעית מותר בהדלקה הנר בשמן טהור והן בטמא. משא"כ בתרומה שמותרת רק בטמא ובמע"ש רק בטהור.

נרות שבת מותר להדליק בשמן של שביעית כיון שיש בהם הנאה לאדם (תורת הארץ).

אבל בנרות חנוכה נחלקו הפוסקים :

דעת הרידב"ז : אסור להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית כיון שאסורים בהנאה וכיון שאינו נהנה בשרפתו הרי זה כהפסד פירות שביעית. וכ"כ החזו"א, משנת יוסף, יביע אומר.

אמנם הגרשז"א ש"ת מנחת שלמה חלק א סימן מב ווהגרמ"א כתבו להיתר. הגרשז"א מתיר להדליק מצד הגדרת הלכות שביעית. המתחייב מהפסוק "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" - הוא שצריך להדליק כדרך ההדלקה ולאכול פירות שביעית כדרך אכילתן באופן כזה שאין הפסד לפירות. **ולא חשוב לנו כלל מהי מטרת האכילה או ההדלקה.** והוסיף 'כמו שמותר להדליק בשביל פרסומת הרבה נרות משמן של שביעית מסביב לחנותו כדי למשוך בכך את עיני הרואים ולפרסם בכך את בית מסחרו כיון שהוא דרך הדלקה וחשיב כנהנה כל הזמן מהאור, ואין מתחשבין כלל אם ההדלקה היא כדי לאכול ולקרוא לאור הנר או בשביל פרסומת, וכיון שכן מהיכ"ת נימא דפרסום בית מסחרו עדיף טפי מפירסומי ניסא של חנוכה?'

הגרמ"א כתב: 'מותר להדליק נר חנוכה בשמן שביעית כשאין לו שמן אחר, וכמו שנראה בדעת הרמב"ם שמותר להדליק נ"ח בשמן שריפה **וכל שהוא למצוה אין בו איסור של לאכלה ולא לשריפה.** וכוונתו כיון שהרמב"ם הסביר שאין עושים בכור מבהמה של דמי שביעית מחשש סחורה ולא מאיסור שריפה כמו הגמרא דידן מוכח שאין איסור שריפה לצורך מצווה.

ועוד כתבו להיתר כיון שבהדלקת נרות חנוכה יש שמש וממנו מותר להנות.

הדלקה לע"ג הנפטרים

דיון זה ביסודו דומה להדלקת נר חנוכה, אמנם כאן יש יותר צד להחמיר כיון שאין פה הנאה כלל למדליק. ולכן הגרמ"א לאחר שהתיר הדלקת נר חנוכה כתב 'יש לדון האם מותר להדליק בשמן שביעית לכבוד המת נר נשמה 'יארציט', או לכבוד בית הכנסת 'נר תמיד'. ומשמע שההיתר פה פחות מרווח גם לדידה.

קבוצת חסידים עם האדמו"ר שלהם נאספו בליל לג' בעומר להדלקת מדורה לכבוד התנא הקדוש רשב"י יע"א. לאחר שהניחו צמר גפן בחבית ושפכו לתוכו שמן זית התכבד כ"ק האדמו"ר להדליק את המדורה, לפתע עורר אחד החסידים את תשומת ליבו של האדמו"ר ששמן זה יש בו קדושת שביעית. האם מותר לאדמו"ר להדליק דורה זו או לא?

ראה לעיל השיטות בדין הדלקת נרות שבת וחנוכה בשמן שביעית.

לאוסרים בנר חנוכה כיון שאסור בהנאה אפשר שכאן יתירו כיון שאין המדורה אסורה בהנאה ויש קצת הנאה להם ממנה. ועל הצד היותר טוב יקפידו להתחמם ממנה או לקרוא לאורה.

אמנם לשיטת הגרשז"א שהתיר כל הנאה ואפילו לפרסום חנות, ודאי שיתיר כאן.

לשיטת הגרמ"א שהתיר מצד צורך מצווה, יש לדון שסוף סוף אין כאן ממש מצווה בהדלקה וקצת דומה להדלקה לעילוי נשמת שאסר. ואפשר שיש להתיר שקצת מצווה יש גם בזה וצ"ע ובכל אופן אם מקפיד להנות כנ"ל נראה להתיר.

האם מותר לבשל או לסחוט או לרסק פירות שיש בהם קדושת שביעית .

לבשל פירות שביעית

במשנה שביעית ח א: וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם **וחומרי בהמה.**

ובירושלמי שביעית n הגמ' שואלת על דברי המשנה ניחא חומרי אדם. וחומרי בהמה? ועונה 'שאסור לשולקן'.

וברמב"ם n : ולא ישנה פירות מבריתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר.

נמצא שמותר לבשל פירות שביעית שהם מאכל אדם ואסור לבשל פירות שביעית שהם מאכל בהמה.

לסחוט ולרסק פירות שביעית

כתב הרמבם בפרק ה הלכה ב, ג: לאכילה ולשתייה כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, כדן תרומה ומעשר שני. ולא ישנה פירות מבריתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי.

נמצא שכל פרי שביעית מותר לשימוש בדרך השימוש הרגילה שלו.

וכתב על זה בדרך אמונה שמותר לסחוט פירות שביעית דוקא במין פרי העומד לסחיטה במקום שבו הוא נמצא כגון תפוז. ואין לסחוט מיץ מגזר מרוסק. ואפילו שאוכלין את הרסק הנשאר.

אמנם במנחת שלמה ובאול"צ נטו להחמיר גם בפירות הדר כיון שלאחר הסחיטה נשאר חלק מהפרי שנמאס לאכילה לרוב בני האדם.

ואמנם יש שהתירו לסחוט גזר מפירות שביעית כיון שכך הדרך המקובלת היום (ילקוט"ו טז, ב) וכ"כ הגר"מ אליהו (מאמר י"ג, כד) לגבי גזר ועגבניות. והוסיף בהערה 'אף שבעבר אסרנו לסחוט ירקות אלו, מ"מ כיום שיש רגילות להכין מיצים מירקות אלו – מותר'.

וה"ה לריסוק שפירות שדרך לרסקן כגון אבוקדו, בננה וכו' שמותר לרסק אותם גם בשביעית.

ויש שמחמירים בזה אבל לילדים או חולים מקלים וכן כתב בספר שמיטה כהלכה.

ובכל אופן גם למתירים המיץ קדוש בקדושת שביעית.

מנהל ישיבה התבקש לשוט לאחר הפסח לחוץ לארץ לצורכי הישיבה, האם הוא יכול לקחת פירות שביעית מהישיבה, ולאכולם בחו"ל? ובנוסף יש לשאול כשהגיע הנ"ל לחו"ל הגישו לפניו בסעודה משקאות רבים ובניהם בירה, האם הוא יכול לשתות את הבירה? פרט ונמק.

הוצאת פירות שביעית לחו"ל

משנה שביעית ו משנה ה: אין מוציאין שמן שרפה ופירו' שביעי' מהארץ לחו"ל א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוץ לארץ:

וברמב"ם n יג: פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא.

בטעם הענין נאמרו כמה סיבות:

- מפני קדושתם (רש"י)
- שמא ישכחו ולא ינהגו בהם קדושת שביעית (ר"ש)
- חובת הביעור היא דווקא בארץ (ת"ב)

בגדר האיסור בפסחים n ב: רב ספרא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ, הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית.

ובתוספות שם: הקשה ריב"א דתנן בפ"ו דשביעית (משנה ה) אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ לחו"ל ותיירץ דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה דיש סחורה שמותרת. אי נמי בשוגג הוציאו.

החזו"א תמה כיצד התיר לסחורה ואסר לאכילה ולכן הפך את הגרסה וכתב שרק כאשר נעשה לסחורה אסור אבל לצורך אכילה מותר להוציא פירות שביעית לחו"ל. והביא בדרך אמונה שיש שכתבו שגם לאכילה אסור אלא כשהוא לצורך צידה לדרך.

ולכו נראה שמעט פירות לצורך אכילה יש לו על מה לסמוך.

מפעל המייצר ריבות מפירות הדריים, ומיני מרקחת מקליפות פירות הדריים, מכיון שהמפעל מקפיד להשתמש רק במוצרים טבעיים לכן הוא מייצר את ה"פקטין" (חומר משמר ומייצב) מהפירות עצמם, הליך יצור הפקטין נעשה על ידי עיבוד מיוחד הנעשה מפירות הדריים ולאחר מכן הוא מעורב בתוך ריבה או מרקחת.

האם מותר לו לייצר את הריבות והמיני המרקחת מפירות שביעית!

כתב הרמב"ם ב ה: 'לאכילה ולשתייה כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות' וראה לעיל הדיון בריסוק פירות שביעית שהתירו כשדרכם בכך תמיד.

אמנם יש צדדים לאסור בריבה שהובאו במשפט כהן פ"ד-פ"ה :

- דווקא שינוי צורה שנעשה ע"י רוב הציבור התירו ולא עשיית ריבה שנעשית ע"י מיעוט.
- בתהליך הבישול מתאדים נוזלי הפרי ויש כאן הפסד של כמות הפרי.
- יש רבים שנמנעים מלאכול פרי מעובד ממילא יש כאן הפסד בפירות שביעית מצד מיעוט האוכלים אותו.

אמנם הביא שם צדדים להקל:

- ע"י הריבה מתמשך זמן האכילה של הפירות.
 - נלמד מדיני ברכות שכאשר צורת הפרי נכרת אין זה שינוי, ממילא בקונפיטוריה יש יותר להקל.
 - כאשר יש עודפי פירות יש אפילו הצלה בהפיכתם לריבה.
- עוד כתבו שעיקר תעשיית הפירות היא מפירות מסוג ירוד שאפשר שלא יאכלו כשלעצמם, ממילא יש רווח בהפיכתם לריבה. נמצא שניתן להקל בפירות תחת כמה תנאים:
- שדרך לעשות מהם תמיד ריבה.
 - משתמשים בפירות באיכות שלא ניתן לשווק לאכילה.
 - עדיף לעשות באופן שצורת הפרי נכרת.

האם צריך לנהוג בפירות ומיני המרקחת קדושת שביעית?

כל שהוא אוכל אדם או בהמה יש בו קדושת שביעית

חזק דעתך האם מותר לייצר את ה"פקטין" מפירות שביעית!

הפקטין מיוצר על ידי השריה של הפרי במים חומציים, סינון, והפרדת הפקטין על ידי חומרים כימיים כמו אלכוהול או מלח אלומיניום.

נראה שתהליך היצוא פוסל את הפרי לאכילה ויש לחשוש להפסד פירות שביעית, ואפילו אם הפקטין עצמו משמש אחר כך למאכל, רוב הפרי נפסד כתוצאה מהחשיפה לחומרים הכימיים ויש בו הפסד פירות שביעית.

מנהלי יקב או בית הבד המשווקים יין ושמן ברחבי הארץ, האם מותר להם לסחוט את הענבים או הזתים של שביעית כדרכם בכל שנה או צריכים שינוי? האם מותר להם לשווק יין ושמן גם לחוץ לארץ ומדוע?

סחיטה כדרכו

במשנה (י, ה) 'תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותם בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטב מסחטת זתים קטנה אבל כותש הוא ומכניס לבודידה מסחטה קטנה מאד רבי שמעון אומר אף טוחן הוא בבית הבד ומכניס לבודידה'.

והסביר שם הרמב"ם 'והכוונה בכל זה שצריך לשנות ושלל יתעסק בפירות שביעית כדרך שמתעסק בשאר שנים, והוא לפי שאמר ה' ואת ענבי נזירך לא תבצור, ואי אפשר לומר שרצונו בפסוק זה לאסור הבצירה לגמרי, שהרי כבר התיר אכילתם באמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולא נתכוון כאן אלא כמו שביארו בספרא לא תבצור כנגד הבורצרים, מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותם במקצה וכו'.

וכן פסק להלכה (ד, כג) 'וכיצד עושה תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל מייבשן בחרבה, ולא ידרוך ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, ולא יעשה זיתים בבית הבד, אבל כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקוטב ומכניס לבד קטנה, וכן בשאר הדברים כל שיכול לשנות משנה.

אמנם בחזו"א (י, ב) כתב שאין מגבלות אלו חלות על יבול של אוצר בית דין ' דהא דתנן שאין דורכים ענבים בגת היינו דווקא בעלים, אבל אותן שזכו מן ההפקר מותרין בכל. וקרא ד'לא תקצור כדרך הקוצרים' בבעלים אזהר רחמנא' וממילא אותם מנהלי יקב ובית בד שמסתמא משווקין אוצר בית דין (כי אחרת אסור כבר בקצירה ובבצירה שהוא דרך בעלות) מותרים לעשות כדרכם.

הוצאה לחו"ל

ראה לעיל בשאלה על מנהל ישיבה

מי שיש לו דמי שביעית האם יכול לתת מהם עבור צדקה או לשלם בהם את חובו או לקיים בהם מצות משלוח מנות או לשלם לפועליו .

ירושלמי דמאי ג א: הדא אמרה אילין דיהבון בביתין (אורחים שמחלקים אותם בין הבתים לשנית לילה, והוא חיוב) אסור ליתן מדמי שביעית שאינו אלא כפורע חובו מדמי שביעית כהדא דתני אחד שביעית ואחד מעשר שני אין נפרעין מהן מלוה וחוב ואין עושין מהן שושבינות ואין משלמין מהן תשלומי' ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת אבל משלמין מהם דבר של גמילות חסד וצריך להודיע.

וכ"כ הרמב"ם בפרק ו הלכה י: דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב, ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע.

נמצא שכל שהוא חובה לאדם אסור לעשותו מדמי שביעית וכל שנעשה מצד חסד בלבד יכול לעשות בדמי שביעית ולהודיע למקבל שהם דמי שביעית ע"מ שיקפיד בהם.

נמצא שיש צדקה שהיא כחובה ואותה אסור לעשות מדמי שביעית. כגון מה שמחייבים בני הקהילה לארח אורחים כמובא בגמ' והיא אסורה להעשות מדמי שביעית ויש צדקה שנעשית מנדבת רוחו של האדם והיא מותרת.

וכן משלוח המנות הראשון הוא חובה הלכתית ולכן אין לעשותו מדמי שביעית. אבל המרבה במשלוחים רשאי לעשות את המשלוחים הנוספים מדמי שביעית. אמנם אם הוא מחזיר משלוח מנות למי שקיבל ממנו הרי זה כתגמולין שאסור לעשות מדמי שביעית. וכ"כ בשבט הלוי ז קפג.

תשלום לפועלים הוא כחוב ואסור לעשותם מדמי שביעית.

קרקע נכרי לקדושת שביעית

באר את שיטת הרמב"ם על פי הכפתור ופרח רדב"ז וכסף משנה, האם יש קנין לעכויים בארץ ישראל, ומה הנפק"מ!

האם נוהג קדושת שביעית בפירות נכרי שגדלו בשמיטה בארץ ישראל.

מקור המחלוקת לענין קנין נכרי

בגמ' (גיטין מז, א) נחלקו אמוראים האם יש קנין לנכרי להפקיע מקדושת הארץ לענין מעשר 'אמר רבה א: אף על פי שאין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר, שנאמר: כי לי הארץ, לי קדושת הארץ, אבל יש קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה בורות שיחין ומערות, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם;

ור"א אומר: אף על פי שיש קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מידי מעשר, שנאמר: דגנך, ולא דגן עובד כוכבים, אבל אין קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה בורות שיחין ומערות, שנאמר: לה' הארץ; בהכרעת ההלכה לימינו כתב ספר התרומה (הלכות ארץ ישראל) שכיון שקדושת הארץ בזמן הזה דרבנן (לשיטת) נוקטים שיש קנין לנכרי להפקיע מחיובי השביעית.

בדעת הרמב"ם

בדיני מעשר: כתב הרמב"ם (תרומות א, י) 'עכ"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא בכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם ויש קנין לעכו"ם בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית כמו שיתבאר.

לגבי ספיחין כתב הרמב"ם (שמיטה ד, ט) : 'עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם'.

ונחלקו הפוסקים ביחס לדברי הרמב"ם ולענין קדושת שביעית בפירות נכרי :

כפתור ופרח (פרק מז, הובא בכ"מ כאן): תמה על הרמב"ם מדוע פירות שעכו"ם זרע אותם בשביעית מותרים שכן במשנה (י, א) פירש הרמב"ם עצמו 'שאם תעבד על ידי אחר אסור לאכול ממה שתוציא'⁴⁵, הרי הגם שלא גזרו על ספיחין אצל נכרי 'אבל מה שהוא אסור מן התורה מפני שבת הארץ וקדושתה לא הופקע אותו איסור בקניינו (כפי שמשמע ברמב"ם תרומה לעיל), מטעם שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ושביעית, שהרי אינם חייבין במעשר, ואפילו הכי פירותיהן חייבין הם (ר"ל כשמירחם ישראל), הכי נמי אינם חייבין בשביעית. אבל בפירותיהן נוהג שביעית. ולכן סובר שבגבול עולי בבל הפירות שזרע הנכרי אסורים מדרבנן ובתחום עולי מצרים הם מותרים. והוסיף **שבשניהם** יש דין ביעור בפירות וממילא סובר שיש קדושת שביעית בפירות נכרי אפילו בגבול עלי מצרים.

רדב"ז: יש מקום למנהג שלא מקפידים על קדו"ש בנכרי. אבל לרמב"ם יש חיוב קדו"ש בפירות נכרי :

- בהלכות שמיטת כספים כתב הרמב"ם 'מצוות עשה להשמיט', משמע שסובר ששביעית מהתורה, ממילא אינו מסכים עם סברת ספר התרומה שניתן להקל בזמן הזה במחלוקת 'האם יש קנין לעכו"ם להפקיע' מצד ששביעית בזמן הזה דרבנן אלא יש להחמיר ולכן אינו מפקיע קדושתה ויש קדו"ש.
- אמנם שלא בדעת הרמב"ם הרדב"ז מסביר את המנהג לא לשמור קדו"ש בפירות עכו"ם בסברת סה"ת שכיון ששביעית דרבנן מכריעים לקולא את המחלוקת אם יש קנין לנכרי להפקיע.

⁴⁵ אמנם לא מצאתי לשון זו בפירוש הרמב"ם שם

- הפטור מספיחין הוסבר בכך שהנכרי לא צווה, ממילא בקדו"ש שאינה תלויה בו חייבת.
- כס"מ:** אין לרמב"ם קדו"ש בפירות נכרי בזה"ז:
- הרמב"ם כתב בפ"ט ובפ"ו דשמיטת קרקע בזמן שאין חיוב נזהג אינו אלא מדבריהם.
- מה שכתב הרמב"ם בהלכות תרומות לגבי נכרי ש'הארץ בקדושתה' כוונתו דווקא לענין 'אם חזר ישראל ולקחה ממנו' כמובא שם אבל כשביד הנכרי הקנין מפקיע את קדושת הקרקע.
- נקדים ונומר שהמחלוקת בקדושת שביעית היא הפכית למחלוקת לחיוב במעשרות, דעת הב"י שהנכרי מפקיע מקדושתה בעודה בידו ולכן דין הקרקע בשמיטה כדין שאר שנים וממילא חייבת במעשר כשנתמרח ע"י ישראל. וכן כתב בשמו הרמ"א בסימן של"א. ועל נקודה זו חולק המב"ט.
- מבי"ט (א יא):** יש קדו"ש לרמב"ם בקרקע של גוי בשמיטה והוא פטור ממעשר. ואין שום חיוב בארץ ישראל במעשרות בשנת השמיטה אפילו מהלקוח מיד גוי קודם מירוח ומירוחו ישראל. מכמה טעמים:
- מן התורה אין חיוב כלל בשנת השמיטה במעשרות. וכיון שמהתורה אין שום חיוב לישראל בשנת השמיטה גם לגוי אין שום חיוב אפי' מדרבנן.
- אי אפשר לחייב מצד מירוח ישראל שהרי אפילו אם מירוח ישראל פירות קרקעו ממש לא יתחייב דהוי שנת שמיטה, כל שכן מירוח פירות הגדלים בקרקע גוי.
- וכן הרמב"ן ז"ל כתב בפרשת בהר סיני פי' רש"י ז"ל דשמא אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית גזרו עליו כישראל.
- והחיד"א** העיד שהמנהג בארץ ישראל היה כדעת הב"י ועוד שבית דינו של הב"י גזרו נידוי וחרם על מי שינהג כמב"ט. וכ"כ בשבת הארץ: 'וכבר הוסכמה הלכה שאין קדו"ש נוהגת כלל בפירות של נכרי וחייבים הם בתרו"מ כשגמרם ישראל'.
- אמנם החזו"א הנהיג במקומו להחמיר בקדושת שביעית מיבול נכרי כסברת המב"ט.

הפקר פירות שביעית

מהו מקור הדין לחיוב הפקר בפירות שביעית

בתורה (שמות כג, יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה. וכתב על זה הרמב"ם (ספר המצוות, עשה קל"ד) שציונו להפקיר כל מה שהצמיחה האדמה בשנת השמיטה. (אמנם רש"י והרמב"ן הסבירו את הפסוק על איסורי העבודה בשביעית).

מהו הכמות שמותר לאדם לקצור ולהביא לביתו מפירות שביעית

על הפסוק 'את ענבי נזירך לא תבצור' כתב בספרא (בהר פרשה א תחילת פרק א) אֶת עֲנָבֵי נִזְיֶיךָ לֹא תִבְצֹר, מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר, לא תבצור, לא תבצור בדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנינים של שביעית אין קוצים אותה במוקצה, אבל קוצה אתה בחורבה. וכן בירושלמי ח' ו'.

בהסבר השינוי הנדרש כתב הרמב"ם (ד, א) שהכוונה שינוי בכמות הקצירה. שיקצור מעט מעט ויאכל. ואילו הר"ש (שביעית ח, י) הסביר שנדרש שינוי בצורת הבצירה כלומר לבצור בכלי שאינו מיוחד לכך. והגר"א ש"א ו' ב': כתב שאין היתר לקצור בכלי בכלל בפירות שביעית מחוברים אלא רק ביד, ומענף תלוש מותר להוריד הפירות בכלי.

ולהלכה כתבו הפוסקים שישנה בכמות הקצירה ואם אפשר ישנה גם בדרך הקצירה (מאמ"ר ז, א. משפטי ארץ יא, ג)

לענין הכמות המותרת לבעל הבית: במשנה (ה, טז) 'היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר' ומכאן למד הרמב"ם (ד, טז) 'ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין'. חיוב זה הוא על הבעלים הוא מהתורה.

אדם אחר הבא לקטוף מההפקר יש גם עליו מגבלה מדברנן על כמות האיסוף (משפטי ארץ יא, ב). ובאול"צ (דף 20) כתב שמצד הכנסה לביתו אין איסור אלא על הבעלים אך מצד הבצירה חל איסור על כולם. ונראה נפק"מ לשיטתו שאם ימצא כמות גדולה שנקצרה כבר, יהיה מותר להכניס לביתו ללא מגבלת כמות.

ובכל אופן אם לקח יותר מהמגבלה, הפירות מותרים (משנה ורמב"ם שם) והטעם הוא שמן ההפקר הוא זכה (מהר"ק ד, טז).

במעדני ארץ (תחילת סימן טז) הסתפק האם איסור התורה של לאסוף הכל לתוך ביתו קיים גם באופן שהפקיר את הפירות וזכה הוא מההפקר ונוטה להכריע שדווקא כשנהג כמנהג בעלים ולא הפקיר עובר באיסור תורה.

האם מותר לאדם לקצור את כל שדהו ולהכניסו לביתו לצורך חלוקה לעניים

במכילתא (משפטים, כ, יח) למדו מפסוק זה בהסבר השני 'מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניס ומחלקה לעניים, מגיד שפורץ בה פרצות'. כלומר שיש חיוב להפקיר במחור. וכו' כתב הרמב"ם (ד, טז) 'וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו'.

עד מתי צריכים השדות להיות מופקרים

כתב ברמב"ם (ז, יח ע"פ משנה ט, טז) שרשאים להכנס לשדה עד רביעה שניה של השנה השמינית שאז כבר דרך לזרעה ויש חשש שיזיקוהו.

החזו"א הסביר שיש לחלק בין שנה שביעית שבה גם הקרקע עצמה מופקרת לצורך לקיחת הפירות לבין השנה השמינית שיוכל להשאיר להם דרך אחת שבה יגיעו לפירות.

ובדרך אמונה (ביאור הלכה ז, יח) כתב שחילוק זה הוא כבר מתחילת השנה השמינית ועוד שאז גם רשאי לאסוף את הפירות ולהוציא להם. ובחוות בנימין (ג, קא תרמ"ב) הוסיף שבשמינית אפילו אין לו חיוב להוציא להן הפירות ואפילו אם הם נפסדים.

האם הפקר הפירות מתיר אותם לנכרי או לבהמה

הרמב"ם (ד, ז) כתב ע"פ התוספתא 'עיריות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו פירות שביעית'. באבני נזר (יו"ד תמה) הביא בשם הטורי אבן שביעית הינה הפקר רק לישראל ולא לנכרים. וכתב בדרך אמונה (ביאור הלכה ד, ז) שיש לחלק בין בהמה לנכרי שבאים לקחת מפירות שביעית כיון שהאיסור לתת לבהמה מאכל אדם הוא רק מדין הפסד וממילא שייך רק כשמפסיד בידים ואין חיוב למנעה אבל האיסור לתת לנכרי הוא מדין קדושת הפירות שהוא לא שייך בהם שנאמר (תורת כהנים ויקרא כה) לכם לאכלה ולא לאחרים ולכן יש למנוע מהגוי לאכלם.

כיצד יש לנהוג בעצים שבחצרות הבתים לגבי הפקר פירות שביעית

כתב בדרך אמונה (ביאור הלכה ז, יד) אפשר דמותר גם לכתחילה לסגור החצירות, כדי שהחיות והבהמות לא יפסידו מה שבחצר. והחילוק בין שדה לבית הוא שהיא עומדת לתשתיש ורק בדרך מקרה גם נטע בה. ובהמשך (ביאור הלכה ז, יח) כתב 'יכול לנעול הדלת, ולכתוב פתקא שכל מי שרוצה ליטול יכול לקבל המפתח בבית, ואף על גב שגורם לו טורח יתירא. מיהו, לא התיר זה אלא במקום הצורך'.

פירות מועטים בגינה שיש בגינה הביתית כשיעור שהוא מותר לזכות בהם במחור ולשומרם לעצמו כתב במעדני ארץ (ה, י) מסתבר יותר לומר בשיעור מועט כזה ליכא כלל חובת הפקר.

האם מותר לקחת פירות בשביעית מעצים שלא הופקרו על ידי בעליהם

נחלקו הב"י והמב"י האם הפקר הפירות נעשה משמים או שתלוי במעשה האדם. ונפק"מ לדין זה הוא לגבי אדם שלא הפקיר האם מותר לקחת פירותיו והאם הפירות חייבים בתרו"מ וכן ביבולי נכרים.

המב"י (ש"ת א, יא) כתב 'דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה, יתחייב במעשר? הא רחמנא אפקריה לארעיה לעניים ולעשירים' ובנו מהרי"ט (א, מג) הביא ראיות לדבריו מגמ' בנדרים (מב, ב) שם הגמ' דנה בחילוק בין ההיתר לאכול לפירות הנוטים לאיסור לכאורה להכנס לשדה ולאכול ועונה 'ארעא נמי רחמנא אפקרא' ועוד שבבבא מציעא (לט, א) כתוב 'שביעית אפקעתא דמלכא היא'.

ובפאת השולחן דחה את ראייתו של מהרי"ט שבגרסאות שלנו לא כתוב כלל המילה 'רחמנא' וגם ראייתו השניה אינה ראייה שרש"י שם מפרש 'מצות המלך' ומשמע שתלוי ברצון האדם כדברי הב"י.

וכן משמע מהרמב"ם שהדבר תלוי במעשה האדם שכתב (ד, ד) 'מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית' (ברוך שאמר קידושין נב)

וכתב מרן הב"י (אבקות חול כ"ד) על דברי המב"י 'איכא למימר בהא (שלא הפקירה ישראל)', אין הכי נמי שהיא חייבת (בתרו"מ), אף על גב דרחמנא אפקירה, כיון דאיהו לא אפקריה. ואפילו אם תמצי לומר דפטורה, איכא למימר: שאני התם דרחמנא אפקריה, מה שאין כן בשל גוי'.

בהסבר דעת מרן כתב בשבת הארץ (מבוא אות יא) שהשדה לא מופקרת דווקא כשעשה פעולה המוכיחה על רצונו לשמר כגון שגדר את השדה אולם בסתם היא מופקרת. ואילו בדברי הברוך שאמר (על קידושין שם) משמע שבסתם אינה מופקרת, אלא אם הבעלים הפקירה בפועל.

למעשה מנהג ישראל כב"י שאין אפקעתא דמלכא ולכן כל שלא הפקיר מפרישים תרומות ומעשרות (ללא ברכה) ואין לקחת פירות משדה שלא הפקירו מחשש גזל. ועוד שבית דינו של הב"י בצפת החרמו מי שנוהג אחרת. והחזו"א (כ, ז' ומיהו אכת') פסק כמב"י וכן נוהגים בבני ברק.

האם חיוב הפקר הוא מצוות עשה שהזמן גרמא לעניין חיוב נשים

במנחת חינוך (מצוה פד) כתב שמצות הפקר בשביעית, אינה מצות עשה שהזמן גרמא כיון שקדושת הפירות אינה תלויה בזמן והם קדושים לעולם. ועוד שזו מצוה שאין בה מעשה כיון שאסור לנעול כרמו. וכן ניתן להוכיח מגמ' קידושין (ג, ב) שאדם קידש נשים מפירות שביעית של הנשים שלקח משדות הנשים.

האם מותר לגמול טובה לבעלים על הנאה מפירות שביעית שהפקיר

במשנה בעדויות (ה, א. וכן בשביעית ד, ב) נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר להכיר טובה על פירות שביעית. דעת בית שמאי שאוכלים בטובה ושלא בטובה. ודעת בית הלל שאין אוכלים אלא בטובה⁴⁶. והסביר הראב"ד על המשנה שזו תקנת חכמים לשאר שנים 'כדי שלא יהא אדם רגיל לכנס בשדה חבירו ובגנתו ובפרדסו שלא מדעתו'.

בגדר הטובה כתב הר"ן (על הריף ע"ז ד, א) שלראב"ד מדובר בטובת דברים בלבד מחשש איסור סחורה אבל הר"ן עצמו פירש שמדובר בטובת הנאה קטנה ואין פה חשש סחורה כיון שאין זה כעין מקח. במשנה למלך (עבודה זרה ז, ז) הסביר שבכל אופן חיוב הטובה הוא מצד הלוקח אבל המפקיר חייב להפקיר ללא כל תנאי.

בשבת הארץ (טו, י) הסביר את דברי הראב"ד שכוונתו ליטול רשות מבעל הבית (שהרי חשש שהכנס בשאר שנים שלא מדעתו) להכנס לשדה ולאכול מהפירות כדי שלא יורגל להכנס בשאר שנים ללא רשות. אמנם בעה"ב חייב להסכים.

הרמב"ם (טו, י) כתב 'אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה, בטובה כיצד שיתן לו פירות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיכניסו לגינתו לאכול כמי שעשה לו טובה' והסביר בדרך אמונה

⁴⁶ וכך גרסתנו וברטנורא כתב 'אין אוכלים בטובה'

ישמותר לו להחזיק טובה לבעלים בדברים כאילו עשה לו טובה אף על גב שלא עשה לו שום טובה שהרי התורה הפקירתו. (ונראה שזה טובה בדברים כיון שממילא חייב להכניסו לשדהו בשביעית ויש פה אמירה בעלמא) וסיכס שנראה שכן דעת החזו"א כראב"ד שהתיר טובה בדברים.

פירות שמורים

האם פירות שביעית שלא הופקרו מותרו באכילה

בתורה (ויקרא כה, ה) 'את ענבי נזירך לא תבצור'. רש"י הסביר שאותם פירות שהנזרת והפרשת מהם בני אדם, אותם אינך בוצר. והסביר ברא"ם⁴⁷ שכוונתו שאסורים בבצירה כל עוד הם שמורים אבל אם שוב הפקירם מותרים. אמנם הרמב"ן⁴⁸ (ע"ת שם) הביא ברש"י מפירושו לגמרא (יבמות קכב, א 'עזיקא') שכתב בפירוש שפירות השמורים מותרים⁴⁷ וכן הסביר בדעתו כאן. ופשט הביטוי 'ענבי נזירך' הסביר שהם גפנים שלא עבדום כמצוי בשמיטה. ובפשט הציווי פה כתב הרמב"ן שהוא איסור כללי בשביעית לקצור את הפירות לצורך עצמך בלבד ושיהיו הפירות לך, לענייך לחיה ולבהמה.

הרמב"ם (ד, כ"ד) הביא מצות עשה להשמיט וסיים שאם הביא יותר מהמותר מותר ולא הזכיר צד איסור באכילה. ובמהרי"ק שם כתב שמשמע בדעתו שפירות השמורים מותרים.

אמנם ר"ת (תוס' סוכה לט, ב) כתב בפירוש שפירות מן המשומר אסורין כמובא בתורת כהנים 'ואין אתה בוצר מן המשומר'. וכ"כ הרז"ה (המאור סוכה יב, ב). ובתוס' רי"ד (יומא פג, א 'מאכילין') למד איסור שמור מהפסוק 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' שהאכילה מותרת רק ממקום שהיתה שביטה לארץ.

בספרא (בהר פרשה א תחילת פרק א וכן בירושלמי ח' ו') על הפסוק 'את ענבי נזירך לא תבצור', הובאו שתי דרשות:

- א. מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר.
 - ב. לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצים אותה במוקצה, אבל קוצה אתה בחורבה.
- נמצא שיש שני תבחינים להיתר שימוש בפירות, אשמירה בדרך הקטיפה. נחלקו הראשונים מה היחס ביניהם:

- **ר"ת**⁴⁹ (תוס' ר"ה ט' א 'וקציר'): מותר רק במופקר וכשאינו בדרך בצירה ובשמור אין לבצור. - שני תנאים מצטברים להיתר, מופקר ובשינוי.
- **רמב"ם**⁵⁰ (ד כב, פ"ה מ ח, נו): בין פירות השמורים ובין המופקרים מותרים בקצירה בשינוי של כמות הקצירה – תנאי אחד קובע והוא השינוי.
- **ר"ש**⁵¹ (שביעית ח' ו'): במשומר מותר בשינוי בדרך הקצירה ובמופקר כאורחיה. - כלומר לר"ש די באחד משני תנאים חלופיים להיתר הבצירה.

נמצא שלרוב הראשונים מותר שימוש בפירות שמורים אם אינו בוצר כדרכו ולר"ת אסור.

בערוה"ש (כא, ז) הסביר שגם לדעת המתירים יש איסור בצירה בשמור⁴⁸, אמנם אין איסור אכילה אם נבצרו על ידי אחר ונראה שגם אם הופקרו קודם בצירה מותרים בבצירה.

שמור מדרבנן: הגמ' (מנחות פד, א) מתארת שהיו מעמידים שומרים בשביעית על העומר שלא ילקח על ידי עניים, בתוס' (שומרי) הקשה על ר"ת שסובר שפירות שמורים אסורים, והרי קרבן העומר צריך להיות ראוי לאכילה! ומתרץ שגם לר"ת איסור שמור הוא רק מדרבנן. וכן הסביר בתוס' הרא"ש (בבא מציעא ק"ח א 'שומר')

שמור ביבול נכרי: הגמ' ביבמות (קכב, א) שדנה בדין נאמנות נכרי כותבת 'עובד כוכבים שהיה מוכר פירות בשוק, ואמר פירות הללו של ערלה הן, של עזיקה הן, של נטע רבעי הן - לא אמר כלום, לא

⁴⁷ ובערוך לר (יבמות קכב, ב) הסביר בדעתו שאין לאסור מצד 'לא תאכל כל תועבה' כיון שלא נעשה בפירות עצמן מעשה איסור.

⁴⁸ וממילא לפי המנהג כב"י שאין אפקעתא דמלכא, אם הבעלים לא הפקירם אסורים בבצירה משום גזל.

נתכוון אלא להשביח מקחו. בגדר איסור 'עזיקה' הביא רש"י בשם רבותיו שהם פירות שמורים של שביעית. ולכאורה משמע מכאן שלשיתם יש דין שמור גם בקרקע נכרי וכן פירש הרז"ה (המאור, סוכה יט, ב. על הר"ף) ולפי זה נמצא שהאוסרים שמור אוסרים גם בקרקע נכרי ונמצא שכל יבול נכרי לשיתם אסור משום שמור. אמנם דעת הראב"ד (כתוב שם, סוכה יט, ב) ששמור נאסר דווקא בקרקע ישראל.

הנאה מפירות שמורים: הערוך לנר (סוכה לט, ב) כתב שכיון שהלימוד של האוסרים הוא מהמילה 'לאכלה' משמע שגם לדבריהם אין בשמור איסור הנאה ויכול להדליק בו נר או להאכיל בהמה⁴⁹

למעשה בדין שמור כתב המהר"ם בן חביב⁵⁰ (כפות תמרים סוכה לט, ב) שלפי המנהג שרוכשים מגוי בשביעית מוכך שלא חששו לשמור. ובדברי החזו"א קיימת סתירה שבסדר השביעית (אות א) אסר לאכלו לכל אדם וגם לתת לבהמה ובספרו (שביעית י, ו) כתב לגבי אתרוג שלמרות שמשמרים אותו ומטייבין אותו אין הפירות נאסרים ויוצאים בהם בחג (ואתרוג כשר צריך להיות ראוי לאכילה). בציץ אליעזר⁵¹ (י, לט ב) ברר אצל הרב כהנא ומצא שדעתו החזו"א למסקנה להתיר. והוסיף שעלינו לדעת שרוב רובם של הראשונים מתירים משומר. וכ"כ במעדני הארץ (ליקוטים סימן ר) שהוא הכרעת האחרונים. וכ"כ באהלה של תורה⁵² (ג, מט) אמנם במנחת יצחק⁵³ (ח סוף צה) כתב שמנהגם להחמיר בזה. ומקלים רק מעבר הירדן שהוא תרי דרבנן. ובילקווי"ם⁵⁴ (יד, ה) סיכם שהעולם נוהגים להקל בזה והמחמיר תע"ב. והגר"מ אליהו⁵⁵ (מאמר י, יב) כתב בפשיטות שפירות שמורים שנמכרו מותרים באכילה. וכ"כ באול"צ⁵⁶ (ד, נ) אך אסר לשלם עליהם משום מסייע.

תרומות ומעשרות בפירות שביעית

האם חייבים להפריש תרו"מ בפירות שחנטו בשביעית. פרט מה הדין ביבול נכרי שמירחם ישראל, יבול חו"ל, פירות של היתר מכירה, פרדס של ישראל אם הפקיר או לא הפקיר. ומה יעשה אדם שחושש להפקיר את פירותיו מחשש גנבים.

תרו"מ בפירות שחנטו בשביעית

בירושלמי תרומות א, ג למדו שפירות הפקר פטורים מתרומות ומעשרות, שכן למדו מהפסוק 'וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ' דווקא מפירות שאין לו בהם חלק ונחלה חייבים להפריש תרומות ומעשרות, אבל מפירות הפקר, כיוון שיש לו בהם חלק ונחלה, אין מפרישים תרומות ומעשרות.

הפירות שנת השמיטה מופקרים לכל שכן נלמד מהפסוק בשמות כג יא וְהַשְּׂבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וְיִתְּרֶם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כֹּן תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

וכ"כ ברמב"ם בפרק ד הלכה כד: מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אבינוני עמך.

ממילא לא שייך תרו"מ בפירות שביעית וכן כתב השו"ע בסימן שלא סעיף י"ט: 'שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל'.

הדין ביבול נכרי שמירחם ישראל

ראה לעיל מחלוקת בית יוסף והמבי"ט בענין זה

יבול חו"ל

ככלל יבול חו"ל פטור מתרו"מ ומעשרות. אמנם יש מקומות שחייבו מסיבות שונות כמובא בשו"ע שלא סעיף א: ונביאים התקינו שיהיו נוהגים אפילו בארץ שנער, מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל

⁴⁹ אמנם לר"י נלמד מ'לא תבצור', ואפשר שלא שייך לימוד זה. ושוב ראיתי שכ"כ בדרך אמונה (ח, יב) ושכן כתב החזו"א שאסור לתת גם לבהמה. ובמנחת שלמה (א, נא) כתב שגם לר"י 'מהיכא תיתי שנחדש גם איסור הנאה?'

ורוב ישראל הולכים ושבים שם. וחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגים אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב, מפני שהם סביבות לארץ ישראל. סוריא, הקונה בה שדה חייבת בתרומות ומעשרות מדברי סופרים.

לגבי ההפרשה בשמיטה כתב השו"ע שם סעיף יט: ובחוצה לארץ שאין בה שמטת קרקע, מפרישין בשנת השמטה בארץ מצרים ובעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני. ובארץ שנער, מפרישין בה מעשר שני, כמו ברוב השנים.

והסיבה שמפרישים בארצות הסמוכות מעשר עני הוא כדי לסייע לעניי ארץ ישראל.

היתר מכירה

ראה להלן המחלוקת על היתר מכירה.

ובהנחה שהמכירה תופסת דינם כפירות נכרי וראה לעיל מחלוקת הב"י והמב"ט בפירות נכרי שלב"י חייבים במעשרות ולמב"ט פטורים.

פרדס של ישראל כשהפקיר או כשלא הפקיר

כשהפקיר פשוט שהפירות פטורים ממעשר כדין כל הפקר.

כשאדם לא הפקיר ניתן לדון האם יש 'אפקעתא דמלכא' בפירות ויהיו מופקדות משמים:

שו"ת מב"ט חלק א סימן יא כתב פשוט שהם מופקדים ופטורים ממעשר: 'דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה יתחייב במעשר הא רחמנ' אפקרי' לארעי'.

שו"ת אבקת רוכל סימן כד נתן מקום לאפשרות שאינה מופקרת: 'דאיכא למימר בהא (ישראל שלא הפקיר) אין הכי נמי שהיא חייבת אף על גב דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' אם תמצי לומר דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו'.

גם במנחת חינוך מצוה פ"ד התחבט בזה: ואני מסופק אי המצוה אקרקפתא דגברא הוא דרחמנא ציוהו להפקיר פירותיו בשביעית ומחויב לקיים להפקיר ואם מפקיר ה"ז הפקר אבל אם אינו מפקיר אינו מופקר ונהי דעובר על עשה מ"מ אינו הפקר רק עובר על גזירת השי"ת א"כ אין אחר רשאי ליטלו והרי הוא גזל ביד אחרים כ"ז שלא הפקיר. ומבואר בכ"מ ור"מ פ"ו מהמ"ע דשביעית פטור מן מעשר כיון דהוא הפקר והפקר פטור מן המעשר א"כ כ"ז שלא הפקיר כיון דל"ה הפקר חייב לעשר. או דלמא הפקר זה א"צ הבעלים להפקיר רק הוא אפקעתא דמלכא שהוא ממילא הפקר רק אם נעל כרמו עובר על עשה זו והרי הוא גזל הרבים אבל ממילא הוי הפקר אם כן פטור ממעשר בכ"ע.

נמצא שניתן לתלות את מחלוקת הב"י והמב"ט בשאלה זו.

אדם שחושש להפקיר פירותיו

כתב הרמב"ם בפרק ד הלכה ל: עיירות ארץ ישראל הסמוכות לסְפָר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבוזו פירות שביעית.

וכעין זה כתבו הפוסקים שאם בעל השדה חושש לגניבת כלים הנמצאים בשדה, רשאי לנעול את החצר, ויתלה שלט בפתח השדה שהפירות הם הפקר, והרוצה לקחת פירות יבוא בשעה פלונית, או יקח המפתח מבעל הבית. ילקו"י שביעית.

ביעור פירות שביעית

מהו מצות ביעור. ומהיכן למדים מצוה זו, והאם מצוה זו נוהגת גם בדמי שביעית.. וכיצד מבצעים המצוה?

כתוב מחלוקת הרמב"ם הראב"ד ור"ש כיצד מקיימים מצות ביעור? מה המקור לדבריהם? ויישוב דברי הרמב"ם על פי הרדב"ז והכסף משנה?

חיוב ביעור בפירות שביעית

ויקרא פרק כה, ז וְלִבְהֶמְתָּךְ וְלַחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל:
בגמ' פסחים נב: אמר קרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמה שבבית. כלה לחיה אשר בשדה - כלה לבהמתך מן הבית.
מכאן למדו שיש לכלות כלומר לבער את יכול השמיטה הנמצא בבית כאשר מגיע הזמן שאין כמותו לחיה בשדה.
החיוב בביעור הוא לכל דבר שהוא מיוחד למאכל אדם או בהמה או צבעים. דבר שאינו מיוחד למאכל או צבע, לרמב"ם אין לו ביעור ולראב"ד ורוב הראשונים אם חשב עליו לאכילה יש לו ביעור.
בזמן הביעור יכול להשאיר אצלו מזון ג' סעודות הנדרש לצרכו ובשאר צריך לבער.
נחלקו הראשונים כיצד מבערים פירות שביעית:

- **רמב"ם** (a, n): שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן.
 - **תוס' סמ"ג, רמב"ן, ר"ש**: כשכלה בשדה מוציא לשוק ומפקיר בפני ג'. ויכול לזכות בהם בעצמו.
 - **ראב"ד**: משיכלו פירות העיר מוסר לבי"ד או מפקיר, ומשיכלו פירות הארץ מבער בשריפה.
- הכס"מ** הסביר את המחלוקת בגרסא במשנה (n, u) שגרסת התוס' וסיעתו 'מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור' ואילו גרסת הרמב"ם בדעת ר' יוסי הפוכה שכן כתב בפירוש המשנה (a, n) 'פירות שביעית נאכלים עד זמן מוגבל ויתבאר לקמן, ואחרי אותו הזמן יהיה הנשאר מהן אסור באכילה זולתי לעניים לדעת ר' יהודה. ור' יוסי אומר שאחר הביעור אסורים באכילה בין לעניים בין לעשירים'. ובמשנה אצלנו כתב שהלכה כר' יוסי.

הרדב"ז הסביר את מחלוקת התנאים באותו מזון שלש סעודות שחולק להם אבל לגבי שאר הפירות שלא חולקו לכו"ע אסור לאכלם לאחר זמן הביעור, ולכן כתב הרמב"ם שחייב לשרפם.
באול"צ כתב לנהוג כרמב"ם שיש לבער בפועל אמנם למעשה נוהגים בזה כרוב הפוסקים שמפקיר בפני ג' ואפילו חבריו ויכול לזכות בהם.

ביעור בדמי שביעית

משנה שביעית ז א: כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור.
כתב הרמב"ם הפרק ז הלכה ז: וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד הרי שמכר רמונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן חייב לבער.
זמן ביעור הדמים הוא כזמן ביעור הפירות שעבורם נתנו הדמים.
דרך הביעור בדמים כתב הרמב"ם בהלכה ח: כיצד עושה? קונה בהן מאכלות ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליכם לים המלח אם לא מצא אוכלין.
אך לרוב הראשונים פשוט מפקיר את הפירות ויכול לזכות בהם חזרה.

באר את מחלוקת וטעמי התנאים בענין כובש ג' כבשים בחבית אחת. וכיצד נפסק להלכה .

כובש ג' כבשים

במשנה שביעית ט ה: הכובש שלשה כבשים בחבית אחת

- רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון – כיון ששביעית אוסרת במשהו, מרגע שהראשון בהם הגיע זמן ביעורו כולם נאסרים עמו כיון שנתן בהם טעם.
- רבי יהושע אומר אף על האחרון – כלומר שגם לאחר שהראשון נאסר מותר לאכול אפילו ממנו מכח ההיתר שיש לאחרון שנתן בו טעם.
- רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית - והלכה כדבריו. – כלומר לא חוששים לטעם שנתן באחרים.
- רבי שמעון אומר כל ירק אחד לביעור אוכלין ברגילה עד שיכלו סגירות מבקעת בית נטופה- כלומר אין בכלל זמן שונה לכל ירק וכל הירקות מותרים כל עוד יש איזשהו ירק בשדה ואפילו לא נכבש עמהם.

הרמב"ם כתב בפרק ז הלכה ו' הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית' ונמצא שפסק כרבן גמליאל. והוסיף ' ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער' והסביר בדרך אמונה שכיון שממילא יוכל את כולו בסמוך כדי שלא יפסד ממילא פטור מן הביעור. והוסיף את דברי הרא"ש שגם תבשיל של פירות שביעית א"צ לבער שהתבשיל הרי הוא כמבוער שא"א להשהותו :

פירות של קדושת שביעית שהתבשלו עם מאכל חולין, או יין של ששית שהתערב עם יין של שביעית האם חייבים לבערם בשעת הביעור?, וכיצד מקיימים מצות ביעור.

כתב הרמב"ם בפרק ז הלכה כב: חרובין של שביעית שכבשן ביין ששית או ביין מוצאי שביעית חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו, זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם.

העולה לגבי תבשיל שרק אם הפירות נתנו טעם בתבשיל חייב לבער את כולו ולא די בביעור הפירות עצמם. ולגבי היין כיון שהוא מין במינו אינו בטל כלל ובכל שיעור חייב בביעור.

לגבי צורת קיום מצוות הביעור ראה לעיל מחלוקת ראשונים.

הנוהגים היתר באכילת עלי גפן(כשאין בהם חשש תולעים), האם נוהג בהם קדושת שביעית או מצות ביעור? ואם כן מתי זמן ביעורם?

לגבי קדושת שביעית הדבר תלוי בתכלית הקטיפה ואם נעשה לאכילה קדושים בקדושת שביעית כמובר בגמ' בבא קמא דף קא עמוד ב: 'עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחבא על פני השדה להחביא אותם לימי החורף, לקטן לאכילה - יש בהן משום קדושת שביעית, לעצים - אין בהן משום קדושת שביעית'.

לגבי ביעור יש להם ביעור כמובא במשנה (י,ט) ... עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן והמגבב ביבש עד שתד רביעה שניה. רבי עקיבא אומר בכולן עד שתד רביעה שניה. וברע"ב וכן בפייהמ"ש לרמב"ם שם כתבו שאין הלכה כר"ע ולכן בלחים ביעורם עד שנושרים מהעצים ורק ביבשים עד שתד רביעה שניה (שהיא בין י"ז חשון לר"ח כסליו כמובא בפייהמ"ש שם).

פתרונות הלכתיים בשביעית

כתוב את טעמי הפוסקים המתירים והאוסרים את "היתר מכירה" בשביעית

באר את עיקרי הטעמים של גדולי האחרונים המתירים והאוסרים את 'היתר מכירה'?

היתר מכירה מבוסס על שיטת הבית יוסף ברמב"ם שקרקע שנקנתה על ידי נכרי, בזמן שהנכרי מחזיק בה, נפקע קדושת שביעית מהקרקע. וממילא אין בה איסור ספיחין, קדו"ש וחויב שביעית הארץ.

ולגבי מלאכת ישראל בה, על שיטת ספר התרומה שבוה"ז ששביעית דרבנן, אין איסור מלאכה בקרקע של גוי בשמיטה. וכן משמע ברש"י בסנהדרין כו א' על הכהן החורש 'אמרו לו: יכול לומר: אגיסטון אני בתוכי' שהסביר רש"י בתירוץ ראשון 'שכיר, וקרקע של נכרי הוא' ומוכח שבקרקע נכרי אין איסור עבודה לישראל.

החזו"א חולק בשתי הנקודות, אחת שלשיטתו יש לחשוש למבי"ט שיש קדושת שביעית בקרקע של גוי ושנית לשיטתו אפילו לב"י הדיון רק לגבי קדושת שביעית אבל לגבי מלאכה לכו"ע אסור ואפילו בקרקע של נכרי. ובדין ארנונה לרוב הראשונים מדובר היה בפיקוח נפש.

בנוסף למחלוקת ביסודות המכירה יש טענות בדרך המכירה:

טעם האוסרים	טעם המתירים
יש איסור לא תחונם במכירה לנכרי וכשנעשה דרך שליחות אפשר שלא חלה המכירה מדין שאין שליח לדבר עבירה	- כיון שהוא לטובת ביסוס הישוב היהודי בארץ פשוט שאין כאן איסור לא תחונם (ישועות מלכו) - אין איסור ל"ת במכירה מוגבלת לזמן (משפט כהן, הר צבי) - אין איסור ל"ת בערבי שאינו עובד ע"ז (הרב יצחק אלחנן) - למעשה מוכרים רק שיעור יניקה בקרקע ואין פה משום ל"ת - אין פה בעיה של שליחות כיון שהמכירה נעשית ישירות ע"י המנהל שהוא הבעלים בקרקע. ממילא בכל אופן יש חלות למכירה.
אין באמת תוקף משפטי למכירה שאינה רשומה בטאבו	- התוקף ההלכתי אינו תלוי בתוקף המשפטי - החוק בישראל הותאם לתת חלות משפטית להיתר מכירה גם ללא רישום בטאבו
אין למוכר גמירות דעת	- יש גמירות דעת שלא לעבור עבירה ודי בזה (משפט כהן) - אין חסרון גמירות דעת עומד במקום שאדם מתחייב חוזית והמכירה חלה.

אסור לישראל לעבוד בקרקע של גוי מלאכות דאורייתא כגון זריעה (חזו"א, משפט כהן)	- בזה"ז ששביעית דרבנן מותר בשעת צורך גם לישראל לעשות מלאכות מהתורה בקרקע נכרי (אבני נזר, גרע"י)
אם ישראל עובד בקרקע של גוי יש לחשוש לאיסור ספיחין בפירות (כס"מ, חזו"א, גרשז"א)	- כיום ששביעית דרבנן יש לסמוך על המתירים שאין ספיחין בקרקע של גוי כשעבד בהם ישראל. - במציאות היום שממילא נעשים המלאכות ע"י תאילנדים כל השנים, לאחר המכירה זו מלאכת גוי בשדה גוי.

חוזה דעתך, מי שאינו סומך על ההיתר מכירה, האם מותר לו לקנות או לאכול פירות או ירקות או להנות מפרחים של היתר מכירה ומדוע

יש לחלק בדין זה בין דין הפירות לדין הירקות.

בירקות יש בשמיטה איסור ספיחין ולכן לטוענים שאין המכירה חלה ממילא מדובר בקרקע ישראל ויש בה איסור ספיחין.

לגבי איסור ספיחין בפרחים ראה לעיל בפרק 'צמחים שהותרו בספיחין' מחלוקת הפוסקים בזה שיש הסוברים שאין איסור הנאה בספיחין רק אכילה. ויש מחמירים בפרחים שיש בהם ריח.

אמנם בפירות אין איסור ספיחין ויש רק נידון של שמור ונעבד. וראה לעיל שמצד האכילה מותר לרוב הפוסקים. אמנם אם משלם עליהם לכאורה יש בזה איסור מסייע ואסור. ובכל אופן למעשה בהיתר מכירה לעניין מסייע יש להקל שהרי עושים על דעת גדולים ולא שייך מסייע.

מהו אוצר ב"ד. ומה המקור לכך. והאם עדיף לקנות פירות של אוצר ב"ד או של היתר מכירה. והאם נוהג בפירות אלו מצות ביעור. והאם נוהג בהם קדושת שביעית.

יסודות אוצר בית דין

מהדין אסור לנהוג בפירות שביעית כמנהג בעלים. ולכן אסור לקצור את הפירות אלא בשינוי (לרמב"ם בכמות הפירות ולראשונים אחרים בדרך הקצירה) וכן אסור לעבד אותם כדרכם כלומר לדרוך ענבים בגת ולעשות דבילות במוקצה.

בנוסף קיים איסור סחורה בפירות שביעית. מגבלות אלו מונעות אפשרות למכור את הפירות אופן מסחרי.

אמנם מצינו בתוספתא שבית דין היו ממנים שליחים לשדות שלכאורה היו מבצעים פעולות אלו שהוגדרו כאיסור:

תוספתא שביעית ח א: בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותן לו מהן מזון שלש סעודי' והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין **עודרין אותן ועושין אותן דבילה** וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין **בוצרין אותן ודורכין אותן בגת** וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן זתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין **ומוסקין אותן ועוטנין אותן בית הבד** וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו. הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ' אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר' שמעון אומ' עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור.

לאור הפער בין איסורי השביעית הידועים לבין האמור בתוספתא כתב הרש"ס שמדובר בפירות שישית ולשיטתו אין היתר לבית דין בעיסוק בפירות שביעית.

הרמב"ם – השמיט את התוספתא וכתב עליו הרדב"ז שהוא סובר שאינה להלכה.

אמנם הרמב"ן כתב שמדובר בפירות שביעית ויש כאן תקנה מדבריהם להתיר מלאכות אלו כשנעשים ע"י בית דין. החזו"א הסביר בשיטתו שכל איסור המלאכה בפירות הוא מצד שבכך מראים בעלות ולכן שייכים רק בבעל השדה ולא שייכים כשנעשים ע"י הציבור דרך בית הדין. ולכן לחזו"א אפשר שהרמב"ם מסכים עם הרמב"ן.

נמצא שאיסור המלאכה בפירות הותר מכח בית הדין ואיסור המסחר הותר באופן שמדובר בחלוקת פירות ולא מכירתם והסכום שנגבה אמור לייצג את עלות העבודה כלומר דמי שכירות הפועלים שהיה לבית הדין.

אוצר בית דין התחדש ע"י הרב קוק במקור דוקא כפתרון משלים לפירות שנמכרו בהיתר מכירה כדי להניח את דעת המחמירים ולא כפתרון שעומד מכח עצמו, וזאת מחשש לראשונים החולקים על תקופו. מכח היתר ההמכירה התיר הרב גם שלא לדקדק בשכר הטרחה של השלוחים ולהבליע בו הוצאות נוספות שהיו לבעלים מעבר לטיפול בקטיף ובמשלוח.

למעשה 'שליחי בית הדין' הם הבעלים עצמם שמקבלים מינוי מבית הדין קודם שנת השמיטה.

ביעור - לרמב"ן אין מצוות ביעור שייכת בפירות של בית הדין כיון שהם כמבוערים. אמנם במנחת שלמה כתב שכל זה כשהם ברשות בית הדין אמנם כשאדם פרטי קיבל מבית הדין קודם זמן הביעור חייב בביעור ולא גרע מאדם שזכה מן ההפקר שחייב.

קדושת שביעית – פירות אוצר בית דין הם פירות שביעית לכל דבר ויש בהם קדושת שביעית.

אוצר בית דין מול היתר מכירה

חסרונות אוצר בית דין:

- אינו כדעת הרש"ס ואפשר שגם לא לדעת הרמב"ם ויש חשש למלאכה בפירות.
- כאשר לא נעשה עם היתר מכירה חייב המחיר לשקף רק את עלות החלוקה. המצב היום לפעמים שונה ויש חשש של מסחר בפירות שביעית.
- באוצר ביי"ד עושים בד"כ מלאכה לאוקומי בפירות כדעת החזו"א והרבה אוסרים בזה.

חסרונות היתר מכירה הובאו לעיל.

ולמעשה הפתרון השלם הוא לשלב ביניהם ובזה לתת מענה מירבי.

באוצר בית דין שנעשה ללא היתר מכירה אם מחירי הפירות גבוהים כתב הגרע"י שעדיף היתר מכירה. ובהיתר מכירה שהמלאכות נעשות ע"י נכרי נראה שההיתר מרווח יותר.

בירק קיימת בעיה נוספת באוצר בית דין כיון שלדעת הרמב"ם כל שנלקט בשביעית אסור משום ספיחין ואמנם המנהג הרווח לפסוק כר"ש שכל שגדל קצת בשישית אינו אסור משום ספיחין אך באול"צ והגרמ"א כתבו שהעיקר שיש לחשוש לרמב"ם. ממילא בירק הפתרון של אוצר בית דין מרווח פחות.

שמיטת כספים

וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִיטָה שְׁמוּטָה כָּל בַּעַל מִשֶּׁה יָדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְּרַעְיוֹ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִיטָה לָהּ:

שו"ע חושן משפט סימן סז

סעיף א

אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום.

הגה: (רמב"ם פ"ט מה' שמטה שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן הוא הסכמת הפוסקים. אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם כיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים זה, ה"ל כאילו התנה המלוה על מנת שלא תשמט בשביעית.

ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת שכ"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יהי רצון שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות כי יבא של"ה (בראשית מט, יא) לפרט.

סעיף ב

שביעית משמטת את המלוה, ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים כיון שבכל אופן הוא מחוסר גביה. והמשכנתא כשמלוה לחבירו על שדה והמלוה אוכל פירות ממנו בנכ"ת. סמ"ע, במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו, שביעית משמטתה; ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו, אין שביעית משמטתה.

ואם אינה משכנתא, אלא שסיים לו שדה בהלואתו פירוש, שהגביל לו מיצרי השדה ואמר לו מכאן תגבה חובך, דאז ה"ל מיוחד יותר לחובו וכגבי בידו דמי, אינו משמט. וי"א דה"מ באתרא דלא מסלקי ליה שאין זכות ללווה לפרוע את המלוה והמשכון קודם זמנו אם רוצה; וכל שאינו יכול לסלקו, אפילו יום אחד, מקרי אתרא דלא מסלקי ליה.

סעיף ג

מי שיש לו עסקא משל חבירו הנותן סחורה לחבירו למחצית שכר ונותן לו שכר עמלו. סמ"ע, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה.

סעיף ד

מי שהיה שותף עם חבירו, והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד אחד מהשותפין ומה שיש ביד כל אחד משל חבירו אין שם הלואה עליו, אלא שחלק חבירו מופקד בידו; אין שביעית משמטתו, שאין שביעית משמטת אלא מלוה.

סעיף ה

ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע הלוח הגיעה שנת השמיטה, משמט דמיד שפרע בשביל הלוח, נתחייב לו הלוח בתורת הלואה אותו סך שפרע בעבורו.

סעיף ו

כל דבר ששביעית משמטת, גם כן משמטת חייב שבועתו 'זוה דבר השמטה' אפילו דבור השמיטה משמטת, והיינו שבועה.

לפיכך שבועת הדיינים שהדיינים מחייבים בה את אחד מבעלי הדין וכיוצא בה, שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו, משמטת שבועתו.

אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם, שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו, לפי שהם פקדון ולא מלוה, אין שביעית משמטת שבועתו.

הגה: מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו, כל דבר שהשביעית משמטת פטור ג"כ לשלם מכה השבועה, דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב לו ממון (מהרי"ק שורש פ"א ותשובת רמב"ן סימן רנ"ו) וע"ל סימן ע"ג סעיף ז'.

סעיף ז

(הלווה ותבעו), וכפר ונשבע לו, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, ולאחר שעברה שמיטה הודה או באו עדים, אינו משמט דהא בשעת שמיטה כיון שכבר נשבע לא היה למלוה עליו שום חוב, ואחר השמיטה כשהודה ה"ל כהלואה חדשה. אבל כפר ונשבע והודה אחר כך, או שבאו עדים קודם סוף שביעית, הרי זה משמטת אם לא כתבו לו הב"ד פסק דין.

סעיף ח

תבעו ממון וכפר, והביא עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו פסק דין, הוי כגבוי ואינו משמט דכל מעשה ב"ד כגבוי דמי.

סעיף ט

המלוה את חבירו, והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית והרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה, הרי זה נשמט. אבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית והוא כאומר אני מקבל עלי לשלם לך, תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב.

הגה: וכן אם כתב בשטר לשון פקדון, אינה משמטת, דלהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט (מהרי"ק שורש קפ"ג /קפ"ב/). אם נהגו לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמצא כך, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרינן כך, כדלעיל סימן מ"ב (ב"י בשם הרשב"א).

סעיף י

המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש (דברים טו, ב).

סעיף יא

המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם: אתם גבו לי חובי, אינו נשמט. דהתורה לא הזהירה אלא דלא יגוש המלוה להלוה בשביעית, ואין הב"ד מזהיר על זה.

סעיף יב

המלוה על המשכון, אינו משמט מה שכנגד המשכון דכיון שיש בידו לא שייך ביה לא יגוש. ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט. כיון דמתחילה נטל המשכון בעד כל ההלוואה, ה"ל כאילו יש בידו משכון שזה ככל ההלואה:

סעיף יג

משכנו שלא בשעת הלואתו, על ידי בית דין, דינו כמלוה על המשכון. למרות שצריך להחזיר לו כל יום ביום וכלי לילה בלילה נחשבים כביד המלוה. דמיד שמשכנו קנה המשכון והוי שלו בעד חובו עד שישלם לו, אלא שחוזר ומשאל לו בעת צרכו.

סעיף יד

הקפת (פי' שקנה באמנה) חנות, אינה משמטת כתב ב"י [סעיף י"ט], אבל המוכר דבר לחבירו, מיד כשמכרו לו ה"ל כאילו הלוה ומשמטת השביעית. והטעם שאין פטור, לפי שדרך החנוני להקיף שנה ושנתיים ובסוף נטל חובו ואין דרך לנגוש, וה"ל כאילו הלוה וקבע לו זמן לאחר שביעית. (אבל דעת הב"ח וסיעתו שאין שמיטת כספים בחוב שהוא תוצאה ממכר אלא בהלוואה בלבד)

ואם זקפה עליו במלוה, משמטת. הגה: ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו (טור והרא"ש פרק השולח). ויש אומרים דמקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד (מרדכי פ' הנשבעין).

סעיף טו

שכר שכיר, אינו משמט לב"י רק כשדרכו להגבות אחר השמיטה. ולא כב"ח. ואם זקפו עליו במלוה, משמט.

סעיף טז

קנס של אונס ומפתה ומוציא שם רע, אינם משמטים דאינו הלואה. ואם זקפם במלוה, משמטים. ומאימתי נזקפים, משעת העמדה בדין.

סעיף יז

המגרש את אשתו קודם השמיטה, אין כתובתה נשמטת. ואם פגמתה שפרעה קצתה ואז הרי הנשאר כחוב או זקפתה עליו במלוה, משמטת.

הגה: הבא מכח עובד כוכבים, הרי הוא כעובד כוכבים. ולכן מי שקנה שטר מן העובד כוכבים, על חברו, אין השביעית משמטתו (תשובת הרשב"א סימן תשפ"ט /תשס"ט/). וכן מי שערב בעד חברו נגד עובד כוכבים, ופרע לעובד כוכבים, ולקח השטר מן העובד כוכבים ותבע חברו באותו השטר, אין השביעית משמטת; אבל בלאו הכי, משמטת, אף על פי שפרע לעובד כוכבים בשבילו (בית יוסף בשם הרשב"א).

סעיף יח

פרוזבול, אינו משמט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב בטעם הפרוזבול כתבו בגמ' שיש נח ביד חכמים כי הפקר ב"ד הפקר, וכיון שמכח הפקר ב"ד הוא דאינו משמט, משום הכי אמרו ג"כ דאין כותבין פרוזבול אלא בב"ד חשוב שראויים להפקיר, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר.

וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור וב"י בשם הפוסקים), ונראה לי דיש להקל בזמן הזה. והרמב"ם כתב שצריך ב"ד 'חשוב ביותר'.

סעיף יט

זה גופו של פרוזבול: שאומר כן להדיינים בעל פה, והדיינים מותבין דבריו מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים חותמים מלמטה אינו ר"ל מוסר השטרות, דפרוזבול אין צריך למסור השט"ח וכמו שכתבתי בסעיף י"א [סקל"ב], אלא ר"ל מוסרני דברים הללו לכם הב"ד. (וה"ה שיוכל למסור בבית דין חובותיו שבעל פה) (ר"ן פרק השולח).

סעיף כ

תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. הגה: וי"א דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד, ומהני, ואין צריך פרוזבול (טור). ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פ' (מרדכי ס"פ השולח).

סעיף כא

יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה אצל שלשה עדים (בה"ת בשער מ"ה בשם י"א), ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר: הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. ואי חתמו ביה דייני, טפי מעלי, ואין צריך שם עדים.

סעיף כב

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, רש"י: משום דלא תיקנו פרוזבול כי אם אסתם הלואה, וסתם הלואה אינו כי אם למי שיש לו קרקע וסומך עליה בגביות חובו. ר"ש: דכשיש לו קרקע מחשב טפי כגביו ועומד ביד הב"ד.

ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתידות באויר, אף על פי שאין מקום היתידות שלו, סגי;

שמיטת כספים - שו"ע חושן משפט סימן סז

אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו פירוש מי שחייב להלוה, דהיא משועבדת להמלוה מדרבנן או לערב, או למי שחייב לו, כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו, מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו. דאע"ג דאין חבין לאדם שלא בפניו, מ"מ כיון דבזיכוי שם זכות הוא לו, אף על גב דבוא לו ע"י הזיכוי חובה, הולכין אחר שם זיכוי דמעיקרא, והטעם דקיל הוא שמיטת כספים בפרט בזמן הזה.

הגה: מיהו אם הלוה לפנינו וצוות: איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו (ר"ן פ' השולח).

סעיף כג

השאילו מקום לתנור או לכירים, כותבים עליו פרוזבול (כ"כ בעיטור מאמר ג'). והוא הדין אם השכירו לו למרות שבשכירות אין לו אחריות באונסין נחשב כשלו לענין פרוזבול.

סעיף כד

היתה לו ללוה שדה ממושכנת ביד אחרים שהלוו לו, כותבין עליה פרוזבול כאילו היא ברשותו.

סעיף כה

כותבים לאיש על נכסי אשתו היינו נכסי מלוג שלה שהוא אוכל פירות, ולאשה על נכסי בעלה דכיון שחייב במזונותיה הוי כיש לה קרקע, וליתומים על נכסי אפוטרופוס. אפטרופין שלווין לצורך היתומים ואין ליתומים קרקע שכיון שהאפוטרופוס לוח כותבין פרוזבול על קרקע שלו. ר"ש.

סעיף כו

חמשה שלוו מאחד, די לו בפרוזבול אחד שיכתוב מוסרי לכם כל חוב שיש לי על פלוני ופלוני. ואם לו בשטר אחד, אפילו אין לו קרקע אלא לאחד מהם, כותבים פרוזבול על כולם דק"ל חמשה שלוו בשטר אחד מאחד, כולם נעשין אחראים וערבאין זה לזה.

סעיף כז

חמשה שהלוו לאחד, כל אחד צריך פרוזבול.

סעיף כח

יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול דהב"ד הוא אביהן של יתומים, ושטרותיהן וכל אשר להן כמסורין לב"ד דמי, וכן בקופה של צדקה, דהב"ד יד עניים כיד היתומים. מי שחייב לקופת הצדקה, אינו משמט.

סעיף כט

יתומים גדולים, טעינינן להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמיטנו בשביעית.

סעיף ל

אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה, **גובה** חובו כל השנה בבית דין לרא"ש אין ביד המלוה לתבוע חובו כל שנה שביעית, ולא אמרו דאין שביעית משמטת אלא בסופה, אלא לענין שאם משלם הלוה מעצמו יכול לקבל ממנו. אבל הרמב"ם ס"ל דיכול לתבוע חובו בב"ד כל שנה שביעית עד סופה, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

סעיף לא

כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

סעיף לב

פרוזבול המוקדם, כשר; והמאוחר, פסול. משום דאין יכול למסור לב"ד החובות שאינו חייב לו עדיין.

סעיף לג

נאמן אדם לומר: פרוזבול היה לי ואבד דחזקה הוא דלא שביק אינש היתירא ואכיל איסורא, ובדאי מסר שטרותיו לב"ד או כתבו לו פרוזבול; ולא עוד אלא שפותחין לו: שמא פרוזבול היה לך ואבד, ואם אמר: כן, נאמן. הגה: ואם לא פתחו לו הב"ד, ויצא מב"ד וחזר ואמר: פרוזבול היה לי, אם הוא קודם פסק דין, נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין, אינו נאמן (ב"י בשם הרשב"א). דכיון דשתק בשעת פסק דין, הרי הוא כמודה שלא היה לו פרוזבול, וכשיצא אגמרוהו טענת שקר.

סעיף לד

וכן אם אמר המלוה: תנאי היה בינינו שלא תשמיטני שביעית, או הקפת חנות היה, או משאר דברים שאין שביעית משמטתן, שכל אלה טענות חלשות יותר כיון דלאו בדידיה לחוד תליא, בכל זאת נאמן, במגו דאי בעי אמר: פרוזבול היה לי ואבד.

סעיף לה

הוציא פרוזבול, וטוען הנתבע ואמר: מלוה זו שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה, התובע נאמן, שאלו אמר: פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד.

סעיף לו

המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלוה: משמט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו: אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואל יאמר לו: בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו: שלי הם, במתנה אני נותן לך. החזיר לו חובו ולא א"ל כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו: שלי הם ובמתנה נתתי לך. ואם לא אמר, לא יקבל ממנו, אלא יטול הלואה מעותיו וילך לו.

סעיף לז

שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה.

סעיף לח

המוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול.

ואם כבר עברה עליו שמיטה כשמכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד דק"ל טוענין ליורש וללוקח כל מה שהיה המוכר או המוריש בעצמו יכול לטעון.

ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים, אינו נאמן. דאין אדם נאמן בהודאתו לחוב לאחרים, ואם יש לו נכסים, נאמן דאם יש לו נכסים נאמן המוכר לחוב לעצמו ומשלם ללוקח שהרי הטעהו שמוכר לו שטר שנמחל שעבודו ונפטר קונה השטר, והמוכר ישלם ללוקח.

סוגי החובות שנשמטים

האם שמיטת כספים נוהג בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן ומניין למדים זאת.

במשנה גיטין ד ג: הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם.

ובגמ' גיטין לו א' הלל התקין פרוזבול וכו'. תנן התם: פרוזבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוזבול;

וזה הוא גופו של פרוזבול: מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים.

ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים;

כתב הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה ב: אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמט כספים בשביעית אפילו בארץ.

וכתב הב"י שהרמב"ם פסק כרבי והבנתו ששמיטת כספים תלויה ביובל (=שמיטת קרקעות) וכיון שאין היובל נוהג היום כך אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה.

והיובל אינו נוהג היום כיון שלא כל יושביה עליה ולא יושבים כל שבת בנחלתו כדברי הרמב"ם בפרק י הלכה ח.

כתב הר"י קורקוס שהשמיטה כולה היא מדרבנן וכן מצא בכתב יד של הרמב"ם וכך הוא לכל הדעות שפוסקים כרבי חוץ מבעל העיטור שסובר שהיא מהתורה כחכמים דרבי. ולשון הגמ' 'שמיטת כספים' שהיא מדרבנן כוללת את כל מצוות השמיטה. וכן מוכח בירושלמי סוף מסכת שביעית ופרק השולח 'וזה דבר השמטה שמוט' שני שמיטות הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמטה נוהגת וכו' ולשון הגמ' 'שמיטת קרקע' שלא נוהגת מתייחסת לכל איסורי שביעית וגם כוונת הרמב"ם שכתב 'שמיטת כספים' כוונתו לכל איסורי שביעית שאין שמיטה למחצה. וכתב רש"י שם שהחידוש בשמיטת כספים הוא שהיא אינה נוהגת למרות שהיא חובת הגוף והיא אפשר לחשוב שאינה תלויה בקדושת הארץ.

אמנם ברש"י מובאת גם הסברה שהיא מהתורה שכתב רש"י שם: ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במסכת גיטין בירושלמי מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית אבל בת"כ ראיתי דשביעית נוהג בזמן שאין יובל נוהג ואומר אני שהוא מחלוקת.

ובדרך אמונה כתב שגם העיטור סובר למסקנה שהיא מדרבנן וכן דעת הרמב"ן. אך בדעת שניהם יש מקורות סותרים.

אמנם רב נטרונאי גאון והראב"ד והר"ז כתבו שאין שמיטת כספים נוהגת כלל בזה"ז אלא ממידת חסידות כיון שאין בתי דינים קבועים שמקדשים יובלות. אך סיים הראב"ד שנראה מתקנת הלל שהיא נוהגת, אך בכל אופן לא נהגו במקומותינו להשמיט כספים.

האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה ומניין למדים זאת.

בגמ' ערכין כח: שביעית בסופה, דכתיב: מקץ שבע שנים תעשה שמטה.

וכן בשו"ע חושן משפט סז סעיף ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוה את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

אמנם לדעת הרא"ש יש לחלק בין דין ההשמטה שאינו אלא בסופה לאיסור 'לא תיגוש' שקיים כבר מתחילתה. ונפק"מ שלרא"ד אסור לדרוש החזר הלוואה בשמיטה אבל אם החזיר לו במהלך השמיטה אינו צריך לומר משמט אני.

האם שביעית משמטת במקרים הבאים: מלוה בשטר, סיים לו שדהו בהלוואתו, מלוה שהתנה על מנת שלא תשמטנו שביעית, התנה שלא ישמיט הוא חוב זה.

שביעית משמטת רק הלוואות שהגיע זמן פרעון

הגמ' במכות דף ג' מביאה שתי לשונות בדברי ר' יהודה בשם שמואל האם המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו דאע"ג דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש אתי לידי לא יגוש או שאינה משמטת דאע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינא ביה לא יגוש. ולא מכריעה בענין זה.

הרא"ש הביא דברי הריב"א ור' אליהו הזקן ששביעית משמטת אבל למעשה פסק שאינה משמטת מלוה לעשר שנים וכ"כ התוס' שם בשם ר"ת שהלכה כלישנא בתרא שאין שביעית משמטתו. וכן דעת הרמב"ם והשו"ע.

מלוה בשטר

במשנה: שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר.

ודנים בב' סוגי מלווה:

- שיש בו אחריות נכסים: כלומר שכתוב בו באופן כללי שנכסי הלווה משועבדים להחזר ההלוואה.

- סיים לו נכס: שמוגדר ספציפית איזה נכס משועבד להחזר ההלוואה.

ובגמ' גיטין דף לו א': נחלקו האמוראים איזה מלווה שביעית אינה משמטת דעת שמואל שרק מלווה בשטר שסיים לו נכס כנגדו אינה משמטת ודעת ר' יוחנן שאפילו מלווה שיש בו אחריות נכסים אינה משמטת.

הרמב"ם פסק כשמואל כי נראה שגם ר' יוחנן חזר בו למעשה. ופסק ששביעית משמטת אפילו שטר שיש בו אחריות נכסים. וכן פסק השולחן ערוך.

סיים לו שדהו בהלוואתו

אינו משמט שהוא כגבוי. וי"א שאם הוא במקום שיכול לפרוע החוב בכל זמן שרוצה, משמט. – סעיף ב.

מלוה שהתנה על מנת שלא תשמטנו שביעית

משמט. שהוא כמתנה על מה שכתוב בתורה שתנאו בטל. – סעיף ט'

התנה שלא ישמיט הוא חוב זה

אינו משמט שרשאי אדם לקבל על עצמו מה שלא חייבה אותו התורה – שם.

האם שביעית משמטת הקפת חנות או כתובת אשה או במקרה והלווה נתן למלוה צ'יק עבור ההלוואה.

האם שביעית משמטת כספים דוקא בדרך הלוואה או כל חוב? הוכח:

האם השביעית משמטת: ראש כולל שלא שילם משכורות לאברכים, מי שקנה חליפה ועדיין לא שילם. מי שהתחייב תרומה לבית הכנסת

ראובן מנהל רשת חנויות למצרכי מזון וקונה ומוכר סחורה לרוב ומעסיק כ-300 פועלים, האם הוא צריך פרוזבול עבור קניית וממכר הסחורה או לצורך פועליו?

הקפת חנות וחובות שמקורם בעסקה

במשנה שביעית י א : שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר **הקפת החנות** אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זה משמט רבי יהודה אומר הראשון הראשון משמט **שכר שכיר** אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זה משמט רבי יוסי אומר כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת :

בגדר 'הקפת חנות' שאינה משמטת כתב הרמב"ם בפיה"מ : 'הוא מה שדרך בני אדם להתקשר עם בעלי החנויות שיקח ממנו צרכיו עד שיתקבץ אצלו סכום וישלם לו, אין אותו הסכום הנקבץ נשמט בשביעית, לפי שאינו כדרך החובות, שלא מכר בעל החנות מה שמכר כדי שיהא חוב, ואינו אלא מוכר בדמים מועטים עד שיצטרף עם דמים אחרים ויקח את שלו' נמצא פשוט לרמב"ם שאין שביעית משמטת אלא הלוואות. ולא חובות שנוצרו בדרך מכר וממתינים לפרעון. וכ"כ הב"ח ופאת השולחן.

אמנם הכס"מ כתב על זה 'ונראה לי שטעם הדבר שמאחר שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות ואין דרך לנוגשו הוי **כאילו הלוהו עד אחר שביעית** שאין שביעית משמטתו' נמצא שלכס"מ אין פטור של חוב שנוצר כתוצאה ממכר אלא זה אותו פטור שאין שביעית משמטת הלוואות שלא הגיע זמן פרעון. וכ"כ הסמ"ע ושו"ע הרב.

נפק"מ למחלוקת זו היא גם במשכורת (שכר שכיר). שלכס"מ וסיעתו אם זמן פרעונם בשביעית נשמטים ולב"ח וסיעתו אינם נשמטים.

כתובת אשה

בגמ' גיטין יח א : איתמר : מאימתי כתובה משמטת? רב אמר : משתפגום ותזקוף, ושמואל אמר : פגמה אף על פי שלא זקפה, זקפה אף על פי שלא פגמה.

והרמב"ם כתב כשמואל כיון דהלכתא כוותיה בדיני :

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה יג : המגרש את אשתו קודם השמטה אין כתובתה נשמטת, ואם פגמתה **או** זקפתה עליו במלוה נשמטת. וכ"כ השו"ע בסעיף י"ז.

במהות הזקיפה במלוה נחלקו הפוסקים :

- **רא"ש** : קבע לו זמן פרעון.
- **רש"י, מרדכי** : סיכם את החשבון לחוב אחד.
- **ב"י ברמב"ם** : העמדה בדין.
- כנסת הגדולה בשם המרדכי : כתיבת שטר חוב

צ"ק עבור ההלוואה

התלבטו הפוסקים מהו המעמד של צ"ק האם יש לראות אותו כממון וממילא החוב נחשב כגבוי ואינו משמט או שהוא כהתחייבות לתשלום וממילא הוא כשטר חוב ומשמט.

החת"ס דיבר על סוג של שטרות של המלכות ודן אותם ככסף גמור אך סייג שכך הוא רק אם חובה מדין המלכות לקחת אותם כתשלום.

כתב הגרמ"א שאין חיוב לקחת צ"קים וגם המציאות שרבים נמנעים מלקבל אותם וממילא מוכח שאינו ככסף גמור אלא כשאר חוב ושביעית משמטתו.

ואמנם היה מקום לומר שהמחזיק יכול לגבות אותו בכל רגע בבנק ותלוי רק בו וממילא יהיה נחשב כשטר גבוי, אמנם מצד שני לא בהכרח יש כיסוי לכל צ"ק.

והעלה למסקנה שיש להתייחס אליו כשטר חוב ולעשות פרוזבול לצ'קים שנמצאים ביד האדם ע"מ שניתן יהיה לגבות אותם לאחר השמיטה. וכ"כ בילקו"י שביעית עמוד תקכה. תשובות והנהגות כרך ג סימן תע. וכן דעת רוב הפוסקים.

אמנם לגר"מ פיינשטיין ולרב אלישיב הצ'ק נחשב כמו תשלום בכסף מזומן. לצ'ק יש תוקף מדין קנין סיטומתא, שכן היום, ההשתמשות בהמחאה כמו כסף מזומן, נחשב למנהג הנפוץ בין הסוחרים. ממילא לשיטה זו אין צריך לעשות פרוזבול.

יוער שאם הצ'ק בתאריך דחוי לאחר השמיטה ממילא אין הוא נשמט כיון שלא הגיע זמן פרעונו.

משכורת פועלים או ראש כולל שלא שילם משכורות לאברכים.

ראשית, אפשר שהתחייבות לתת משכורת לאברכים הינה כהתחייבות כלפי שמיים ואינה כשכר שכיר וממילא אינה נשמטת וצ"ע.

ועל הצד שדינה כשכר שכיר נאמר במשנה 'שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זה משמט' וראה לעיל שלב"ח הטעם שאין שמיטת כספים אלא בהלוואה ולב"י כיון שדרכו להגבות לאחר השביעית.

ובמשכורת שהגיע זמן פרעונה בשביעית ונדחתה לאחר השביעית לב"ח אינה משמטת ולב"י משמטת כי הדרך היום שמשולמת בכל חודש.

למעשה נחלקו הפוסקים האם משכורת בזמנו דינה כשכר שכיר שאינו נשמט:

- אור לציון שביעית עמ' קנה כתב כב"ח שאינה נשמטת.
- ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' תמז אות ה כתב כב"י שנשמטת.

מי שקנה חליפה ועדיין לא שילם.

ראה לעיל לענין מכר שלב"ח אין שביעית משמטת מכר ולב"י משמטת.

מי שהתחייב תרומה לבית הכנסת.

נראה שתרומה לבית הכנסת לא נשמטת משתי סיבות

- א. החוב הוא כלפי שמיים ולא שייך בזה 'אשר יגוש את רעהו'.
- ב. גבאי בית הכנסת הם נציגי ציבור כגבאי צדקה ואפשר שדינם כמסורים לבית דין.

ראובן קנה משמעות ריהוט לבית בסך 10,000 ₪ בראש חודש תמוז תשפ"ב ושילם (בצ'קים) ב-10 תשלומים שווים. האם שמעון צריך לכתוב פרוזבול ומדוע?

ראה לעיל מחלוקת האחרונים האם שביעית משמטת חובות הנוגעים לעסקה.

ועוד ראה לעיל מחלוקת האחרונים לענין צ'קים.

ובכל אופן פשוט שהצ'קים הדחויים שכתובים על שנת תשפ"ג אינם נשמטים כיון שלא הגיע זמן פרעונם בתוך שנת השמיטה.

האם שביעית שמטת במקרים הבאים: הקמת חנות? הלוואה בשטר עם אחריות נכסים? חיוב שבועה? מלווה ולווה שהתנו בניהם. ההלוואה על תנאי שלא תשמיטנו שביעית?

האם שביעית משמטת במקרים הבאים: מלוה בשטר? מלוה בשטר עם אחריות נכסים? משכנתא? סיים לו שדה בהלוואתו? משכון? הפקדת כסף בבנק? ומדוע?

הקמת חנות

נראה שדין חובות שנוצרו לבעלי מקצוע כתוצאה מהקמת חנות, דינה כדין הקפת חנות שלכס"מ אם סכמו על זמן תשלום בתוך שנת השמיטה נשמטים ולב"ח וסיעתו אינם נשמטים. ראה לעיל בראש השאלה הקודמת.

שטר ועם אחריות נכסים

סתם מלוה בשטר (ללא אחריות) הוא מלווה רגיל שודאי בכלל השמיטה.

בגמ' בגיטין (א, ר) נחלקו האמוראים האם שטר שיש בו אחריות נכסים משמט, לדעת רב ושמואל משמט ולדעת ר' יוחנן וריש לקיש אינו משמט והטעם הוא כיון שיש לו אחריות נכסים הרי הוא כגבוי.

אמנם למעשה כשבא מעשה לפני ר' יוחנן הורה שלא ניתן לגבות את החוב והוא נשמט והסביר שלא קיבל הלכה זו מרביתיו אלא מסברא אינו יכול להציא על ידה ממון. וכן נפסק להלכה.

וכל זה כשיש על השטר אחריות כללית של נכסי הלווה, אמנם אם הגדיר לו שדה מסויים כאחראי על פרעון ההלוואה נחלקו הראשונים בדין. שלדעת הרמב"ן (שם לו, ב) גם כאן משמט והביא ראיה מגמ' בבא מציעא (ב, ר) 'האי משכנתא שדה שהמלווה מקבל מהלווה ונוהג בה מנהג בעלים בפועל עד להחזרת ההלוואה באתרא דמסלקי רש': נהג לסלק את המלוה ממנה בכל עת שתשיג יד הלוה למעות שביעית משמטתה'. ולדעת הרמב"ם (ט, י) במקרה שמסיים לו שדה אינו משמט ודינו שהוא כגבוי ודחה את הראיה ממשכנתא.

והשו"ע (ב, ר) פסק להלכה:

אחריות נכסים: שביעית משמטת את המלוה, ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים. (נהסכמת האמוראים למעשה בגיטין)

משכנתא: והמשכנתא, במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו, שביעית משמטתה; ומקום שאינו יכול לסלק עד סוף זמנו, אין שביעית משמטתה. (דברי הגמ' בב"מ)

סיים לו שדה: ואם אינה משכנתא, אלא שסיים לו שדה בהלוואתו, אינו משמט (כרמב"ם). וי"א דה"מ באתרא דלא מסלקי ליה; וכל שאינו יכול לסלקו, אפילו יום אחד, מקרי אתרא דלא מסלקי ליה.

מלווה על המשכון

בגמרא גיטין דף לו עמוד א: תנן התם: המלוה את חבירו מעות על המשכון, והמוסר שטרותיו לבית דין - אין משמטין. בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד, דתפסי להו בי דינא, אלא מלוה על המשכון מאי טעמא? אמר רבא: משום דתפס ליה ואינו נוגז ותובעו כלום. אמר ליה אביי: אלא מעתה, הלווה ודר בחצרו דתפס ליה, הכי נמי דלא משמט! אמר ליה: שאני משכון דמטלטלי, דקני ליה למלוה ואם אבד חייב באחריותו הלכך כגבוי נמי דמי לענין שביעית, מדברי יצחק, דאמר רבי יצחק. מנין לבעל חוב שקונה משכון? שנאמר: ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה - צדקה מנין כלומר מה צדקה יש בהחזרת המשכון? מכאן לבעל חוב שקונה משכון.

וברא"ש (על המשנה י, ב) הביא בשם הירושלמי שאינו משמט הלוואה גדולה אפילו אם נתן לו משכון של מחט.

ובשו"ע (יב) כתב: 'המלוה על המשכון, אינו משמט מה שכנגד המשכון'^א דכיון שיש בידו לא שייך ביה לא יגוש. ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט^ב. כיון דמתחילה נטל המשכון בעד כל ההלוואה, ה"ל כאילו יש בידו משכון שוה לכל ההלוואה.

לענין בנקים ראה להלן.

חוב שבועה

במשנה שבועות (ח, ט) 'והשביעית משמטת את השבועה'. ובגמ' (שם פט א) 'מנה"מ? אמר רב גידל אמר רב, דאמר קרא: וזה דבר השמטה, ואפילו דיבור משמטת. כלומר אפילו חוב שבועה שלא נהפך עדיין לחוב כספי השביעית משמטת ושוב אינו חייב להשבע כיון שאפילו יודה היה נשמט החוב. וכן הובא להלכה ברמב"ם (ט, י).

שבועת היסט וכד': אמנם בהלכה הבאה (ט, ט) כתב הרמב"ם^א 'בד"א בשבועת הדיינין וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטתן (כלומר הודאה על חוב), אבל שבועת השומרין (שלא פשע) והשותפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם (שאינן דרך מלווה) ה"ז ישבע אחר השמטה.

ובשו"ע (סעיף ו) פסק כרמב"ם 'כל דבר שביעית משמטת, גם כן משמטת שבועתו. לפיכך שבועת הדיינים וכיוצא בה, שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו, משמטת שבועתו. אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם, שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו, לפי שהם פקדון ולא מלווה, אין שביעית משמטת שבועתו.

והוסיף הרמ"א שגם שבועה לשלם הלוואה נשמטת. הגה: מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו, כל דבר שהשביעית משמטת פטור ג"כ לשלם מכח השבועה, דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב לו ממון (מהר"ק שורש פ"א ותשובת רמב"ן סימן רל"ו)

תנאי על ההלוואה

בגמ' מכות (ג, ב) ואמר רב יהודה אמר שמואל: האומר לחבירו ע"מ שלא תשמטני שביעית - שביעית משמטת. ולמסקנת הגמ' יש לחלק בדעת שמואל 'על מנת שלא תשמטני בשביעית - אין שביעית משמטתו, ע"מ שלא תשמטני שביעית - שביעית משמטתו'

והסביר רש"י: אם אמר לו לווה הלוני 'על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית' תנאי הוא זה ואף על פי שהתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים. אבל אם אמר לו 'על מנת שלא תשמטני שביעית' השביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תהא השביעית משמטת לפיכך אין כאן תנאי.

וכן פסק הרמב"ם (ט, ט) וכן פסק השו"ע (סעיף ט) : המלווה את חבירו, והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית, הרי זה נשמט. אבל אם התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית, תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב.

יתומים שלוו או הלוו כסף לאחרים, האם הם צריכים פרוזבול ומדוע?

האם מנהל גמ"ח או מנהל בנק צריך לכתוב פרוזבול?

יתומים צדקה וגמ"ח

בגמ' ב"ק לו ב מסופר על אדם שויתר על חצי זוז שנפסק לטובתו בבי"ד לטובת העניים ומיד רצה לחזור בו ואמר לו רב יוסף שאינו יכול לחזור בו כי בית הדין זכה בו עבור העניים אפילו שהעני לא נוכח כיון ש יד עניים אנן' הגמ' מדמה את החלטת רב יוסף לדין שיתומים לא צריכים פרוזבול'. ומחזקת הגמ' ' וכן תני רמי בר חמא : היתומים אינן צריכין פרוזבול, ר"ג ובית דינו אביהן של יתומין היו'.

והסביר רש"י 'דבלאו הכי לא משמט שביעית לחוב שלהן דאנן ידיהו דיתמי אנן ורמי עלן להפוכי בזכותיהו הלכך שטרות שלהן כמסורים לב"ד דמי ותנן המוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין וזהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין במסכת גטין (דף לו) להכי נקט ר"ג דנשיא הוה ובית דינו ב"ד חשוב'.

בחידושי הרשב"א שם כתב: מהא דאמר רב יוסף אנן יד עניים אנן. דאמר רב יהודה אמר שמואל יתומים אינם צריכין פרוזבול שמעינן דדין העניים כדין היתומים ומי שחייב מעות לקופה של צדקה אינו משמט.

וכ"כ השו"ע בסעיף כ"ח: יתומים קטנים שיש להם מלווה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול. מי שחייב לקופת הצדקה, אינו משמט.

הסביר הסמ"ע: דהב"ד הוא אביהן של יתומים, ושטרותיהן וכל אשר להן כמסורין לב"ד דמי, וכן בקופה של צדקה, דהב"ד יד עניים כיד היתומים.

לגבי גמ"ח חילק הגר"מ אליהו בשלשה עניינים:

- **גבאי גמ"ח או קופות צדקה** - אינם צריכים פרוזבול כי אין השמיטה משמטת החובות אליהם, מפני שנחשבים כמי שמסרו שטרותיהם לבי"ד. והביא בשם הרב מזבח אדמה יו"ד סי' של"א שלמד לכל מי שחייב לפקידי הכוללות בעיה"ק ת"ו שאינו משמט.
 - **אדם פרטי שיש לו גמ"ח** - צריך לעשות פרוזבול. כיון שפטור גבאי צדקה הוא מכח הציבור ובי"ד ולא באדם פרטי.
 - **אדם שמפקיד כסף בגמ"ח** - אין שביעית משמטתו, ואינו צריך לעשות פרוזבול. נראה כוונתו כיון שהגמ"ח כשליח שמזכה לוים ממנו עם הקבלה, והחוב של הלוים לא נשמט כדין מסור לבית דין. ויש שחלקו בזה וחייבו לעשות.
- אבל בדרך אמונה הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה כד כתב שטוב שיעשו גם הגמחים פרוזבול כיון שאפשר שיש בידם כספים שאינם כספי צדקה. ויש שכתבו טעם אחר כיון שגמ"ח מלווה גם לעשירים ולא שייך בהם הטעם שבי"ד יד עניים.

מנהל בנק

יש שכתבו שאין צריך הבנק לעשות פרוזבול משום שלבנק שהוא גוף בערבון מוגבל אין "שיעבוד הגוף" כלפי המלווה ואין בעלים שאפשר לתבוע מהם, וכן משום שהבנק סגור בזמן הקובע בערב ראש השנה לאחר חצות היום.

אמנם לרוב הפוסקים מנהל בנק צריך לעשות פרוזבול כדי שההלואות שנתן ללקוחות והגיע זמן פרעונם ולא נפרעו יוכלו להגבות לאחר השמיטה.

וכתב הגרמ"א ואין לומר שדינו כ'פקדון' שהשימוש במילה זו הוא מושאל אלא הוא מלווה.

וכתב הילקו"י שדי לו בפרוזבול אחד למרות שהבנק הוא בבעלות אנשים רבים כיון שהלוו מקופה משותפת אינו דומה לאחד שלווה מחמישה שצריך פרוזבול לכל אחד ואחד.

הלוקח הלוואה בריבית על ידי היתר עיסקה", האם השביעית משמטת חוב זה או לא?

היתר עסקה הינו דרך לאפשר הלוואה באופן שתביא לרווחים למלווה אך ללא חשש איסור ריבית. העיקרון הוא שחצי מהכספים מוגדרים כפיקדון, בו הלווה מתחייב לשתף ברווחים את המלווה. וחצי מהסכום מוגדר כהלוואה ללא ריבית. הלווה מתחייב להשבע על סכום הרווחים שהיו לו מהפיקדון ואם מסרב להשבע משלם סכום המוסכם מראש וזהו הרווח של המלווה.

לענין שמיטת כספים כתב השו"ע (א, רס): מי שיש לו עסקא משל חבירו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלווה.

ובאורים שם כתב 'פלגא שהיא מלווה. דעיסקא פלגא מלווה ופלגא פקדון, ופלגא פקדון ברשותו ואינו נשמט, אבל פלגא מלווה קרינן ביה לא יגוש, ועיין תומים (ו"ק) שכתבתי כי הרדב"ז (ח"ד סימן ריד) חולק, ונראה דבריו, וזה התנצלות לנו כי רוב הלוואות שלנו הם בעיסקא ואין משמט, ע"ש.

ובתשובת הרב יעקב אריאל הביא שפסקו האחרונים כשו"ע ולא כרדב"ז וכן הביא בשם: פאת השולחן ס' כט סעי' י; ערוך השולחן חו"מ ס' סו סעי' ד; שבת הארץ, פ"ט ה"ל (הוצ' מכוון התורה והארץ. ח"ג עמ' 101); כרם ציון שביעית, הלכות פסוקות פ"כ סעי' ט; תורת השמיטה לרח"ז גרוסברג, ס' יח סעי' צה.

ונמצא למעשה שאדם שהפקיד כסף בבנק בהיתר עסקה חציו נשמט בשמיטה אם לא עשה פרוזבול.

פרוזבול

מהו גופו של פרוזבול?

משנה שביעית י, ג-ד: פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' התקין הלל לפרוזבול:

זהו גופו של פרוזבול 'מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה' והדיינים חותמין למטה או העדים:

במהרה בימינו יבנה המקדש ונזכה לקיים דיני יובל ודיני שמיטת כספים מדאורייתא. האם יהיה מותר לכתוב פרוזבול כדי שלא ישמט החוב? הוכח!

בגמ' בגיטין (דף לז) נחלקו האמוראים במהות תקנת הפרוזבול ומאיזה כח הוא נעשה?

- רבא: הפקר בית דין הפקר

- אבאי: שביעית בזמן הזה דרבנן

והרמב"ם (טו, טז) פסק כאבאי: 'ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים, אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה'

ובראב"ד (ש) כתב 'א"א זה אינו מחוור דאבאי הוא דאמר הכי אבל רבא פליג ואמר הפקר בית דין הפקר והלכך נוהג בכל זמן'

ונמצא שכשישובו בע"ה דיני שמיטת כספים להיות איסור תורה, לראב"ד ניתן יהיה לעשות פרוזבול, ולרמב"ם אסור.

מהי מהות תקנת הפרוזבול?

האם יש נפק"מ לדינא בין פרוזבול לבין מוסר שטרותיו לבית דין?

מדוע מועיל פרוזבול הרי בפועל המלווה נושה מהלווה את החוב?

כשראה הלל שנמנעים להלוות זה את זה תיקן את הפרוזבול כדי שלא ימנעו להלוות מחשש לשמיטת החוב בשמיטה.

בספרי: את אחיך תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבית דין.

בהסבר תקנת הפרוזבול נחלקו הראשונים:

- **תוס'** (גיטין לו, ד"ה מי): כבר מדין תורה מסירת שטרות לבית דין פוטרת. ובפרוזבול לימד הלל לעשות זאת לכל אדם על מנת לשמר את החוב.

- **רש"י** (מכות ג, ב' מוסר'): מדין תורה שטרות המסורים לבי"ד נשמטים ככל חוב והלל תיקן שלא ישמטו והיא תקנת הפרוזבול.

- **ריטב"א** (מכות ג, ב' מוסר'), **ר"ן** (גיטין ט): כל שמוסר שטרותיו ממש לבי"ד מדאורייתא אינו משמט דהא נגוש ועומד הוא, והלל תקן פרוזבול שלא יהא צריך למסור שטרותיו.

- **רמב"ם בפיהמ"ש** (י, ד): 'המסירה' היא אמירה, עדות על הרצון לגבות את החוב בכל זמן שירצה. אך בהלכות כתב 'המוסר שטרותיו לבית דין' ואמר להם אתם גבו לי חובי זה' וקצת משמע שצריך מסירת שטרות ממש בנוסף לאמירה.

נמצא שלתוס' ולרש"י אין נפק"מ בין פרוזבול למסירת שטרות. אמנם לריטב"א וסיעתו יש נפק"מ שבפרוזבול יש תוספת תקנה שדי בהודעה ואין צריך מסירה (וכן בדברי פיהמ"ש).

בפני איזה דיינים אפשר לעשות פרוזבול?

בירושלמי שביעית י ב: ר' חזקיה בשם רבי ירמיה ואפילו נתונים ברומי.

מי נתון ברומי בזמן עשיית הפרוזבול?

מרדכי^ז: הדיינים, כלומר יכול לומר בפני עדים שהוא מוסר השטרות אפילו כשהדיינים רחוקים ממנו הרבה. וכ"כ הרמ"א (סעיף כ)^ז: 'ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פ'.

וכן נראה דעת השו"ע^ז (א, טו) שכתב 'הולך המלוה אצל שלשה עדים'.

אבל לר' יחיאל מפריז^ז המלוה חייב להופיע בפני הדיינים. וכ"כ בפאת השולחן.

וכן הרמב"ן והר"ן^ז הסבירו שהשטרות רחוקים מהמלוה, ולשיטתם אין מקור שהדיינים יהיו רחוקים ממנו.

איזה בית דין מועיל לפרוזבול

בבלי גיטין לו: אמר שמואל: לא כתבין פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא.

- **ר"ת, רמב"ם:** בית דין חשוב ביותר, חכמים גדולים ביותר. כשמואל.
- **שו"ע** (נ, טו): ביי"ד חשוב והמחוס עליהם באותה העיר.
- **רמב"ן רשב"א, רא"ש**^ז: בכל בית דין. שלא כשמואל שרצה גם לבטל את הפרוזבול. וכ"כ **הרמ"א**^ז (סעיף יח שם): 'וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה'.

באר מהו פרוזבול המוקדם והמאוחר? והאם הוא כשר? ומדוע?

במשנה פרק י משנה ה: 'פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול שטרי חוב המוקדמים פסולים והמאוחרים כשרים'

והסביר שם רע"ב: פרוזבול המוקדם - שזמנו מוקדם שנכתב בכסליו וזמנו הכתוב בתוכו מתשרי קודם, כשר, מפני שהורע כחו של מלוה בכך, דפרוזבול אינו מועיל אלא להלוואות שלפניו, דמשנמסרו לבית דין הרי הן כגבויות ושוב אין משמיטות, הלכך הלוואות הבאות אחריו שלא נמסרו לבית דין משמיטות נמצא דמפסיד במה שהקדים זמנו,

אבל פרוזבול המאוחר פסול, שאיחר זמנו והוא הלוה בינתים, וכשמוציא פרוזבול זה ורואים ב"ד הזמן סבורים שאותן הלוואות קדמו לפרוזבול ונמצא גובה שלא כדין:

נמצא שפרוזבול המוקדם נושא עליו תאריך מוקדם מזמן הביצוע שלו והוא כשר כיון שמועיל ללווים נוספים שבכך ישמט חובם. ואילו פרוזבול המאוחר פסול כיון שמפסיד את הלווים שגורם שחובם לא ישמט למרות שהיה נשמט בפרוזבול בתאריך נכון כיון שלא היו כלולים בו.

וכ"פ השו"ע (סעיף לב): פרוזבול המוקדם, כשר; והמאוחר, פסול.

מדוע צריך שיהיה ללוה קרקע לכתוב עליו פרוזבול, והאם עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות נחשב קרקע לענין זה. ומה יעשו אם יש ללוה קרקע פחות מסכום ההלוואה או במקרה ואין לו קרקע כלל.

מדוע אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע. ומה הדין אם יש ללוה קלח של כרוב או שדה ממושכנת. או שאין לו כלל קרקע אולם לערב יש קרקע.

יצחק ויעקב בחורי ישיבה הלומדים בארץ ישראל והוריהם גרים בארצות הברית. במהלך השמיטה יצחק הלווה סכום כסף ליעקב. האם יצחק יכול לכתוב פרוזבול אע"פ שאין לו ולחבירו קרקע?

האם ניתן לכתוב פרוזבול כשאין למלוה או ללוה קרקע? יש להם כוורת המחוברת לקרקע? יש להם עציץ המונח על גבי יתדות? ומדוע?

במשנה שביעית י ו: אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין לו מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא. היתה לו שדה ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול. רבי חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו וליתומים על נכסי אפוטרופין:

וכ"כ השו"ע סעיף כב: אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ובטעם הדבר הסבירו הראשונים:

רש"י: משום דלא תיקנו פרוזבול כי אם אסתם הלוואה, וסתם הלוואה אינו כי אם למי שיש לו קרקע וסמוך עליה בגביות חובו.

ר"ש: דכשיש לו קרקע מחשב טפי כגבוי ועומד ביד הב"ד.

בפרטי הדין כתב השו"ע:

סעיף כב: ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתדות באויר, אף על פי שאין מקום היתדות שלו, סגי;

אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו סמ"ע: פירוש מי שחייב להלוה, דהיא משועבדת להמלוה מדרכי נתן או לערב, או למי שחייב לו, כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו, מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו. דאע"ג דאין חבין לאדם שלא בפניו, מ"מ כיון דזיכוי שם זכות הוא לו, אף על גב דבוא לו ע"י הזיכוי חובה, הולכין אחר שם זיכוי דמעיכא, והטעם דקיל הוא שמיטת כספים בפרט בזמן הזה.

הגה: מיהו אם הלוה לפנינו וצווח: איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו (ר"ן פ' השולח).

סעיף כג: השאילו מקום לתנור או לכירים, כותבים עליו פרוזבול (כ"כ בעיטור מאמר ג'). והוא הדין אם השכירו לו למרות שבשכירות אין לו אחריות באונסין נחשב כשלו לענין פרוזבול.

סעיף כד: היתה לו ללוה שדה ממושכנת ביד אחרים שהלוו לו, כותבין עליה פרוזבול כאילו היא ברשותו.

סעיף כה: כותבים לאיש על נכסי אשתו היינו נכסי מלוג שלה שהוא אוכל פירות, ולאשה על נכסי בעלה דכיון שחייב במזונותיה הוי כיש לה קרקע, וליתומים על נכסי אפוטרופוס. אפוטרופין שלווין לצורך היתומים ואין ליתומים קרקע שכיון שהאפוטרופוס לוח כותבין פרוזבול על קרקע שלו. ר"ש.

ונראה שדין כוורת תנור המונח על הקרקע שכל עוד הוא מונח ברשות בין בשאילה ובין בשכירות ניתן לכתוב עליו פרוזבול.

תלמידי חכמים שהלוו זה לזה האם צריכים פרוזבול

בגמ' גיטין דף לו עמוד א: 'רבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו להדדי. רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה: צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה: לא צריכת.'

וברש"י שם: מסרי מיליהו - בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אמר לחברים הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה.

וכן כתב הרמב"ם (ט, טז) : 'תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית'

והסביר בכס"מ 'ותלמידים שכתב היינו תלמידים מב"ד חשוב'. ובשו"ע (ט, טז) הביא לשון הרמב"ם להלכה.

ונמצא שתלמידי חכמים שהלוו זה את זה צריכים מסירה בכתב של פרוזבול לבית דין ודי להם במסירה בעל פה, מטעם שיודעים שהשמטת כספים בזה"ז מדרבנן. (ולרמ"א בשם הטור כל אדם יכול למסור בע"פ).

לרגל השנה החדשה שהיא גם שנת שמיטה, התקשר ראש העיר לרב העיר לאחל לו שנה טובה ומבורכת. במהלך השיחה שאל ראש העיר את הרב... האם צריך לעשות פרוזבול לכל עובדי העירייה או למי שעדיין לא שילם ארנונה? כיצד יפסוק לו רב העיר

בספר נטעי גבריא (יב, יז) הביא בשם הגר"ח נאה לחלק בסוג בחוב של העירייה.

- **חובות כתוצאה מהלוואה** הרי הם ככל אדם ומשמטים ללא פרוזבול.
- **חובות מיסים** אינן נשמטים.

והסביר טעם החילוק 'משום שאם יש להם כח להטיל חובות תשלומים ולהוציא ממון יש להם כח להטיל אותו החוב גם אחר שביעית אבל חוב פשוט שמגיע להם כגון ההלוואות שמוסדות משרד הממשלה והעירייה נותנים לזקוקים נראה שלגבי זה דינם כשאר אדם דעלמא וצריכים פרוזבול ואע"פ שקופות צדקה אין צריכות פרוזבול התם היינו טעמא דב"ד יד עניים הן והוי כמסור כבר החוב לב"ד לגבותו והוה דוגמא דפרוזבול אבל במוסדות ממשלה ועירייה ידוע שאין לב"ד שום יד בהן וממילא שביעית משמטת בהן אלא אם יעשו כתקנת הלל פרוזבול בב"ד של חכמי תורה דוקא'.

לגבי עובדי העירייה – ראה לעיל מחלוקת אחרונים לגבי שמיטת כספי משכורת.

ראב"ן תובע את שמעון בבית דין על מלווה על פה ומוציא שטר פרוזבול. לעומתו שמעון טוען שהלוואה זו נעשתה לאחר כתיבת פרוזבול, האם ראובן נאמן במיגו פרוזבול היה לי ונאבד. האם אומרים מיגו להוציא ממון ומדוע?

כתב הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה כה : 'הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלווה זה שהוא תובע אחר פרוזבול זה היתה והתובע אומר קודם פרוזבול היתה התובע נאמן, שאילו אמר היה לי ואבד נאמן ואף ע"פ שאין אנו יודעין זמן הפרוזבול שאבד'.

והביא הב"י בשם ספר התרומות שהוא קשה כיון שלא אומרים מיגו להוציא ממון ותיירץ 'דשאני הכא דמסייע לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא'. כלומר כיון שחז"ל תיקנו לו דרך היתר לקבל את הכסף חזקה שאדם ילך בדרך ההיתר ולכן מסתמא עשה פרוזבול.

וכן כתב השו"ע (לה) 'הוציא פרוזבול, וטען הנתבע ואמר : מלווה זה שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה, התובע נאמן, שאלו אמר : פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד'.

